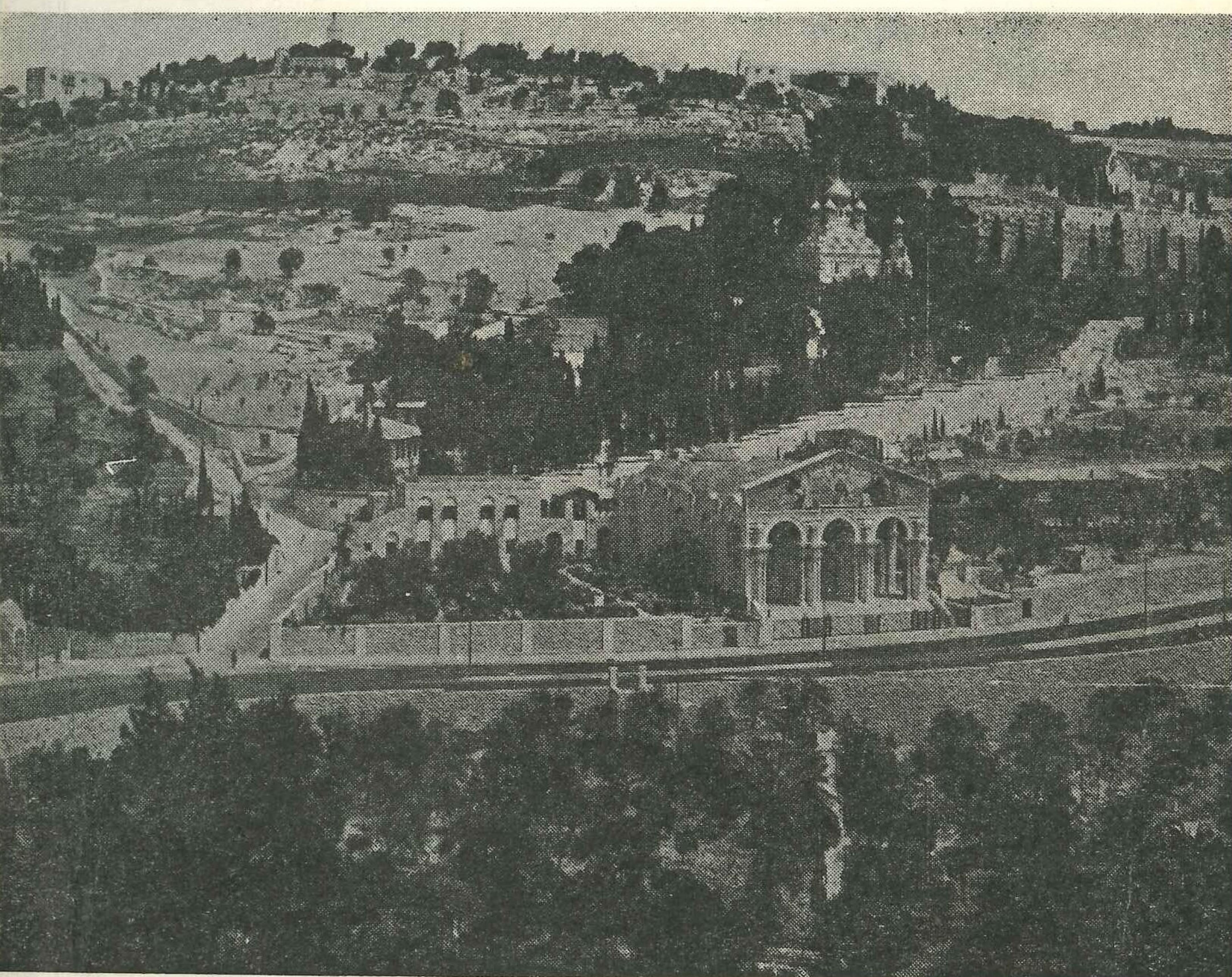

ІЛАРІОН ТАРАСЮК

СВЯТА ЗЕМЛЯ

Сад Гефсиманський і Оливна Гора

HOLY LAND

— by —

Ilarion Tarasiuk

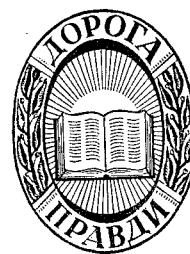
PILGRIM'S NOTES

Published by "Doroha Prawdy"
(Ukrainian)

ІЛАРІОН ТАРАСЮК

СВЯТА ЗЕМЛЯ

Подорожні записки паломника

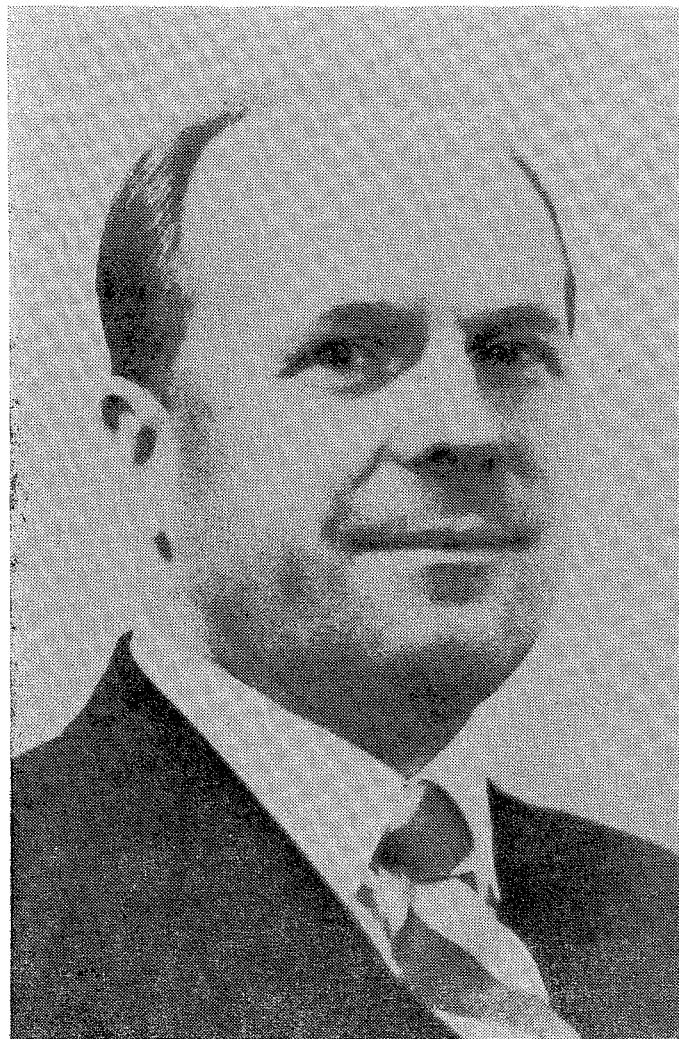
Накладом

Християнського Видавництва "Дорога Правди"

Вінніпег — 1970 — Чікаго

ВИДАВНИЦТВО "ДОРОГА ПРАВДИ" Ч. 43

Printed by Popular Printers, 787 Toronto Street,
Winnipeg 3, Man., Canada

Проп. Іларіон Тарасюк

“Місце, на якому стоїш ти, — земля це свята”
(Буття 3: 5)

ПЕРЕДМОВА

Колишня Палестина, а теперішня країна Ізраїль, віддавна приваблювала до себе паломників з усього християнського світу. Чимало з них їхали туди для того, щоб через безпосереднє перебування на святих місцях отримати прощення гріхів. Але чимало з-поміж паломників їхали туди вже як прощені і спасені люди, але вони бажали побувати по тих незабутніх пам'ятних місцях, по яких ходив іхній Великий Учитель Христос.

До таких паломників належить проповідник Іларіон Тарасюк, який мав нагоду побувати в Ізраїлі, відвідати всі найголовніші місця, що пов'язані із життям Ісуса Христа. Своїми враженнями він поділився з читачами української євангельської преси. Я мав приємність бути першим читачем тих його подорожніх записок, складаючи їх до журналу “Християнський Вісник”, в якому вони частинно друкувалися під заголовком “Земля, де жив Христос”. Читаючи їх, я ніби сам був над тихим Галилейським морем, на горі Фавор, в Кані Галилейській та в інших місцях, дорогих і близьких кожному християнинові. Таке саме глибоке враження пережили інші читачі тих записок, про що свідчили іхні листи до редакції “Християнського Вісника”.

Література про Святу Землю в українській мові невелика, зокрема досі майже нічого не було в українській євангельській літературі. Далеко перед першою світовою війною була вийшла цікава праця російською мовою Фрея під заголовком: “Земля, где жил Иисус Христос”, яка була широко розповсюджена і яку багато наших віруючих

читали. Були спроби перекласти ту працю на українську мову, але до здійснення того задуму не прийшло.

Тепер видавництво "Дорога Правди" видає окремою книжкою подорожні записи проп. Іларіона Тарасюка під назвою: "СВЯТА ЗЕМЛЯ". Треба щиро за це подякувати видавництву, а зокрема подякувати Шановному Авторові за те, що в своїй подорожі до Святої Землі доклав багато праці, записавши все те, що він бачив, що пережив, щоб усім пережитим потім поділитися з нами. Всі його записи написані щиро, глибоко, від серця, гарною мовою. Написані людиною, яка знає Біблію, цитуючи з неї те, що торкається тих місць, де Авторові довелося бути.

Усі дотеперішні видання нашого видавництва "Дорога Правди" з великим успіхом розійшлися по всьому широкому світі, несучи для своїх читачів правдиве духовне вдоволення. Вірю, що ця чергова праця нашого поета і проповідника, брата Іларіона Тарасюка принесе для багатьох читачів духовне вдоволення і Боже благословення.

Травень, 1970 р.

М. Подворняк

Вступ

Ті, що люблять Господа Ісуса Христа і бажають знати про землю, де Він народився, жив і наочав; оті, що знають, "що Христос був умер ради наших гріхів за Писанням, і що Він був похованний, і що третього дня Він воскрес за Писанням, і що з'явився Він Кифі, потім Дванадцятьом. А потім з'явився нараз більше як п'ятистам браттям", — всі знайдуть у цьому короткому дописі про землю, де жив Христос, велике духовне задоволення та зміщення й освіження їхньої віри.

**

Ще в розквіті ранньої моєї молодості, коли я безрадний стояв на роздоріжжі беззмістового життя, я почув був життєдайні Христові слова: "Я — дорога, і правда, і життя..." "Іди услід за Мною..." І я без вагання пішов... І від того щасливого дня, на протязі чотирьох десятків років, я носив у серці невідповіджене питання, яке колись хвилювало Іванових двох учнів: "Учителю, — де Ти живеш?" Довгі роки плекав я у серці солодке бажання, яке так рідне кожній віруючій душі, побачити своїми власними очима ту землю, де жив Христос, Спаситель світу, побачити землю Біблії.

З Лондону до Галилейського моря

День 12-го травня 1965 року позначився був гарною погодою. Старий Лондон, як звичайно, рухливий, дрімав у зелені своїх приваблюючих парків. Я з поспіхом збирався в далеку подорож до Святої Землі. Надворі вечоріло. Сонце тихо

десь сковалось за глибокі води. Морок і туман спускалися на місто. На вулицях засвітилися вогні. Високо вгорі з-за хмар виплив ясний місяць і повними пригорщами розсипав на землю своє сріблистє світло. Під лагідним світлом місяця я вирушив у мою далеку подорож. Сама свідомість, що за декілька годин я буду оглядати землю, де наш Господь перебував, спонукує серце просто трепотіти від радості...

Ось і станція Вікторія, на якій прочани збираються до нічної подорожі. Тут формуюється декілька груп з провідником на чолі. Кожен турист має на грудях значка з написом: "Прочанин до Святої Землі". Кожна група має значка іншого кольору чим і відрізняється одна від одної. Група, до якої я належу, має рожевий кольор значка і складається з англійців і шотляндців.

З Вікторії великими автобусами їдемо на летовище за Лондон. Десятимільйонове місто залите морем світл. В'їжджаємо на летовище. Тут також широкий простір, залитий світлами, але різnobарвними, як веселка. Всі прочани радісні й бадьорі. Проходимо формальноті з документами, з багажем. Усе полагоджується дуже швидко і добре. В англійських урядників усе передбачено, розчислено й враховано в користь подорожуючих, щоб не чекати без потреби в чергах. Англійський службовець є справжнім джентльменом в ставленні до подорожніх...

Речі наші обслуга повезла до літака, а ми зайняли місце за столами у великому приміщені, щоб, доки ще маємо під ногами землю, випити щось гаряче на дорогу. Звичайно, англійці найбільше п'ють чай, а тому замовляють чай і серед ночі, шотляндці — каву, а я — молоко.

Годинник вибив дванадцятью ніч. Заговорив гучномовець. Нашу групу викликають до літака. Всі прочани вже на ногах. Простуємо до виходу. Перед нами на освітленій площі стоїть чотирьохмоторовий шотляндський літак "Caledonia", роз-

горнувши величезні крила, як той орел до лету. По приставлених високих сходах входимо до нього. Направо й наліво м'які сидіння, а посередині — довгий прохід. Ті, що раніш увійшли, займають передні місця. Я примощаюся з правого боку біля вікна, бо все в дорозі хочеться бачити...

Глухо загув літак, а з моторів виразлися довгі віхи полум'я. Обслуга подає інформації. Прив'язуємося поясами до сидінь. А літак, ніби отої здоровенний орел, відбився від землі й полинув угору. Ми вже летимо. Я тихо молюся і прошу в Господа щасливої подорожі. Багатьох також моляться, це видно по їхніх схилених головах. Відслонюю вікно і дивлюся назовні. Далеко внизу ніби на прощання ще раз заблизали тисячі різно-кольорових світл. Це Лондон. Згори ж нам присвічував ясний місяць й проводив нас у далеку дорогу. В літаку тиша. Один тільки гуркіт моторів кудоюсь пронизливо втискається до середини й глухо гуде під вухом. Отримуємо наказа звільнитися з поясів. Літак наш піднісся вже десять тисяч стіп. Охоплює якесь дивне й непевне почуття. Бож від землі відірвалися і немає на чому стати твердою ногою. А неба ще не досягнули, і нема за що взятися міцною рукою. Огортає якось непевність в просторах поміж небом та землею. Мимоволі відчувається, що Бог створив людину і дав їй в посідання землю, а не небо, де вона має замешкувати тілом, а духом приготовлятися для неба. Непридатна бо людина в тілі, з усіма її обмеженнями, замешката в надземних просторах, а тим більше, — посісти Царство Небесне, куди тіло і кров не ввійдуть...

Летимо і висимо в порожнечі. Зникають світла Лондону... Літак скеровується на Париж-Цюрих-Атени-Кіпр-Тель-Авів... Друга година по півночі. Розносять гарячий чай і тим переривають думки подорожніх, нагадуючи їм, що вони на літаку, високо-високо від землі.

Після чаю гаснуть світла. Це знак, що пора спати. Багатьох вигідніше примошуються на своїх сидіннях, щоб таки хоч трохи схилити голову і заснути чи задрімати. Мене ж сон зовсім не бере. У серці повно думок. Оживають біблійні оповідання і в пам'яті, ніби ті журавлі, перелітають одне за одним. Огортає радість. Незабаром побачу місце народження Євангельських подій. Побачу землю, де Спаситель світу Своїми святыми ногами ходив, божественними вустами навчав і могутньою правицею чуда чинив, демонів вигонив і рятував людські душі від погибелі.

Четверта година рано. Світає. В літаку оживає рух. Пасажири протирають очі, випростовуються, дивляться у вікна. Простори залиtí світлом сходячого сонця. Ми так близько до нього! Чудова картина. Вгорі осяяна голубінь, а вдольні, як око сягне, хвилюється безконечне море білих хмар, понад якими лагідно пливе наш літак. Деякі хмари пнуться вгору, ніби гори Британської Колюмбії, яких верхи біліють снігами. Яка краса! Прозора голубінь, з якої світить сонце, білі хвильсті хмари, осяяні промінням, над якими ми летимо. Ясно, чисто, свіжо. Землі не видно. Десь далеко позаду залишився Лондон з його великим рухом та безугавним гамором. Летимо на схід, на зустріч сонцю...

Пасажири гуторять про минулу ніч, про врання, про капелюхи, про сонце, а багатьох хвилює почуття скорого побачення Святої Землі. Обслуга розносить холодний сік. Час від часу літак по колихується і не дає забути, що ми не на землі... Дехто через вікна фотографує хребти білих хмар. Я сиджу нарівні з передньою частиною крил і ввесь час бачу, як круться пропелери літака.

Десь біля шостої години зникло море білих хмар і під нами внизу простягнулося плесо голубої води. Це — Середземне море. На ньому видніє острів Родос, а наліво простягнулася Туреччина,

а за нею — Чорне море, Україна... Шотляндські дівчата, обслуга літака, в кратчатах спідничках та в білих блюзках розносять снідання. Хоч і високо ми піднеслися від землі, але земної натури не позбавилися, — істи хочеться. Не даремно Писання каже, що тіло і кров осель небесних не успадковують. Тіло належить землі, а дух — небесам.

Летимо над островом Кіпром. Ніби відчувається запах пороху. Пригадуються події недавно минулого, що пов'язані з цим островом. Ворожнеча, війна, кров... Тяжко людям жити по-братьому, не дивлячись на те, що Творець всесвіту обдурував людину всякими благами землі і неба, щоб вона могла тішитися життям любови, згоди та користатися Божими дарами. Але жива надія бере за руку і виводить з часу пороху й веде в майбутнє до отих славних днів, коли “Господь буде судити між людьми, і буде численні народи розсуджувати. І мечі свої перекують вони на лемеші, а списи свої — на серпи. Не підійме меча народ проти народу і більше не будуть навчатись війни!” (Ісаї 2: 4). Отож, людські змагання, наполегливі зусилля та бідькання без Христа, ніколи не приведуть до добробуту та справжнього спокою. Неможливий спокій без Князя спокою. Повний спокій і справжній добробут принесе Христос в днях виповнення згаданого пророцтва.

Дев'ята година і тридцять хвилин ранку. Ми в повітря тридцять п'ять кілометрів від Тель Авіву. Чудова погода. Під нами ще море, але в далечині вже темніє берег. Зближаємось. Літак знижується. На воді чорніють рибальські човни. На березі — місто. На хатах червоні дахи. Зеленіють латки городів. Жовтіє пісок довгим поясом понад водою. На дорогах порушуються авта. Це — Тель Авів, місто, що колись називалося Яфа, а також Йопія. В порті цього міста колись Йона купив був собі квитка, щоб кораблем утікати від Господнього обличчя (Йона 1: 3). За днів апостольських тут жи-

ла Тавіта, що була повна добрих вчинків та милостині, яку апостол Петро воскресив з мертвих. (Дії 4: 36-43). Тут жив і Симон гарбарник, що у нього ап. Петро перебував багато днів.

Ми ще в повітрі, але літак поволі опускається додолу. Перед нами летовище Лідда. Колеса літака стукнулись об тверду поверхню гладенької доріжки й покотилися. Ми приземлилися. Закінчилася довга подорож. Виходимо з літака. Я своїми власними ногами стаю на Святу Землю, яку Біблія називає: "Ханаанська Земля", "Обітований Край", "Свята Земля", "Земля Ізраїля", а потім "Палестина", а від 1948-го року — "Ізраїль", — незалежна юдейська держава.

Четвер, 13-го травня

Годинник показує 9.42. Летовище залите ясним сонячним світлом, що сліпити очі. Накладаємо темні окуляри. Їдемо до великого будинку. Ось і юдейські урядники, поліція. Переглядають папери. Дуже прихильно ставляться до прочан. Всюди написи по-гебрейському й по-англійському. Стою, до всього придивляюся і з дива не виходжу, що тисячоліттями поневолений юдейський народ сьогодні має свою незалежну державу і є господарем у своїй власній хаті, на своїй власній землі. Вимірюємо гроші на ізраїльські, щоб було зашо ходної води випити. Надворі дуже гаряче.

Нас вже чекають автобуси, що стоять зараз же при летовищі. Наша група займає одного з них і ми йдемо з летовища на північ до Галилейського моря, де маємо закватиуватися в готелі в Тиверіаді. Маємо провідника єрея, який ввесь час нас інформує про місця й околицю, якою переважною. Дорога добра, хоч і вузька. Їдемо Саронською рівниною, що своєю родючою чарівною землею стелиться від Йопії аж до стіп гори Кармел. Вся вона покрита зеленими садами,

виноградниками, оливковими деревами та городами, на яких щиро працюють опалені сонцем єреї. Саронська долина згадується в 1 книзі Хронік 27: 29, а краса її оспівана в пророка Ісаї 35: 2 та в книзі Пісні над Піснями 2: 1. "Я — саронська троянда, я долинна лілея!" А якщо забажаєте побачити саронську троянду, то, звичайно, вам покажуть жовтоголового українського соняшника, яким тут засівають широкі лани. Де-не-де зустрічаються нові й модерні будинки. Ліворуч тягнеться Середземне море, а праворуч, не так далеко, — кордон держави Йорданії. В цьому місці ізраїльська територія дуже вузенька.

Провідник наш, Ігуда, охоче інформує, що їхня країна не багата, мало заселена і важливу роль в ній відограє нова іміграція з багатьох країн світу, а зокрема з Польщі та України. І як я потім довідався, що навіть деякі старшини єреї, що були колись в українській армії, займають тут високі державні становища. Ізраїль уживає аж три мови: гебрейську, арабську й англійську і навчає своїх дітей любити свій край та шанувати своїх сусідів, — пояснив мені провідник.

Через відкриті вікна автобуса приглядаюся до всього. Понад дорогою, як живопілт, ростуть високі 6-7 стіл кактуси, рясні оздоблені жовтим цвітом. А у нас же їх мучать в маленькіх горшках, що стоять на підвіконницях. Дощу тут літом немає, сади й городи треба поливати. Де-не-де на ріллі стогне трактор, який майже зовсім витиснув ослів з обрібки поля. Запроваджена модерна обрібка землі.

Минаємо велике тягарове авто, яке наладоване зеленими бананами, що їх вирощують в Саронській долині. Праворуч в садку стоїть хата, коло хати пасіка. Всі вулики покрашені жовто-голубою фарбою. А далі — гойдається лан дозрілої пшеници, яка чекає серпа. Жовта стерня на інших полях, вимолочена солома, що лежить, мов ті вівці, та гудіння комбайні говорить за те, що в

травні місяці тут живиша в повному розгарі. Зупиняємося в маленькому містечку випити щось холодне. Повітря гаряче. Цікаво мати в руках юдейські гроші, за якими цей народ завжди гонився.

Їдемо далі. Праворуч стоять великі будинки. Це фабрики перерібки овочів та склади, які належать місцевій кооперації. 10-20 сіл спільними силами закладають коопераціви і в цей спосіб провадять свою торгівлю. Дорога біжить поміж зеленими садами й десь губиться на закутах за гіллястими деревами. Назустріч нам машерує відділ війська. Це молоді єврейські дівчата в мундирах, з рушницями в руках. Їхні смугляві обличчя покриті густим потом і блищають від соняшного проміння. З очей горить відвага, гордість за свою вільну країну. Звертають набік в тінь плантації бананів і дають нам дорогу. Тут кожна незаміжня дівчина підлягає військовій службі. Від неї звільнені тільки араби і релігійні єреї-хасиди.

Полудень. Спека. Лишаємо чарівну Саронську рівнину з її садами та виноградниками. Наш автобус крутими дорогами силкується під гору. В гористій околиці в'їжджаємо в арабське село, посередині якого пінеться вгору висока вежа, — це магометанська мечеть. Довкола ґрунт кам'янистий. Тільки де-не-де лежить латка управної землі, яку можна симрагою накрити. Це поля місцевого населення, яке дбає кожен клаптик землі найкраще використати. Далі — знову доспілі лани ячменю та пшениці низенько перед нами хиляться. Автами возять цукрові буряки. Наліво нам киває нерозцвілми головами широкий лан соняшників. В'їжджаємо на роздоріжжя. Таблиця на стовпі показує вліво до Назарету. Їдемо просто. Як приємно зустрічати євангельські назви! Праворуч над дорогою стоять стрункі тополі та пальми.

Вийздимо на гору. Перед нами вдолині, як на долоні, примостилося старезне місто Тиверіяд, а за ним, о, леле! — як глянути оком, лежить толубе Галилейське море...

Крутими дорогами обережно спускаємося з гори до старезного міста Тиверіяди (Tiberias), яке ще за днів Христа, десь в році 22-му, заклав був Ірод Антипа. Після упадку Єрусалиму в 70-му р., Тиверіяда сталася для юдеїв релігійним та інтелектуальним центром. Панування Риму залишило тут свої незатерті століттями сліди: стоять мовчазно рештки руїн Іродового палацу, стадіону та купальнів, над котрими минулий час відшумів багато різних змін. Праворуч, недалеко за містом, лежить місцевість Хаммат (Іс. Нав. 19: 35), де безугаву день і ніч з землі киплять гарячі джерела, що дуже багаті на мінеральні солі, помічні на ревматизм.

Місто Тиверіяд над Галилейським морем

Ми вже в місті. Коло руїн церкви хрестоносців стоїть пам'ятник з написом: "Нашей Пані Ченстоховській", що його побудували вояки третьої польської армії, яка по закінченні війни тут перебува-ла року 1945-го.

Перед нами розгорнулося в повній своїй красі Галилейське море, яке лежить 209 метрів ниж-

че поверхні Середземного моря і має 21 км. довжини та 11 км. ширини, а глибина його сягає 48 метрів. Ген там на другому боці моря тягнеться пасмо сірих гір, що вже за кордоном і належать Сирії. Поволі наш автобус просувається вулицями Тиверіяди. Деякі обсаджені деревами, які кладуть на дорогу густу тінь і заманюють подорожніх у свій приемний холодок. Ми не зупиняємося. Лишаємо місто і лівим берегом понад морем йдемо на північ до Гіносору, де в готелі маємо затриматися на цілий тиждень. Пильно приглядуюсь до голубого пlesa моря, яке прозорим склом виблискує, залите сонячним промінням. Довкола мертві тиша. Де-неде хіба хлюпнеться риба святого Петра, як її тут називають, і порушить люстро поверхні води дрібненькими хвилями, які щораз більшими колами розвходяться на всі сторони й губляться безповоротно. Коло берега стоять по-прив'язувані човни. Деесь отут таки на цьому березі колись Христос був зустрів Андрія й Петра, Якова та Івана, що були рибалками, і покликав їх бути Його апостолами. Вони залишили свої човни й пішли за Ним. Недалеко човнів молодий хлопець закидає вудку в воду й пильно стежить за поплавком. А за хвилину вже на гачку тріпочеться риба.

Наш автобус звертає з головної дороги праворуч і, минаючи молоду плантацію бананів, вкочується на подвір'я готелю Гіносор, що стоїть над самим Галилейським морем. Всі прочани захоплені якимось дивним, святым почуттям. Ніхто не виявляє втоми, хоч сонце дошкульно пече й повітря гаряче. Байдьоро висідаємо з автобуса. Кладу свої речі в призначений кімнаті, виходжу і в тіні запашних окалиптових дерев спішу до моря. Занурую руку в воду. Набираю повні пригорщі і п'ю. Свіжа, смачна. Умиваюся нею. Яка дорога ця вода для мене! Бо ж Син Божий колись цю воду пив, човном її переїздив, Своїми святыми ногами по ній ходив. А вона ж така чиста, прозора, голуба.

— 18 —

А риби ж в ній багато, яка ось пливає при самому березі, заглядає мені в очі і ніби хоче щось розповісти...

Друга година по полудні. Обідаємо. Через вікно їдалыні, як на долоні, видно Галилейське море. Сиджу за столом, а думки мене переносять у далеке минуле. В пам'яті оживають евангельські події, що колись мали місце в цій околиці... До вечора маємо вільний час. Нікуди не їдемо. Одні взялися до писання листів, другі в тіні дерев відпочивають після подорожі, декотрі пішли на гору, щоб краще оглянути околицю, а інші таки пішли купатися в свіжій воді Галилейського моря, що й мені принесло справжню насолоду та освіженння.

Перший вечір над Галилейським морем.

Після вечері і читання Слова Божого та молитви, знову йду протоптаною стежкою, що біжить поміж зеленою травою до моря. Зупиняюся над самою водою. Вечірня краса Галилейського моря пілонить очі, а глибокий релігійний зміст тієї краси цілком захоплює серце. Котрий з даровитих поетів спромігся б оспівати велич краси Галилейського моря? Який обдарований маляр зміг би на полотні передати різнобарвними фарбами все те, що сталося на цьому місці за днів Христа? Є глибокі на світі океани, широкі моря, великі озера з гарними краєвидами, але Галилейське невелике море своєю красою та евангельським змістом перевищує їх усіх! Гарне воно в сонячні погідні дні: голубе, прозоре, тихе. До нього, як до дзеркала, заглядає сонце згори і довколоїні гори схиляються своїми верхами й купають свою тінь в його глибинах. Воно гарне і тоді, коли вітер з гір Лівану дихне на нього й розіб'є дзеркало його поверхні та зашумить темносиніми хвилями. Хоч і довкілля сьогодні не те, що було за днів Христа, багато дещо змінилося за минулі століття.

— 19 —

Доки турки та араби не позріували дерев, тут росла буйно різна городина, а довколишні гори були покриті деревами. Побережжя моря було забудоване багатолюдними містами, що їх зустрічаємо в Святому Писанні: Магдала, Віфсаїда, Капернаум, Хоразин, Гадара, Гергеса та ін. Сьогодні ж вони всі мовчазно лежать в руїнах, залишивши по собі багаті сліди. Колись довкола Галилейського моря кипіло життя, а сьогодні з міст залишилася тільки одна Тиверіяд...

Але за останні роки знову побережжя моря почало оживати. Нові громади юдеїв розбудували кібуци — кооперативні господарства, які заземнили різною городиною та умаялись деревами...

Яке гарне було море сьогодні, коли я його вперше побачив з гори Галилейської, коли ми спускалися до Тиверіяди! Яке ж воно чарівне сьогоднішнього вечора! Ліворуч стоять замріяні велики дерева й буйний очерет, який від часу до часу таємничо шелестить від дотику легенького вітру. До вух доноситься хлюпання риби, що ніби з пропонія зривається й порушує нічну тишу. З-за гори поволі виринає круглий місяць і ясною полорою лагідно стелиться поперек всього моря, добиваючи аж до самих моїх стіп. Вечірня теміння розбіглася й поховалася кудись за гори. Вгорі ж в темному небі мерехтять мільйони зірок. Яка краса! Як любо на серці! Десь в очереті несподівано закрекала жаба-дирігент, а за нею весело зарайкав цілий хор. Мабуть своєю піснею місяця вітають. Заблімали ясні вогні прибережних поселень. Проходжуясь понад самою водою, а думки, ніби ті журавлі, летять в далеке минуле і вертаються назад з багатими спогадами подій, що на цьому місці відбулися. Коли б ті події оминути, промовчати, то Галилейське море було б не захоплююче, звичайне, буденне.

Тут мала місце чудова ловитва риби. Великий натовп народу тиснувся був до Христа, щоб почу-

ти Слово Боже. Він же увійшов був до Симоново-го човна і навчав народ. Потім Він дав наказа учням поплисти на глибину, де вони вловили стільки риби, що аж невід проривався й човни стали потопати. І там Симон почув Христові слова: “Не ляжайсь, — від цього часу ти будеш ловити людей!” (Лук. 5: 1-11).

На цьому місці колись Христос утихомирив бурю. “Угледів Ісус навколо Себе багато народу, наказав переплисти на той бік...” І коли Він до човна вступив, за Ним увійшли Його учні. І ось буря велика зірвалася на морі, аж човен зачав зливатися хвильами. А Він спав. І кинулись учні, і збудили Його та й благали: “Рятуй, Господи, — гинемо!” А Він відповів ім: “Чого полохливі ви, маловірні?” Тоді встав, заказав бурі й морю, — ітиша велика настала... А народ дивувався й казав: “Хто ж це такий, що вітри та море слухняні Йому?” (Мат. 8: 18, 23-27).

МОРЕ ТИХО СОБІ СПОЧИВАЄ

Море тихо собі спочиває,
Немов скло дороже, блищить...
І опівдні пташки не співають,
Очерет похилився і спить.

Сплять на березі трави і квіти,
Сонце тулить їх всіх до грудей,
Ніби мати свої рідні діти,
Не спускає ніколи з очей...

Мене ж думи несуть у минуле,
І живими події встають,
Що від них вже віки проминули,
Вони ж славні ще й досі живуть...

То був вечір. Пішло сонце спати.
Христос учнів на море послав,
Щоб на берег їм другий дістатись,
Куди Сам Він до них прийти мав.

І ніч темна над морем запала,
Небо всі погасило вогні,
Вода ж збурилась, захвилювала,
Полякалися учні в човні.

Вітер хвилі погнав уздовж моря,
Показалися білі хребти,
Учням в очі заглянуло горе
І вони силкувались гребти.

Вода човен уже заливала,
Смерть згущала над ним свою тінь,
І надії спастись було мало,
Розкривала вже пащу глибінь...

Раптом голос із бурі почули:
— Не лякайтесь! З вами Я тут,
Щоб у хвилях ви не потонули,
І щасливо закінчили путь.

Увійшов Він до човна й промовив
І дав вітрові й хвилям наказ!
На Його всемогутнє слово
Вітер й хвилі ущухли нараз...

Угорі засвітилися зорі,
Води місяць залив скрізь сріблом,
Проминуло для учнів вже горе,
Бо тепер вони в човні з Христом...

Я над морем стою і радію,
Що не сам я ніколи й чіде,
Бо Христос — моя вічна надія,
Він крізь море життя проведе...

Над Галилейським морем — 18.5.1965

По поверхні води цього моря колись Христос Своїми святими ногами йшов. “І зараз звелів Ісус учням до човна сідати, і переплисти на той бік раніше Його, аж поки народ Він відпустить. Відпустивши народ, Він на гору пішов помолитись

на самоті; і як вечір настав, був там Сам. А човен вже був на середині моря, і кидали хвилі його, бо вітер зірвався супротивний. А о четвертій сторожі нічний Ісус підійшов до них, ідучи по морю. Як побачили ж учні, що йде Він по морю, то наструшилися та й казали: “Мара!” І від страху вони закричали. А Ісус до них зараз озвався й сказав: “Заспокойтесь, — це Я, не бійтесь!” Петро ж відповів і сказав: Коли, Господи Ти це, то звели, щоб прийшов я до Тебе по воді”. А Він відказав Йому: “Іди”. І, вилізши з човна, Петро став іти по воді, і пішов до Ісуса. Але, бачачи велику бурю, злякався, і зачав потопати, і скрикнув: “Рятуй, Господи!”... І зараз Ісус простяг руку й схопив його, і каже до нього: “Маловірний, чого усумнився?” Як до човна ж вони ввійшли, буря віщухла. А приявні в човні вклонились Йому та сказали: “Ти справді Син Божий!” (Мат. 14: 22-33).

З цього моря наш Господь заплатив податок на храм. “Як прийшли ж вони в Капернаум, до Петра підійшли збирачі дідрахм на храм, та й сказали: “Чи не заплатить ваш Учитель дідрахми?” Він відказує: “Так”. І як він увійшов до дому, то Ісус попередив його та сказав: “Як ти думаєш, Симоне: царі земні з кого беруть мито або податки: від синів своїх, чи чужих?” А як той відказав: “Від чужих”, то промовив до нього Ісус: “Тож вільні сини!” Та щоб їх не спокусити, піді над море, та вудку закинь, і яку першу рибу ізловиши, візьми і рота відкрий їй, — і знайдеш сатира; візьми ти його, — і віддай їм за Мене й за себе”... (Мат. 17: 24-27).

І на цьому березі Воскреслий Господь був з'явився Своїм учням. Він їх голодних нагодував, даремну цілонічну працю завершив великою ловитвою риби, і Петрове відступництво простили та дав Йому наново велику працю: “Паси вівці Мої!” Як і самовідець апостол Іван записав: “Після цього з'явився Ісус знов Своїм учням над морем Тиве-

ріядським. А з'явився отак. Укупі були Симон Петро, і Хома, званий Близнюк, і Нафанаїл, із Канни Галилейської, і обидва сини Заведеєві, і двоє інших із учнів Іого. Говорить їм Симон Петро: "Піду риби вловити". Вони кажуть до нього: "І ми підемо з тобою". І пішли вони, і всіли до човна. Та ночі тієї нічого вони не вловили. А як ранок настав, то Ісус став над берегом, але учні не знали, що то був Ісус. Ісус тоді каже до них: "Чи не маєте, діти, якоєсь поживи?" — "Ні", — вони відказали. А Він їм сказав: "Закиньте невода півноруч від човна, то й знайдете!" Вони кинули, — і вже не могли його витягнути із-за безлічі риби... Тоді учень, якого любив був Ісус, говорить Петрові: "Це ж Господь!"... А Симон Петро, як зачув, що Господь, то накинув на себе одежину, — бо він був нагий, — та й кинувся в море... Інші ж учні, що були недалеко від берега — якихось ліктів із двісті — притиливши човником, тягнучи невода з рибою. А коли вони вийшли на землю, то бачать розложений жар, а на нім рибу й хліб. Ісус каже до них: "Принесіть тієї риби, що оце ви вловили!" Пішов Симон Петро та й на землю витягнув невода, повного риби великої, — сто п'ятдесят три. І хоч стільки було її, — не продерся проте невід. Ісус каже до учнів: "Ідіть, снідайте!" А з учнів ніхто не наважився спитати Його: "Хто Ти такий?" бо знали вони, що Господь то... Тож підходить Ісус, бере хліб і дає їм, так само ж і рибу. Це вже втретє з'явився Ісус Своїм учням, як із мертвих воскрес" (Ів. 21: 1-19).

Отак одна за одною воскресають у пам'яті євангельські події. І я ніби своїми власними очима бачу Ісуса Христа, Сина Божого. Беру уділ в тих подіях, і всім еством тремчу від радості, слухаючи солодкий голос Спасителя...

Давно вже погасло світло в довколишніх хатах. Один тільки місяць високо піднявся на середину неба, звідки рясно розсипає повними при-

горщами своє сріблистє світло, ѿ нікому його не жалує. Розсипає його на сонні води Галилейського моря, на дрімаючі окалиптові дерева, на сухі й спрагнені гори, на вологі долини, на зелені трави й на пахучі різновіковорі рожі, які густо-рясно ростуть біля нашого готелю.

Вже пізня пора ночі. Довкола все спить. Мені ніяк не хочеться перервати золоту нитку важливих спогадів. Беру їх з собою. Лишаю берег моря. Повільно ходою, щоб не сполохати нічної тиші, йду на відпочинок.

Ніколи в житті я не забуду того першого вечора, що його провів на березі Галилейського моря.

П'ятниця, 14-го травня

Ніч спокійно проминула. Сьогодні сонце встало дуже рано й прогнало всю темряву ночі, а потім поклало свої золоті проміння на голубі води Галилейського моря. Повіяло свіжим ранком. В прибережних зелених деревах залунали радісні щебетання пташок. Прийшов новий день...

О дев'ятій годині ранку залишаємо наш готель і автобусом ідемо понад берегом Галилейського моря, щоб оглянути Магдалу, Віфсаїду, Капернатум та гору Курсі.

Знову мілі спогади, невимовна радість. Цією ж Генісаретською рівниною колись Христос зо Своїми учнями ходив, навчав, чуда чинив. Сьогодні ж я своїми власними очима оглядаю ці місця, — землю Генісаретську, про яку євангелист Матвій пише: "Перепливши ж вони, прибули в землю Генісаретську. А люди тієї місцевости, пізнавши Його, сповістили по всій тій околиці, і до Нього принесли всіх хворих. І благали Його, щоб бодай доторкнутися краю одежі Його. А хто доторкнувсь, — уздоровлений був" (Матвія 14: 34-36).

Магдала. Зупиняємося в Магдалі. Тут колись жила Марія, що її названо Магдалиною від місцевості її походження. Відкриваю Євангелію й читаю: “І сталося, що Він після того проходив містами та селами, проповідуючи та звіщаючи Добру Новину про Боже Царство. Із Ним дванадцять були, та дехто з жінок, що були вздоровлені від злих духів і хвороб: Марія, Магдалиною звана, що з неї сім демонів вийшло (пор. Марка 16: 8, Мат. 27: 55-57), і Іванна, дружина Худзи, урядника Іродового, і Сусанна, і інших багато, що маєтком своїм їм служили” (Луки 8: 1-3).

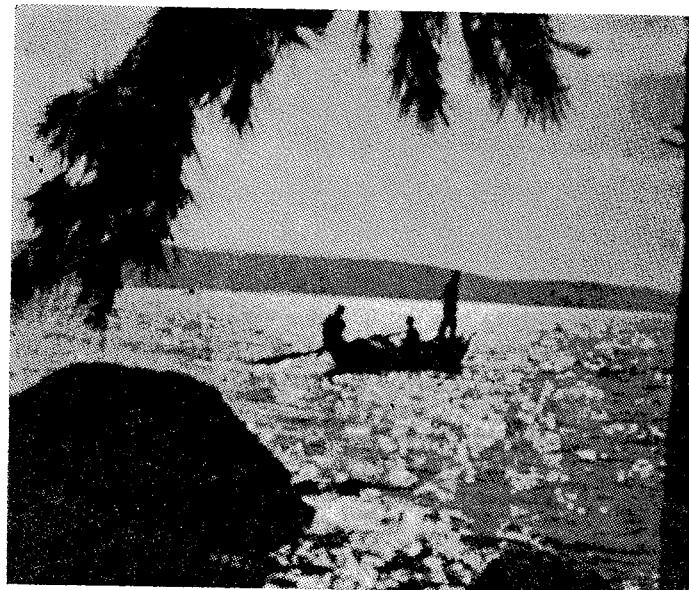
Може бути, що якраз на цьому місці, де тепер стою, колись Христос зустрів був Марію, вигнав з неї демонів, простив її гріхи, ощастилив її життя. Вона була вдячна Христові. Вона йшла за Ним, служила Йому. Її зустрічаємо під час страждань і смерти Ісуса Христа на Голгофі, її бачимо в день воскресіння Спасителя коло порожнього гробу в саду Йосипа з Ариматеї. Вона так багато виявила вірності та любові до свого Господа! Про неї й сьогодні ми, віруючі, з приємністю згадуємо, а зокрема в днях Великодня захоплюємося її наполегливим шуканням Господа, що залишилося прикладом для нас усіх.

Коли прийняти під увагу перекази рабінів з Тиверіади, то вони проливають деяке світло на минуле життя Марії до її навернення. Вона була принесла багато ганьби оточенню своїм розводом та незаконним поводженням. Вона була видана за єврея Папус бен Юду, якого покинула й втекла з римським офіцером війська Ірода Антипи, що називався Пантер.

Та як би не темне було минуле життя Марії Магдалини, які б гріхи не тяжіли на її серці, Христос осяяв непроглядну темряву її життя. Він усі рвали серця погоїв, а розбите життя справив і наповнив його справжнім змістом. Вона, прощена трішниця, служить Тому, Хто її спас від гріхів.

— 26 —

Стою на зеленій траві і згадую минуле, що сталося на цьому місці. Час змінив вигляд Магдали. В 1948 році, під час війни євреїв з арабами, Магдала була зовсім залишена її останніми мешканцями. Сьогодні вона розвалена, а її руїни густо поросли зеленою травою та різним зіллям. Одна лише назва лишилась. І годі собі уявити, що на цьому місці колись стояло місто. Бо ж згідно переказів Талмуду та юдейського історика Флавія, за днів апостольських, і пізніше Магдала була

Рибалки на Галилейському морі

розділена на декілька кварталів і нараховувала 4.000 мешканців. Мала 80 ткацьких закладів, в яких виробляли гарну вовняну тканину. Також було тут 300 крамниць, в яких продавали півнів для жертви. Також був флот, що складався з 230 чов-

— 27 —

нів. Усього того сьогодні тут немає. Час усе збрав, змінив. Магдала мовчазно лежить в грузах. Води Галилейського моря, що бачили колись славу Магдали, чули шорох ткацьких човників та ритмічний стукіт машин, що по ночах чули кукурікання півнів та хлюпіт багатьох човнів, — сьогодні мовчать, нічого не оповідають. Одна Євангелія говорить про Магдалу, оповідає про найважливіше: про спасіння людської душі. Ісус... “з’явився Марії Магдалині, із якої був вигнав сім демонів”.

Ел Табга — Віфсаїда Галилейська. Від Магдали повертаємо на північ. Тут же недалеко зупиняємося в Ел Табга, що визначає Сім Джерел. З тих сімох джерел на сьогодні залишилося тільки п’ять. Дехто думає, що Табга є частиною давнього міста Віфсаїди Галилейської, звідки походять Андрій, Петро та Пилип (Ів. 1: 44). І з цього міста залишилися тільки одні руїни. І зовсім не диво, що його годі відшукати. Христос був зробив багато чудес в ньому, але його мешканці не віврвали. Тоді Христос сказав: “Горе тобі, Віфсаїдо! Бо коли б то в Тирі й Сидоні були відбулися ті чуда, що сталися в вас, то давно б вони каялися в волосяниці та в попелі” (Мат. 11: 20-21). Можливо, незабаром після цього місто назавжди зникло з поверхні землі.

А як же багато чудес Христос вчинив був у Віфсаїді! Уздоровив Він тут слабого на проказу, який благав Його: “Коли, Господи, хочеш, — Ти можеш очистити мене!” І він почув із уст Христович: “Хочу, — будь чистий. І тієї хвилини очистився той від своєї прокази” (Матв. 8: 1-3, Марк. 1: 40-45, Луки 5: 12-15).

Тут Господь також уздоровив сліпого, що його до Нього привели. “І взяв Він сліпого за руку та й вивів його за село. І посланивши очі йому, поклав руку на нього... І прозрів той, і одужав і виразно став бачити все!” (Марка 8: 22-25).

Тут Христос уздоровив багато хворих і нагодував голодних, про що залюбки оповідають всі чотири Євангелисти. Це було в пустині коло Віфсаїди. “І як вийшов Ісус, Він побачив багато народу, — і змилосердивсь над ними, і їхніх слабих уздоровив. А коли настав вечір, підійшли Його учні до Нього й сказали: “Тут місце пустинне і година вже пізня; відпусти народ, — хай по селах розійдуться, і куплять поживи”. А Ісус їм сказав: “Непотрібно відходити їм, — нагодуйте їх ви!” Вони ж кажуть Йому: “Не маємо чим тут, — тільки п’ятеро хліба й дві риби”. А Він відказав: “Принесіть Мені їх єоди”. І, звелівші натовпові посадити на траві, Він узяв п’ятеро хліба й дві риби, споглянув на небо, поблагословив і поламав ті хліби, і дав учням, а учні народові. І всі їли й наситились, а з кусків позосталих назбирали дванадцятеро повних кошив... Ідців же було мужа тисяч із п’ять, крім жінок і дітей” (Мат. 14: 13-21), Марк. 6: 32-45, Лук. 9: 10-17, Ів. 6: 1-14).

І ось сьогодні на цій рівнині зеленіє трава, розцвітають квіти, коли недалеко на схилку гори трава пожовкла, все випалене гарячим сонцем.

Над самим морем самітно стоїть невеликий будинок — каплиця Помноження. Назва походить від помноження хлібів та риби. Заходимо до середини. Частина каплиці збудована десь в 4-5 столітті. В 1932 році тут знайшли цінну мозаїку з давніх днів — птахи, риби, звірі, квіти, а також хліби та риби, що нагадують подю, яка на цьому місці відбулася. Оглянувшись давні пам’ятки, їдемо далі на північ в напрямку Калпернауму.

Знову зупиняємося над морем коло невеликої каплиці, що збудована на скелі й носить назву Стіл Христа. Згідно старих переказів, на цьому місці колись покликав був Христос учнів, коли вони ловили рибу. І вони все покинули й пішли за Ним. А пізніше воскреслий Господь знову зустрів Своїх учнів на цьому місці, змучених, невиступаних,

голодних і приготував для них їжу (Івана 21: 9).

Хоча той жар давно погас, що на ньому Христос пік рибу для Своїх учнів, але отої духовний вогонь, що його запалив був Христос в серцях учнів, і досі могутньо палає в багатьох серцях віруючих, які “сяють, як світила в світі”, які є “світло для світу”. Хоч давно нема тієї риби, що Христос нею нагодував голодних учнів, але духовна тожива, яку Христос дає, і досі насичує незраховані мільйони людей, що виростають у Божій благодаті для Небесного Царства. Хоч давно не стало отих човнів і неводів, що їх учні покинули були на цьому березі й пішли за Ісусом, але й по сьогодні на життєвому морі не перестає пливсти славний Божий човен — “Церква Божа, яку власною кров'ю набув Він” (Дії 22: 28), і в своїй міцні сіті спасіння захоплює гинучі душі.

Не хочеться відривати нитки своїх думок-спогадів від цих пам'ятних, серце захоплюючих місць. Та наш провідник, що ввесь час нашу групу називає “Добра Родина”, кличе в дальшу подорож.

Гора Благословення. Крутою дорогою піднімаємось вгору. Сонце світить ясно і пеche дошкульно. Гірські простори пожовкли, висохи. Провідник подає багато інформацій. Ліворуч стирчать сірі руйни. Це колишній будинок англійської поліції. Наш автобус глухо стогне й гуде, але поволі посuvаеться до вершин зеленої гори. Звертаємо з головної дороги ліворуч. Ось і Гора Благословення, що підіймається 150 метрів понад поверхню Галілейського моря. Через відкриту браму заходимо на подвір'я. Ліворуч стоїть величезний будинок. В ньому живуть італянки-монахині, які вбрані в білі сукні та в білі чепчики. Гора спочиває в тіні оливкових та пальмових дерев. Ростуть високі кактуси, цвітуть хороші квіти. Це має бути та сама гора, на якій Христос висказав вісім благенств та велику промову, що записана в Єванге-

лії від Матвія 5-6 розділи. Заходимо під дерево і в тіні читаємо благодатні Христові слова:

“Блаженні вбогі духом, бо їхнє Царство Небесне.

Блаженні засмучені, бо вони будуть утішенні.

Блаженні лагідні, бо землю вспадкають вони.

Блаженні голодні та спрагнені правди, бо вони нагодовані будуть.

Блаженні милостиві, бо помилувані вони будуть.

Блаженні чисті серцем, бо вони будуть бачити Бога.

Блаженні миротворці, бо вони синами Божими стануть.

Блаженні вигнані за правду, бо їхнє Царство Небесне”.

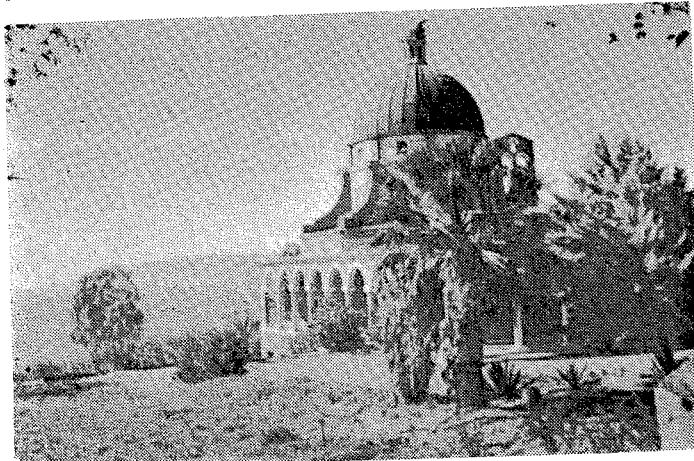
Після читання Слова Божого молимось. На серці так добре, так радісно. Здається, що на каміннях, які довкола лежать, сидять Христові учні, довкола стоїть великий натовп народу, і ми з ними вкупі слухаємо з Христових уст цю божественну науку. Не тільки ми радіємо, але й пташки в гіллях дерев так голоно щебечуть, співають, що трудно розмову один одного почути. Мабуть вони з того радіють, що могли колись кришки повидзьовувати, коли Христос на траві тисячі народу накормив на березі Галілейського моря.

Стоїмо на вершку гори й захоплюємось чудовими краєвидами. На північний схід лежить місто Капернаум, на південний захід простягнулась родюча Генисаретська Долина, а на південь голубіє Галілейське море, праворуч якого тягнуться гори Сирії.

В каплиці, біля якої стоїмо, залунав дзвін. Заходимо до неї. Вівтар стоїть посередині, а кругом вісім стін, на яких вписано вісім блаженств з Матвія 5:3-10. Якраз на цю пору римокат. священики відправляють службу, яка своєю формою та змістом нічогісінко не має спільногого з наукою

Того, Хто на цьому місці блаженства виповів був.
Одна лише форма та мертвий обряд.

Виходимо надвір. Зараз же таки коло каплиці стоїть над самою дорогою крива пальма, що зовсім не натурально для пальм, які завжди ростуть просто. Але на цю пальму, що при дорозі, не один віз наїхав в її молодості, від чого вона і на старші літа лишилася кривою тоді, коли інші пальми просто пнутуться до голубого неба. І не диво, що тоді, коли Христос проклав простий шлях спасіння, і Євангелія є Божою силою на спасіння кожному, хто вірує, є ще люди, котрі викривлюють науку Христа. Про них і сьогодні Христос міг би сказати: “Ви ради передання вашого знівечили Боже Слово. Лицеміри! Про вас добре Ісая пророкував був, говорячи: “Оці люди устами своїми шанують Мене, серце ж їхне далеко від Мене! Та однак надаремне шанують Мене, бо навчають наук — людських заповідей” (Матвія 15: 6-9).

Гора, на якій Христос проголосив Блаженства
(Матвія 5: 3-10)

Капернаум. Спускаємось автобусом з гори Благословення. Праворуч лежать городи, покриті червоними помідорами, а ліворуч — під горою ростуть виноградники. За декілька хвилин в'їжджаємо в місто Капернаум, що над самим Галилейським морем. Праворуч стойть самітній муріваний будинок. Понад дорогою рядочками ростуть високі пальми та окалиптові дерева. Старого міста нема, воно спочиває в руїнах. Над ним збулися Христові слова: “А ти, Капернауме, що “до неба піднісся, — аж до аду ти зайдеш”. Бо коли б у Содомі були відбулися ті чуда, що в тобі вони стались, то лишився б він був по сьогоднішній день. Але кажу вам, що содомській землі буде легше дня судного, аніж тобі” (Матв. 11: 23-24).

В роках 1905-1921 тут з під руїн викопали синагогу й частинно відбудували північну стіну. На землі лежить багато великого каміння, на якому висічено грона винограду, оливкові гілки, пальми, корони, орли, герби Давида, Соломона. Це каміння походить з 2-3 століття. Але немає сумніву, що на цьому самому місці стояла синагога, що її був збудував сотник (Луки 7: 5), в якій не раз Христос навчав і уздоровлював.

В Старому Заповіті Капернаум не згадується. Зате в Новому Заповіті це було дуже важливе місто. В жодному іншому місті Христос не виявив стільки Своєї всемогутності сили через чуда уздовження, через доброту й милосердя до людей, як в Капернаумі.

Між руїнами синагоги відкриваємо Євангелію й читаемо з неї про те, як Ісус уздоровив сотникового раба. “А коли Він скінчив усі слова Свої до народу, що слухав Його, то ввійшов у Капернаум. У одного ж сотника тяжко раб занедужав, що був дорогий йому, і вмирати вже мав. А коли про Ісуса почув, то послав він до Нього юдейських старших, і благав Його, щоб прийшов, і вздоровив раба його. Вони ж прибули до Ісуса та й

ревно благали Його й говорили: “Він достойний, щоб Ти це зробив йому. Бо він любить народ наш, та й для нас синагогу поставив”. І пішов Ісус із ними. І коли недалеко від дому вже був, сотник друзів послав, щоб сказати Йому: “Не турбуйся, о Господи, бо я недостойний, щоб зайшов Ти під ютріху мою. Томуто і себе не вважав я за гідного, щоб до Тебе прийти. Та промов тільки слово, — і раб мій одужає. Бо і я — людина підвладна, і вояків під собою я маю; і одному кажу: піди, — то йде він, а тому: прийди, — і приходить, а своєму рабові: зроби тебе, — і зробить”. Почувши таке, Ісус здивувався йому, і, звернувшись до натовпу, що йшов слідком за Ним, промовив: “Кажу вам: навіть серед Ізраїля Я не знайшов був такої великої віри!” А коли посланці вернулися додому, то знайшли, що одужав той раб!” (Луки 7: 1-10).

Після читання молимось, щоб Господь і нас збагатив великою та діяльною вірою.

Ще раз оглядаємо історичне каміння. На одному з них вирізьблені Христові слова: “Іди, і як повіриш ти, нехай так тобі й станеться!” І тієї ж години одужав слуга його” (Матв. 8: 13).

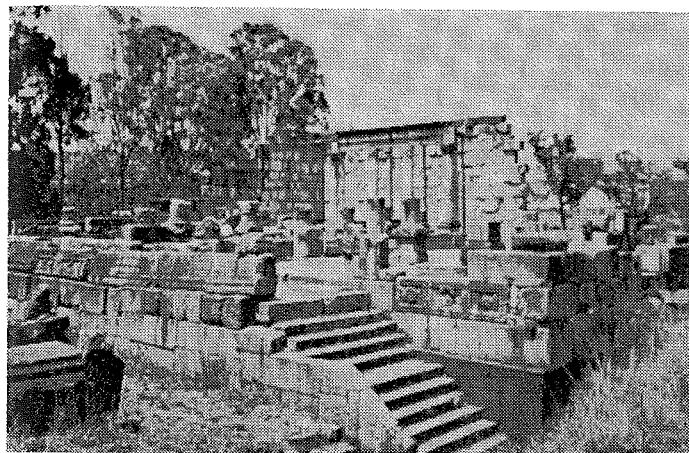
Евангельські події, що мали місце в Капернаумі, одна за одною шриходять на пам'ять. Христос любив був це місто. Коли в Назареті не приймали Його науки, то Він перейшов в Капернаум жити, і зробив його центром Своєї праці.

“І, покинувши Він Назарета, прийшов і оселився в Капернаумі приморськім, на границі країн Завулонової й Нефталимової, щоб справдилось те, що сказав був Ісаї пророк, промовляючи: “Завулонова земля, і Нефталимова земля, за Йорданом при морській дорозі, Галілеї поганська! Народ, що в темності сидів, світло велике побачив, а тим, хто сидів у крайні смертельній тіні, засяяло світло” (Мат. 4: 13-16).

Відходимо від руїн синагоги і спускаємося по сходах теплого каміння до самої води Галилей-

ського моря. Спочиваємо в тіні окалиптових дерев, які своє рясне гілля низенько склоняють аж до самої води. На спогад зриваю з дерева кілька подовгастих листочків і вкладаю в свою Біблію. Де-хто з нашої групи повходили в воду й освіжують собі ноги, бовтаються, полошать рибу. Ген туди далі чорніють човни й рибалки закидають неводи.

Я сиджу на теплому, сонцем нагрітому, камені і знову згадую минуле цього місця.

Руїни старої синагоги в Капернаумі

Довкруги стоять ті самі непорушні гори, що й за днів Христа стояли. Але де ж поділся місто Капернаум, якого вулиці колись були повні життя, руху, активності? Там також жили рибалки й учні Христові. Декілька дерев росте, лежать руїни синагоги, декілька старезних каменів спочиває, — і це все, що лишилося. Поросли вулиці травою, а по каміннях бігають великі ящірки, гріючись на сонці.

Дивлячись на запустіле місто, пригадуються

Христові слова: “А ти, Капернауме, що до неба піднісся, — аж до аду ти зйдеш” (Матв. 11: 23). І широрочі Христові слова збулися. Хоразін, Віфсаїда, Капернаум, міста, які відкинули Христову науку, лягли в руїнах, опустіли, зникли з обличчя землі.

Але руїни синагоги, до яких я багато разів приглядався, дорогі моєму серцю. Напевно ж на цьому самому місці колись Христос всевладно наїчав, уздоровлював від нечистих духів, і на цьому місці об'явив Себе Хлібом Життя.

Ось сиджу над морем і перераховую в пам'яті всі чуда й добродійства, що іх Христос учинив в Капернаумі. А їх так багато! Бо ж Христос любив це місто. Навіть перед Своїм переселенням до нього колись із Кані Галілейської "відпралившись Він Сам, і мати Його, і Його учні до Капернауму, і там перебули небагато днів" (Ів. 2:12).

На цьому ж місці Христос розпочав проповідувати покаяння. «Ісус... оселився в Капернаумі... І з того часу Ісус розпочав проповідувати й промовляти: «Покайтесь, бо наблизилося Царство Небесне!» (Мат. 4: 17).

Десь отут над морем Галилейським Христос вибрав Собі перших учнів. “Як проходив же Він поблизу Галилейського моря, то побачив двох братів Симона, що здався Петром, та Андрія, його брата, що невода в море закидали, — рибалки були. I Він каже до них: “Ідіть за Мною, — Я зроблю вас ловцями людей!” I вони зараз покинули сіті та й пішли за Ним. I, далі пішовши звідти, побачив двох інших братів, — Заведеєвого сина Якова та Івана, його брата, із Заведеєм, їхнім батьком, що лагодили свого невода в човні, — і покликав Він їх. Вони зараз залишили човна та батька свого, — та й пішли вслід за Ним” (Матв. 4: 18-22).

Таки ж отут в колишній синагозі Христос на-
вчав і виганяв нечистих духів.

“І приходять вони в Капернаум. І негайно в суботу євійшов Він у синагогу, і навчати зачав. І дивувались науці Його, бо навчав Він їх, як можновладцій, а не як ті книжники. І зараз у їхній синагозі знайшовся один чоловік, що мав духа нечистого, і він закричав, і сказав: “Що Тобі до нас, Ісусе Назарянине? Ти прийшов погубити нас. Я знаю Тебе, хто Ти, — Божий Святий”. Ісус же йому заказав: “Замовчи, і вийди з нього!” І затряс дух нечистий того, і, скрикнувши голосом гучним, вийшов із нього. І жахнулися всі, — аж питали вони один одного, кажучи: “Що це таке? Нова nauка із потугою! Навіть духам нечистим наказує Він, — і вони Його слухають”. І чутка про Нього пішла хвилі тієї по всій Галилейській країні” (Мк. 1: 21-28).

В Капернаумі Христос уздоровив Петрову тещу та багатьох інших.

“І вийшли вони з синагоги небавом, і прийшли з Яковом та Іваном до дому Симонового й Андрієвого. А теща Симонова лежала в гарячці; і зараз сказали про неї Йому. І Він підійшов і підвів її, узявшися за руку, — і гарячка покинула ту, — і вона зачала прислуговувати їм. А як вечір настав, коли сонце зайшло, то стали приносити до Нього недужих усіх та біснуватих. І все місто зібралося перед дверима. І Він уздоровив багатьох, на різні хвороби недужих, і багатьох демонів повиганяв. А демонам не дозволяв Він казати, що знають Його” (Марка 1: 29-34).

В Капернаумі Ісус Христос уздоровив розслабленого.

“Коли ж Він по кількох днях прийшов знов до Капернауму, то чутка пішла, що Він у дома. І зібрались багато, аж вони не вміщалися навіть при дверях. А Він їм виголошував слово. І прийшли ось до Нього несучи розслабленого, якого несли четверо. А що через народ до Нього наблизитися не могли, то стелю розкрили, де Він був, і

пробравши, звісili ложе, що на ньому лежав розслаблений. А Ісус, віру їхню побачивши, каже розслабленому: “Відпускаються, сину, гріхи тобі!” Там же сиділи дехто з книжників, і в серцях своїх думали: “Чого Він говорить отак? Зневажає Він Бога... Хто може прощати гріхи, окрім Бога Самого?” І зараз Ісус відчув Духом Своїм, що вони так міркують собі, і сказав їм: “Що таке в серцях своїх ви думаєте? Що легше: сказати розслабленому: “Гріхи відпускаються тобі”, чи сказати: “Уставай, візыми ложе своє та й ходи?” Але щоб ви знали, що Син Людський має владу прощати гріхи на землі” — каже розслабленому: “Тобі Я наказую: Уставай, візыми ложе своє, та й іди у свій дім!” І той устав, і негайно взяв ложе, — і вийшов перед усіма, так що всі дивувались і славили Бога, і казали: “Ніколи такого не бачили ми!” (Марка 1: 1-12).

В Капернаумі Ісус Христос покликав Матвія.

“І вийшов над море Він знов. А ввесь натовп до Нього приходив, — і Він їх навчав. А коли Він проходив, то побачив Левія Алфеєвого, що сидів на митниці, і каже йому: “Іди за Мною!” Той устав, і пішов услід за Ним” (Марка 2: 13-14, Матвія 9: 9).

В Капернаумі Ісус Христос не цурався грішників.

“Коли ж Він сидів при столі в його домі, то багато митників та грішників сиділи з Ісусом та з учнями Його; бо було їх багато, і вони ходили за Ним. Як побачили ж книжники та фарисеї, що Він єсть із грішниками та з митниками, то сказали до учнів Його: “Чому то Він єсть із митниками та з грішниками?” А Ісус, як почув, промовляє до них: “Лікаря не потребують здорові, а слабі. Я не прийшов кликати праведних, але грішників на покаяння” (Марк. 2: 15-17).

Тут в синагозі Ісус Христос уздоровив сухорукого в суботу (Марк. 3: 1-6). Воскресив дочку

старшого синагоги Яіра (Марк. 5: 35-43). Дав вір двом сліпим чоловікам (Матв. 9: 27-34). З цього міста послав 70 учнів в різні міста й села (Лук. 10: 1-16). І багато інших подій мали місце в Капернаумі та в його передмісті.

Отак би залишки в спогадах Христової праці я просидів би до ночі, коли б наш провідник не нагадив нас вертатися до нашого готелю. І знову вечір, другий вечір над Галилейським морем. Одні під деревами відпочивають, другі купаються в свіжій воді Галилейського моря, інші пишуть листи, дехто проходитьться понад берегом. Знову чудовий вечір. Місяць. Вода. Човни. Блимання вогнів довкола моря. Насолоджування спогадами євангельських подій.

СТОЯТЬ ДОВКОЛА СІРІ ГОРИ

Стоять довколо сірі гори.
Далеко ген ростуть банани.
А тут ось Галилейське море
Лежить спокійно перед нами.

В блакиті сонце ясно світить
І сипле жменнями проміння,
Щоб всіх теплом своїм нагріти...
А тут лежить одне каміння.

Колись стояло славне місто.
Торгівля йшла, життя кипіло.
Росло, як те на дріжджах тісто.
Затихло ж все і заніміло...

Нестало міста. Скрізь руїни.
Лежить каміння з синагоги,
І кожному свідкує нині:
Страшний кінець усім без Бога!...

Колись Христос жив в цьому місті,
І всіх навчав, що Він — хліб з неба,
Що хліб духовний треба істи,
Бо в цьому всіх людей потреба.

Духів нечистих Він вигонив,
Сціляв Він неміч, всяку слабість,
І рани серця й духа гоїв,
І сльози обертає на радість...

Капернаум же був байдужий
І гордощами пнувсь під небо,
І думав, що він вельми дужий,
Й Христа йому зовсім не треба.

Христос предрік його недолю,
Що він до аду зійде скоро,
Де стріне вічну неволю
Й пожне, що сіяв: вічне горе!

Стою, дивлюся на руїни.
Де гордоші? Кінець усьому!
Бур'ян поріс... Лежить каміння...
І ящірки лежать на ньому...

Капернаум над Галилейським морем — 14.5.1965

Субота, 15-го травня

Сьогодні співуче щебетання пташок попередило схід сонця. Вони удосвіта своїм веселим співом розбудили заспані води Галилейського моря. Також і від прочан вони відігнали сон і збудили нас, і закликали до ранішньої молитви вдячності Богові за новий день, за життя та за свіже повітря й сонячні проміння, якими небо вітало землю.

Після смачного юдейського снідання знову загув мотор нашого автобусу і ми в годині 8.30 рушили з нашого готелю в приваблючу й серце захоплюючу подорож, щоб відвідати славні єван-

гельські місця: Горис Гаттін, Кану Галилейську, Назарет, гору Фавор та інші. Вже самі назви місцевостей зрання хвилюють серце невимовною радістю. Берегом спокійного Галилейського моря їдемо на південь. Погода, як звичайно тут, гарна. Наломники постійно тиснуться до вікон автобуса, клацають фотографічні апарати, які до самого заходу сонця в рухові. Кожен бажає мати пам'ятку чи то з приморського гіллястого дерева, чи то з поверхні голубої води, чи то з поприв'язуваних човнів, чи то з різnobарвних квітів, чи то з бородатих єреїв, або з Галилейських гір, які, мов ті вартові, стоять при морі, або з рибацьких хатин, що примостилися на березі.

Їдемо в напрямку Тиверіади. Понад берегом тягнеться довгі кілометри цементове корито, яким дбайливі юдеї відводять в пустиню гарячу мінеральну воду з джерел Заммату, щоб вона не псувала прісної води в Галилейському морі. Ця вода шкідлива також і для рослин.

Минаємо Магдалу, приморську Тиверіяду і наш автобус крутою дорогою пнетється на Галилейські гори. Далеко внизу люстром виблискують води Галилейського моря. Ми на горі. Навколо нас розгорнувся чудовий краєвид. Усміхнене небо, голубі води, а праворуч широка рівнина, уманяна садами та городами. Далеко видніють малі арабські села. Недалеко на зеленій траві пасуться отари овець і кіз. На поораній ріллі ходить багато довгоногих буслів, які пильно в ріллі шукають собі поживи. Немає тут для них болота з жабами, а тому змушені на сухому полі здобувати для себе їжу.

Горис Гаттін. Праворуч, не дуже далеко від дороги, стойте гора Гаттін, яка своїми двома верхами підноситься високо до голубих небес. Згідно переказу, на тій горі Христос колись "провів цілу ніч в молитві до Бога. А коли настав день, покликав Він Своїх учнів, і вибрали із них дванад-

цять, яких і апостолами Він назвав” (Лук. 6: 13). Отже, в початку нашої ери, з цієї околиці Христові апостоли понесли були в світ Євангелію любові до Бога, до близьких і до ворогів. При кінці ж дванадцятого століття римська церква поблагословила їй послала була в Святу Землю “другий похід хрестоносців”, який мечем і вогнем навертав поган до католицької церкви та звільняв з під їхнього володіння “святі місця”. В околиці гори Гаттін точився тоді завзятий бій з поганським провідником Саладіном, який закінчився жахливовою поразкою “хрестоносців”. 4-го бо липня 1187 року на цьому місці полягло було трупом 20.000 “хрестоносців”, а 30.000 забрано до тяжкої неволі.

Гора Гаттін є святым місцем для друзів, людей, що походять з Сирії та Ливану. Вони тримаються відокремлено від інших людей, мають утамничену, мало кому зрозумілу релігію, яка є відгалуженням ісламу. Вони вірять, що Гакім, який в 11-му столітті проголосив самого себе великим, є справжнім Богом. Вони мають свої власні звичаї та вірування.

Тут недалеко також залишилися рештки руїн давнього юдейського міста Арбель, де показують гріб Йтра, Мойсеєвого тестя, який за свого життя великою практичною мудростю та широким знанням громадського життя був глибоко шануваний. Він своїми добрими порадами став був також у пригоді Мойсеєві.

Пшеничне Поле. Наш автобус котиться вперед. Праворуч і ліворуч розгортаються родючі поля. Паломники вже з давніх часів приписують цій місцевості Пшеничне Поле, яке згадується в 11-му розділі Євангелії від Матвія. Ось тут ми й читаємо: “Ісус переходив ланами в суботу. А учні Його зголодніли були, і стали зривати колосся та їсти”. Фарисеї ж докоряли Христові: “Он учні Твої роблять те, чого не годиться робити в су-

боту”. А Христос їм відповів: “Коли б знали ви, що то є: “Милости хочу, а не жертві”, то не судили б невинних”. Якраз тепер у травні місяці тут проходять жнива. Збирають доспіле збіжжя, молотять, орутъ.

Ось над самою дорогою, 15 км. від Тиверіади, стоїть пам'ятник, побудований поляглим єврейським воякам під час визвольних боїв року 1948-го. На цьому місці точилися вирішальні бої. Подиву гідне, що, як загально прийнято думати, боязливий єрей з України, з Польщі чи якоїсь іншої країни, безстрашно боровся отут і виборов волю для свого краю, який був поневолений ти-сячеліттями.

Вузькою, але дуже доброю дорогою їдемо далі. Зустрічаємо військові авта, позначені якимись великими буквами. Це військо Об'єднаних Націй, яке тримає тут спокій поміж Ізраїлем та Йорданією, Сирією та іншими арабськими країнами. В цій околиці родючу долину замешкують араби, які добре господарят. В Ізраїлі та Йорданії вони діляться на три головних групи: одні живуть по селах і управляють поле, другі замешкують в містах і займаються торгівлею, а треті — бедуїни, які все своє життя переїжджають з місця на місце, як цигани. Після 1948-го року багато арабів, лояльних до єврейського уряду, залишилися в Ізраїлі, де вони вільно собі живуть. Вони не підлягають військовій службі, як і правовірні євреї-хасиди. Натомість в арабській державі Йорданії немає ні одного єрея. Так нас поінформував наш провідник Ігуда.

Кану Галилейську. Гладенькою дорогою наш автобус вкочується в Кану Галилейську. Понад дорогою і по межах городів та садів, замість плотів, ростуть високі й розгалужені кактуси, які тішаться теплим підсонням і барвисто розцвітають. Також Кану оздоблюють гранатні дерева. Кану замешкають араби, які, за винятком малого від-

сотка магометан, належать до християн. Зупиняємося на краю міста. Відразу нас оточує густий рій арабських дітей, які простягають свої смагляві руки і просята грошей. Лишаємо автобуса й вузькою вулицею підіймаємося вгору. Рій дітей біжить за нами. На вулиці багато чоловіків і жінок. Одні з них кудись спішать, а одні сидять в холодочку та про щось гуторять поміж собою. Ми звертаємо праворуч і заходимо до старої каплиці. Згідно переказу, на цьому місці Христос перетворив воду у вино. Тут стоїть великий глиняний горшок, що євреї вживали для очищення. Кана лежить 8 км. від Назарету, звідки Христос був прийшов сюди і зробив тут початок Своїм чудам. Розкриваємо Євангелію від Іvana і читаемо з 2-го розділу:

“А третього дня весілля справляли в Кані Галилейській, і була там Ісусова мати. На весілля запрошений був теж Ісус та учні Його. Як забракло ж вина, то мати Ісусова каже до Нього: “Не мають вина!” Ісус же відказує їй: “Що тобі, жено, до Мене? Не прийшла ще година Моя!” А мати Його до слуг каже: “Зробіть усе те, що Він вам скаже!” Було тут шість камінних посудин на воду, що стояли для очищення юдейського, що відер по дві чи по три вміщали. Ісус каже до слуг: “Наповніть водою посудини”. І їх поналивали вщерть. І Він каже до них: “Тепер зачерпніть, і занесіть до весільного старости”. І занесли. Як весільний же староста скоштував воду, що стала вином, а він не знав, звідки вино, — знали ж слуги, що води наливали, — то староста кличе тоді молодого та й каже йому: “Кожна людина подає перше добре вино, а як понапиваються, тоді гірше: а ти добре вино аж на досі зберіг”... Такий початок чудам зробив Ісус в Кані Галилейській, — і виявив славу Свою. І ввірвали в Нього учні Його”...

Своєю присутністю на весіллі в Кані Галилей-

ській Христос ушанував шлюб, підніс його до високої гідності, поклав фундамент християнській родині. Перетворена вода у вино говорить за те, що кожне подружжя, яке розпочинає і живе з Ісусом, воно в звичайних буднях знайде радість і приемні солодощі життя, як те солодке безалькогольне вино, що ним Ісус обдарував молоду пару в Кані Галилейській...

Виходимо з церковного будинку на подвір'я. Праворуч, при відкритих дверях, навчаються діти. Це державна школа. Вчителька пояснює, що діти мають лекцію релігії, і тепер якраз йде виклад про Авраама, мужа віри. В Ізраїлі існує релігійна свобода. Магометани святкують п'ятницю, юдеї святкують суботу, а християни — неділю. І коли ви маєте сусідів магометан та юдеїв, а бажаєте з ними жити в згоді, то мусите святкувати і в п'ятницю, і в суботу, і в неділю, щоб не образити релігійного почуття ваших сусідів.

З подвір'я виходимо на вулицю. Недалеко вулиці праворуч стоїть велике фігове дерево. Дивлюсь на нього й мимоволі пригадую собі другу евангельську подію, яка мала місце в Кані Галилейській. Вона чарівна, глибока, захоплююча своїм місійним змістом. Сюди був прийшов колись Пилип з Віфсаїди, щоб розповісти Нафанайлі про Ісуса з Назарету.

“Пилип Нафанаїла знаходить та й каже йому: “Ми знайшли Того, що про Нього писав був Мойсей у Законі й Пророки, — Ісуса, Сина Йосипового, із Назарету”. І сказав йому Нафанайл: “Та хіба ж може бути з Назарету що добре?” Пилип каже йому: “Прийди та побач”. Ісус, угледівши Нафанаїла, що до Нього йде, говорить про нього: “Ото справді ізраїльтянин, що немає в нім підступу!” Говорить Йому Нафанайл: “Звідки знаєш мене?” Ісус відповів і до нього сказав: “Я бачив тебе ще давніш, ніж Пилип тебе кликав, як під фіговим деревом був ти”. Відповів Йому На-

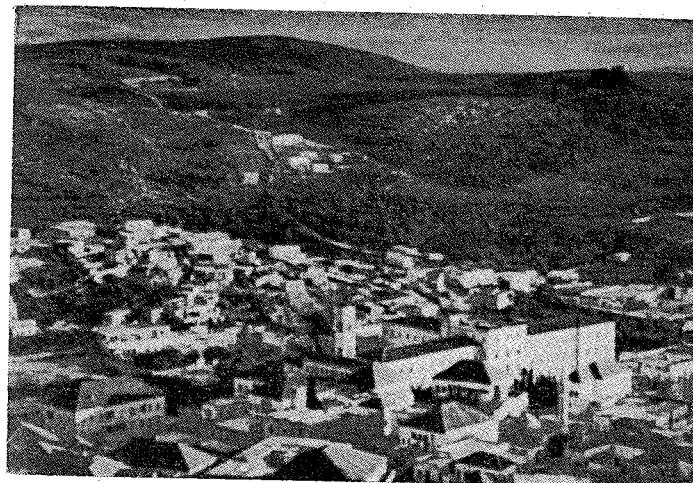
фанаїл: "Учителю, Ти — Син Божий, Ти — Цар Ізраїлів!" Ісус відповів і до нього сказав: "Через те віриш ти, що сказав Я тобі, що під фіговим деревом Я бачив тебе? Більше від цього побачиш!" І Він каже йому: "Поправді, поправді кажу вам: Відтепер ви побачите небо відкрите та анголів Божих, що на Людського Сина підіймаються та спускаються" (Івана 1: 45-51).

Отже, Кана Галилейська є знана нам з весілля, що на ньому Христос обернув воду у вино, через покликання Нафанаїла до апостольства та уздоровлення сина царедворця, про що читаємо:

"Тоді знову прийшов Ісус у Кану Галилейську, де перемінив був Він воду на вино. І був там один царедворець, що син його хворів у Капернаумі. Він, почувши, що Ісус з Юдеї прибув в Галилею, до Нього прийшов і благав Його, щоб пішов і сина йому вздоровив, бо має той умерти. Ісус же промовив до нього: "Як знамен тих та чуд не побачите, — не ввірюєте!" Царедворець говорить до Нього: "Піди, Господи, поки не вмерла дитина моя!" Промовляє до нього Ісус: "Іди, — син твій живе!" І повірив той слову, що до нього промовив Ісус, — і пішов. А коли ще в дорозі він був, то раби перестріли його й сповістили, говорячи: "Син твій живе". А він їх запитався про годину, о котрій стало легше йому. Вони ж відказали до нього: "Учора о сьомій годині гарячка покинула його". Зрозумів тоді батько, що то була година, о котрій до нього промовив Ісус: "Син твій живе". І ввірував сам і ввесь його дім" (Івана 4: 46-53).

Машад, — давніше Гат Гахфер. Не дойджаючи 4 км. до Назарету, праворуч на верховині гори стоїть село Машад, місце народження пророка Йони (Нав. 19: 13. 2 Цар. 14: 25, Йони 1: 1). Тут мусульмани ѹ досі показують в їхній мечеті гріб Йони.

Назарет. Надворі сонячно, тепло. Повітря сухе, здорове. В блакитному небі сонце, як та золота куля, виблискує й котиться своїм призначеним шляхом в напрямку до заходу. Наш автобус котиться до Назарету. На серці невимовна радість. Незабаром побачу місто, в якому наш Господь жив. Місце, де "Слово сталося тілом", небо поєдналося з землею. Де, через втілення Божого Сина, праця викуплення світу розпочалася. Христове перебування піднесло це місто і надало йому всесвітньої слави. Сюди круглий рік їдуть паломники з усього світу і з минулих подій черпають

Назарет і Галилейські гори

свіжу радість та змінюють свою віру. Обережно наш автобус котиться додолу. Вперше зустрічаємо навантажених пакунками верблюдів, які пово-лі йдуть дорогою до міста. Мабуть везуть до Назарету якийсь крам. На невеликому ослі сидить смуглявий араб, а за ним, власне, йде кілька тих верблюдів, поприв'язуваних один до одного.

Ось перед нами, як на долоні, розгорнулося в зелені дерев місто Назарет. Наш автобус зупиняється. Робимо фотографії з загального краєвиду. Назарет має 21.500 мешканців. В Старому Заповіті не згадується. Тут Христос провів Свої молоді роки, які покриті глибокою таємницею. В Новому Заповіті Нафанаїл, як ми вже згадували, висловлює своє, а може й загальне ставлення до Назарету: “Та хіба ж може бути з Назарету що добре?” (Ів. 1: 46).

У 6-му віці по Христі паломники вже відвідували Назарет. “Хрестоносці” тут побудували декілька каплиць. Турки в 1517 році змусили були християн покинути Назарет... Сьогодні Назарет є найчисельніше арабами заселене місто в Ізраїлі.

В’їздимо в місто. Виходимо з автобусу і йдемо групою оглядати найважливіші місця. Вулиці старого міста вузькі й неприваблюючі. Зупиняємося біля “криніці Марії”. За днів Христа це було єдине джерело води на всю околицю міста. Зовсім немає сумніву, що Свята Родина ходила сюди по воді. Ця вода й сьогодні вдень і вночі дзюрить кількома вставленими трубами, і заспокоює спрагу населення. По обох боках вулиці невеликі крамниці, яких поліці закладені різним крамом. Чоловіки, жінки, діти та осли заповнюють вулиці. Араби провадять за поводи ослів, навантажених різним крамом. Їхні ж жінки з великими тлумаками на голові поспішають за ними. Вузенькою вуличкою йдемо вгору. Зупиняємося. Авта загородили нам дорогу. І не диво, бо ж ці вулиці колись будувалися для ослів, а не для сьогоднішніх авт, які ледве тут можуть розминутися. Протискаємося біля муру і йдемо далі. Потім звертаємо праворуч і через браму заходимо на широке подвір’я, де наш провідник єрей передає нашу групу арабові, який вводить нас у великий будинок, в церкву св. Йосипа. Спускаємося по камінних сходах додолу в невелику кімнату. Це столлярня

Йосипа. Ще далі по сходах спускаємося до печери, де свята Родина колись жила, як пояснював наш провідник-араб. Ліворуч у камінній стіні висічений отвір, який провадить назовні — це вікно. Провідник запевняє нас, що в кімнаті все залишилося без змін від днів Йосипа... Одні тільки цементові стовпи поставлено попід стінами, щоб вони підpirали тяжку камінну стелю. Праворуч на долівці лежить великий камінь з глибоким вижолобленням. Це начиння, в якому тримали воду. Тут в цій кімнаті Ісус Христос, Син Божий, провів довгі роки Свого перебування на землі. Приходять на пам’ять слова апостола Павла:

“Бо ви знаєте благодать Господа нашого Ісуса Христа, Який, бувши багатий, збіднів ради вас, щоб ви злагатились Його убозтвом” (2 Кор. 8: 9).

Переходимо через подвір’я до каплиці “Благовіщення”. Це має бути те місце, де Ангол був з’явився Діві Марії і благовістив їй:

“Радій, благодатная, Господь із тобою!” Ти благословенна між жонами!” Вона ж затривожилася словом, та й стала роздумувати, що б то значило це привітання. А Ангол промовив до неї: “Не бійся, Маріє, — бо в Бога благодать ти знайшла! І ось ти в утробі зачнеш і Сина породиш, і даси Йому імення Ісус. Він же буде Великий, і Сином Всешинього званий, і Господь Бог даст Йому престола Його батька Давида. І по-вік царюватиме Він у домі Якова, і царюванню Його не буде кінця”. А Марія озвалась до Ангела: “Якже станеться це, коли я мужа не знаю?...” І Ангол промовив у відповідь їй: “Дух Святий злине на тебе, і Всешинього сила обгорне тебе, через те то й Святе, що народиться, буде Син Божий!” (Луки 1: 28-35).

Тією ж самою вузькою вулицею вертаємося до міського головного базару. А тут, як в комашні. Протискаємося крізь натовп. Повертаємо

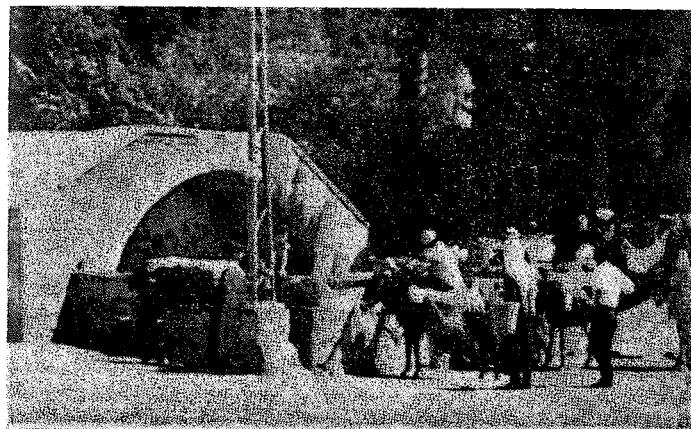
праворуч на головну вулицю базару. Скрізь тут повно різного краму: і в крамничках, і на столах, і на хідниках перед крамницями. В невеликих мішках стоять горох, квасоля, сочевиця та багато всього іншого.

Лишаемо базар, натовп, ослів. Пройшовши трохи, звертаємо праворуч у браму й заходимо на маленьке подвір'я. Перед нами старезний камінний будинок. Заходимо до нього. Це пам'ятна синагога, до якої часто заходив був Христос і навчав у ній. Читаемо записане в Євангелії:

“І прибув Він до Назарету, де був вихований. І звичаєм Своїм Він прийшов дня суботнього до синагоги, і встав, щоб читати. І подали Йому книгу пророка Ісаї. Розгорнувши ж Він книгу, знайшов місце, де було так написано: “На Мені Дух Господній, бо Мене Він помазав, щоб Добру Но-вину звіщати вбогим. Послав Він Мене проповідувати полоненим визволення, а незрячим прозріння, відпустити на волю помучених, щоб проповідувати рік Господнього змиливання”. І, книгу згорнувши, віддав службі й сів. А очі всіх у синагозі звернулись на Нього. І почав Він до них говорити: “Сьогодні збулося Писання, яке ви почули!” І всі Йому стверджували й дивувались словам благодаті, що линули з уст Його. І казали вони: Чи ж то Він не син Йосипів?” (Лук. 4: 16-22).

Хоч від того славного дня вже двадцяте століття добігає до свого кінця, але в цій старезній синагозі, здається, ще й досі могутньо бринять Христові слова: “Сьогодні збулося Писання, яке почули!” Серцем прислухаюсь до цих благодатних слів. Перераховую в пам'яті євангельські події, де Христос здійснив вгорі наведене пророцтво. Також милі спогади несуть мене в Україну, де Христос у минулому так рясно поблагословив наш народ і могутньо провів працю спасіння людських душ. Перед очима розгортається широка картина наших сіл та міст. Життерадісне духовне пробуд-

ження нашого народу. Багатолюдні євангельські зібрання. Масові навернення до Бога. Оті радісні хрещення навернених чоловіків і жінок, хлопців і дівчат, що відбувалися в річках, в озерах, в морі. Сотні... Тисячі... Сотні тисяч спасених через віру в Господа Ісуса Христа! Також оживають спогади Божих благословінь на чужині, якими так рясно Господь нас обдаровував у минулому: навернення, хрещення, християнська спільність... І, стоячи в цих грубих мурах старої синагоги, знову ловлю давні звуки й побожно повторюю слова Спасителя: “Сьогодні збулося Писання!” Я є свідком цього. Євангелія проповідується по всьому світі; полонені дияволом, поневолені невірою, пияцтвом

Криниця Марії в Назареті

та всяким іншим беззаконням, сьогодні визволяються з полону міцних кайданів гріха; незрячим з очей спадає груба полуза безбожного засліплений, і, усунувши старе більмо, вони прозрівають, бачать Ісуса Христа, духовні речі, небо, нетління; помучені невірою беззмістовним розбитим жит-

тям, звільняються Божою силою з мізерного, безнадійного стану, випускаються з тяжкої в'язниці на справжню волю! Так, сьогодні це Писання збувається. Бож багатьох з нас, що тепер стоїмо в цій синагозі, маємо особистий досвід в цьому, і пережили “рік Господнього змиливання!”

Виходимо з синагоги й автобусом ідемо в місто, щоб оглянути шотландську лікарню, яка вже понад сто років виконує працю Доброго Самарянина для місцевого населення. Ці відвідини уплянували наш провідник, д-р О. Буссей з Шотландії. В лікарні він має своїх знайомих. Вузькими та крутыми дорогами наш автобус силкується вийти на гору. Ось і лікарня, яка примістилась на горі поміж зеленими деревами. Головний лікар госпіталю радо нас зустрічає і водить по всіх відділах лікарні. Перше, що кинулося нам в очі, це те, що біля кожного хворого стойть чимала група відвідувачів. Лікар пояснює, що араби часто приїжджають до своїх хворих з далеких сіл і беруть з собою всю свою родину та ще й дальшу родину. Заходимо до каплиці, де обслуга лікарні проводить свої зібрання. На платформі замість катедри стойть великий столярський варстат, який нагадує, що в цьому місті Свята Родина колись була затруднена теслярською роботою.

З Назарету ідемо на південь, щоб відвідати гору Фавор, і там також пообідати. Недалеко за містом ліворуч від дороги стойть **гора Скинення**. І тут пригадується євангельська подія, яка мала місце на цій горі. Коли бо Христос у Назареті в синагозі був “проповідував рік Господнього змиливання”, то всі присутні дивувались словам благодаті, що линули з уст Його”. Але, видно, старшим синагоги Христове навчання було не по серці. Воно не вміщалося в них. “І, вставши, вони Його вигнали аж до краю гори, на якій їхне місто було побудоване, щоб скинути додолу Його... Але Він перейшов серед них і віддалився” (Лук. 4: 29-

30). З зацікавленням приглядаюсь до цієї гори. З лівого боку вона зрідка покрита невеликими кущами, посохлою травою та бур'яном. Уявляю собі, що сюди колись старші синагоги вели, можливо й зв'язаного, Господа Ісуса Христа аж на самий верх гори, щоб Його звідти скинути. З правого ж боку гора дуже стрімка, обривиста, висока. І коли б з її верху скинути людину в ту глибоку прірву, то напевно вона знайшла б там свою смерть. Але непокірним, розгніваним служителям синагоги не вдалося здійснити свого заміру. На цей раз Христос був ужив Своєї Божественної сили. “Він перейшов серед них, і віддалився”. А вони Його не побачили. Христос же з гори пішов був до Капернауму. Назаретські старшини, обгорнуті ганебним соромом, вернулись до міста. Хоч їхні сліди давно поросли травою, а кості потухнівши в могилах, але гора Скинення й досі стойть мовчазним свідком проти них, а також і проти всіх тих, що перечать Христовій науці та не коряться правді. Всі вони посоромлені будуть... Посоромлені будуть також всі модерністи наших днів, які повилазили на гору свого надутого розуму, звідки даремне силкуються підірвати авторитет Святого Писання, перекручуючи його “на власну загибель свою” (2 Пет. 3: 16). Посоромлені будуть усі ті, хто намагається “скинути” Христа долу, ограбувати Його з Його слави та величі...

Кругою дорогою, яка провадить до Гайфи, спускаємось на простору Ізраельську рівнину, що славиться своєю врожайністю. В місті Афула повертаємо ліворуч, і ідемо на схід.

Наїн. Праворуч, недалеко від головної дороги, в затишку під горою стойть невелике арабське село Наїн, якого назва визначає: приемний. Це село пригадує всім нам зворушливу подію, яка стала на цьому місці за часів Христа. Читаємо:

“І сталося, — наступного дня Він відправивсь

у місто, що зветься Найн, а з Ним ішли учні його та багато народу. І ось, як до брами міської наблизився Він, виносили вмерлого, одинака в своєї матері, що вдовою була. І з нею був натовп великий із міста. Як Господь же побачив її, то змилосердивсь над нею, і до неї промовив: “Не плач!” І Він підійшов, доторкнувшись до мар, носії ж зупинились. Тоді Він сказав: “Юначе, кажу тобі: встань!” І мертвий устав, і почав говорити. І його Він віддав його матері” (Лук. 7: 11-15).

Хоч і “приємним” місто це називається, але смерть до нього доступ має, яка була забрала приємність із серця Найнської вдови. Вона проливала гіркі слізози, проводячи на цвінтар свого сина-одинака. Але оту похоронну процесію, що була покрита грубою плахтою смутку та жалю, зустріла друга процесію, процесія життя й радості, на чолі якої йшов Сам Ісус Христос, “Начальник життя” (Дії Ап. 13: 15). Він спинив похоронну процесію. Смерть задрижала. Він утер гіркі слізози матері, могутньо підійняв з обіймів смерті юнака. І ось потішена мати, живий син, захоплена рідня, здивований натовп, — всі вертаються назад до міста, щоб замість гірких похоронних переживань, що їх була принесла смерть, справляти радісну учту життя й подяки Господеві... Багато століть від того часу проминуло, але я сьогодні наново переживаю глибоку радість Воскресіння. Тішуся тим, що служу Богові живому, перед Яким і смерть тремтить і кориться Йому. На цьому місці думаю і про молодь наших днів, яка виростає без Христа. Яка ж вона леген'єка зробилася, як та половина. Без вищих ідеалів, без славних поривань, без шляхетних духовних прикмет, молодь вивітрилась, змізерніла, зіпсувалася і заживо померла. І безрадні заплакані батьки проводять її на цвінтар горезвісних “бітелсів”. Один тільки Христос може духовно воскресити молодь наших днів. Іншого виходу немає. Він прийшов, щоб ок-

радене серце збагатити, сповнити життям...

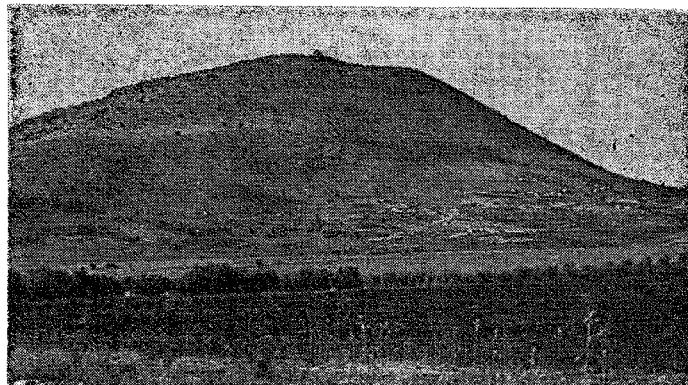
Сонце піднялося високо на середину голубого неба, звідки рясно своїм ясним світлом заливає широкі простори землі, і гріє, і пече. Ми ідемо в напрямку гори Фавор. Знову праворуч, декілька миль від головної дороги, знаходиться Шунам, де колись жила побожна родина, яка опікувалася пророком Єлісеєм. Він же, Божою силою, був воскресив їхнього померлого сина (2 Цар. 4: 8-37).

Трохи далі від Шунаму знаходиться Ен-Дор, де колись безрадний Саул, замість шукати помочі у Господа, звертався за порадою до ворожки (1 Сам. 28: 1-25). Тут на горі Гілбоа він і загинув, про що цар Давид був склав жалібну пісню (2 Сам. 1: 17-27).

Гора Фавор. Ідемо далі. Звертаємо з головного шляху ліворуч, і вузенькою дорогою прямуємо до гори Фавор, яка велично підноситься 588 метрів понад довколишню рівнину. Своєю формою, своїми родючими полями та багатою рослинністю, що її довкруги зеленим вінком оточує, і чудовими краєвидами, що з її верха можна оглядати, вона є найкращою горою з-поміж усіх гір Палестини. Не даремно її псалмист описав: “Фавор та Хермон співають про Імення Твоє” (Пс. 88: 13). Колись ця гора була густо покрита дубами та горіхами, і тепер на ній ростуть різні дерева та кущі.

Зближаємось до гори. Ліворуч долина, покрита дозрілим збіжжям, яке чекає жнив. Праворуч понад дорогою рядочком ростуть дерева, а за ними грубими кущами порозростались високі кактуси. А далі, на широкому зеленому полі, поволі йде пастух, а за ним спокійно посугдується велика череда овець. Пригадую євангельське оповідання про Доброго Пастиря: “Мого голосу слухають вівці Мої, і знаю Я їх, і за Мною слідком вони йдуть” (Ів. 10: 27). По дорозі розминаємось з ослами, які двигають на собі великі копиці сіна. На

Сліку гори примостилося невелике село Дабуріг. Це стародавнє місто левитів (1 Хрон. 6: 62). Переїжджаємо через нього. Тут замість живоплоту по зросталися по межах городів великі й густі касти. За селом повертаємо праворуч і за короткий час наш автобус підкотився до самих стіп гори. Обідова пора. Примощуємо в тіні дерев, і на великих каміннях, як на столах, розкладаємо привезений з собою обід. Кожен має по куску печеної курки, по два квашених огірки, кілька кусників хліба з юдейської пекарні, оранжі, варені яйця та по пляшці мінеральної води. Все це добре

Гора Фавор

смакує на свіжому повітрі. По обіді лишаємо автобуса під горою, всідаємо до авт по вісім осіб і вузькою та крутую дорогою їдемо на верх гори. На прикрих поворотах, які проходять над глибокими обривами, деякотрі прочани від страху викидають. Нарешті ми на самому верху гори, якого простір займає 1.200 метрів довжини й 400 метрів ширини. Вся площа покрита деревами, в тіні яких приемно відпочити. Тут стоять церковні будинки, що належать православним та католикам.

— 56 —

Ліворуч лежать грубі руїни давніх споруд. Роздумую про славну давню подію, що мала місце на цій горі, про преображення Господне. Гуртуємося, відкриваємо Євангелію й читаємо:

“А через шість день забирає Ісус Петра, і Якова, і Івана, брата його, та й веде їх осібно на гору високу. І Він перед ними переобразився: обличчя Його, як те сонце, засяяло, а одежа Його стала біла, як світло. І ось з'явилися до них Мойсей та Ілля, і розмовляли із Ним. І озвався Петро та й сказав до Ісуса: “Господи, добре бути нам тут! Коли хочеш, поставлю отут три шатрі: для Тебе одне, і одне для Мойсея, і одне для Іллі”. Як він ще говорив, ось хмара ясна заслонила їх, і ось голос із хмари почувся, що казав: “Це Син Мій Улюблений, що Його Я вподобав. Його слухайтесь!” А почувши, попадали учні долілиць, і полякались сильно... А Ісус підійшов, доторкнувшись до них і промовив: “Уставайте і не бійтесь!” Звівши ж очі свої, нікого вони не бачили, окрім Самого Ісуса. А коли з гори сходили, заповів їм Ісус і сказав: “Не кажіть нікому про цеє видіння, аж поки Син Людський із мертвих воскресне” (Мат. 17: 1-9).

Думки летять у далеке минуле. Вгорі прозоре голубе небо. Вглядаюсь у безкраю голубінь і сьогодні ніби чую голос із неба, що могутньо лунає: “Це Син Мій Улюблений... Його слухайтесь!” Я тихо про себе повторюю Петрові слова: “Господи, добре бути нам тут!”

Заходимо до римської каплиці Переображення. Великий і гарний будинок. Вгорі купол оздоблений великою картиною переображення, на якій намальовано в центрі Христа в ясних шатах, ліворуч захопленого Петра, коло нього Мойсея, а праворуч здивованих Якова, Івана та Іллю. Монах нас ведеть усюди, все показує та про все розповідає. Охоче розказує про мури та каміння, хто і коли фундамент закладав, хто стіни мурував, хто і коли їх потім зруйнував, хто малював картини

— 57 —

тощо. Але, видно, сам факт Христового переображення та його глибокий зміст монаха зовсім не цікавить. Не згадує нічогісінько про найважливіше. Потім відкриває маленькі двері в підлозі, щоб, хто бажає, глибоко в дірі міг ощупати каменя, на якому мав стояти Христос під час переображення. Вкладаю руку в глибокий отвір і ощупую холодного каменя. А потім спускаємося до виходу. По обох боках головних дверей є дві каплички: ліворуч присвячена Мойсеєві, а праворуч — Іллі.

Колись ап. Петро бажав поставити тут намети отим славним пророкам, але не було потреби й часу, бо святий обов'язок кликав його сходити з гори, йти в світ і проповідувати Євангелію.

Оглянувши все, ми виходимо з холодних муров і з гори насолоджуємо наш зір чудовим краєвидом. Навколо нас лежать родючі долини, біліють села, а далі розгорнулися гори. Всідаємо до авт і поволі з'їжджаємо з гори. Я до глибини душі захоплений переображенням Христа. Серце тремтить від радості. Колись Христові учні з цієї гори йшли, тішилися. Під горою їх чекали буденні справи, труднощі, людське горе. Осяяні Божою славою, вони пішли в життя, в народ, і понесли цілющий бальзам для людських душ. Вони пішли проповідувати Євангелію. Христос же з ними був, і на горі слави, і на долині пониження, горя й біди... Апостол Петро за любки згадує благословенні хвилини, що іх провів на горі Переображення, славу Христову. У свому другому листі про це він пише:

“Бо ми сповістили вам силу та прихід Господа нашого Ісуса Христа, не йдучи за хитро видуманими байками, але бувши самовидцями Його величині. Бо Він честь та славу прийняв від Бога Отця, як до Нього прийшов від величної слави голос такий: “Це Син Мій Улюблений, що Його Я вподобав!” і цей голос, що з неба зійшов, ми чу-

ли, як із Ним були на святій горі” (2 Пет. 1: 16-18).

Пересідаємо з авт, що нас звезли з гори, до автобуса й їдемо до свого готелю. Повний день несподіванок, радости та приємних спогадів добіг до свого кінця. Утомлене сонце докотилося до верхів гір і поволі ховається в палати свого відпочинку. На серці радісно, тепло, бо ж цілий день ми ходили Христовими слідами й закінчили день на горі Переображення, на горі Слави.

Неділя, 16-го травня

Сонячний ранок розпочав четвертий день нашого перебування в Галилії. Сьогодні неділя. Календар показує 16-го травня 1965 року. На відвідини нікуди не їдемо, бо маємо в нашему готелі день відпочинку. Після вчораших відвідин і спокійної ночі, на серці радісно, добре. Зокрема враження та спогади, що їх мав на горі Фавор, якимсь дивним теплом неба гріють серце, радують душу. Ісус Христос прославлений! Він тепер на небі! Незабаром прийде на землю в повній красі Своєї слави! Як радісно жити з Господом, служити Йому та очікувати Його!

Господня Вечеря

В цей недільний ранок ми пробудилися й повставали не пізніше, як в попередні будні дні. Вчора ми домовились, щоб сьогодні ще перед сніданням мати Вечерю Господню на березі Галилейського моря.

На зеленій траві, яка ще була покрита густою росою, над самою водою ми розставили рядами кілька десятків крісел, що їх принесли з нашого готелю. О сьомій годині всі місця були зайняті. Не зважаючи на те, що на цьому місці зібрані походять з різних релігійних угруповань, всі ми перед Господом почуваємо себе як одна Божа родина. Розкриваємо співаники, і бринить мелодія

чудового співу на славу Господеві. Відгомін тієї побожної пісні пливе понад тихими водами моря аж до верхів довколишніх гір, і там десь далеко за горами стихає. Двох проповідників (шотландець і англієць) читають з Євангелії відповідні місця про Христові страждання, Його смерть та важливе значення Господньої Вечері. Знову лунають співи побожних псалмів. Приступаємо до Господньої Вечері. Ллються гарячі молитви подяки Господеві за Його любов та вічне спасіння, яке Він придбав для нас на Голгофі. Розносять хліб на полумиску, з якого кожен бере частинку для себе. Потім знову гарячі молитви линуть до престолу Божої ласки, молитви вдячності, а також й прохання, щоб Господь поблагословив чашу з вином, яка нагадує Його пролиту кров, та розділив її поміж присутніми. Співом і молитвами закінчилось наше раніше урочисте зібрання, яке ми провели для слави Того, "Хто нас полюбив і кров'ю Своєю обмив нас від наших гріхів" (Об. 1: 5).

Яке ж то велике щастя й блаженне задоволення бути учасником Господньої Вечері й згадувати страждання й смерть нашого Спасителя і Господа Ісуса Христа.

Нашому ранішньому зібранні надзвичайної урочистості надає саме оточення. Земля, покрита зеленою травою, є нашим жертвіним столом. Небо, що своєю блакиттю опирається довколишніх гір, є куполом храму, в якому "в дусі та в правді" поклоняємось Богові. Квіти ж, що повними келихами розливають приємний запах, є тим запашним кадилом, яке враз з молитвами вірних легенько підноситься до трону Божої ласки.

Як радісно на лоні живої природи поклонитися живому Богові! Яка ж то велика насолода й задоволення, оглядаючи красу творива, возвеличувати й прославляти всемогутнього й премудрого Творця!

На березі моря залягла глибока тиша, яку де-де зрідка порушує мелодійне щебетання пташок. Широке плесо води спокійно дрімає, нагріте раннім промінням золотого сонця. Довколишні гори тихо стоять, як вартові, щоб вітер не сполохав поверхні моря. Високі окалистові дерева привільно схиляються до нас і радо запрошують під свою свіжу тінь. Вони своїми подовгастими листочками ніби хочуть розповісти про щось давнє, дуже важливе... І мої думки на крилах спогадів летять у далеке минуле. І на цьому березі я бачу Господа, Його вибраних учнів. Десь тут недалеко, а може якраз на цьому місці, де ми мали Господню Вечерю, колись наш Спаситель питався Своїх учнів:

"За кого Мене люди вважають?" Вони ж відповіли та сказали: "За Івана Христителя, а ті за Іллю, а інші, — що воскрес один із давніх пророків". А Він запитав їх: "А ви за кого Мене маєте?" Петро ж відповів та сказав: "За Христа Божого!" Він же ім заказав, і звелів не казати ні кому про це. І сказав Він: "Синові Людському треба багато страждати, і Його відчураються старші, і первосвяцінки, і книжники, і буде Він убитий, — але третього дня Він воскресне!" (Лук. 9: 18-22).

Так, десь на цьому місці наш Господь був учням Своїм розповідав про Свої страждання, які мав перетерпіти за гріхи світу... На цьому місці ми сьогодні згадуємо Його страждання, Його воскресіння; славу та величний Другий Прихід на землю.

Після смачного сніданку кожен проводить цілий день, як йому подобається. Одні відпочивають в кімнатах готелю, другі примостилися в тіні розложистих дерев й читають або пишуть. Треті вигріваються та опалюються на сонці, чого не завжди можна мати на Брітанському острові, а інші пішли в гори, щоб звідти любуватися

Галилейським морем та його незабутнім гарним побережжям. На цих горах часто наш Господь бував і ночі в молитві проводив. Вони освячені Його присутністю. На них серце огортає якесь дивне натхнення, а душу сповнює солодке захоплення, яке відригає від сірих буднів й підносить у святочний прошарок солодкої спільноти з Богом.

По вечері знову проводимо коротке зібрання, як звичайно кожного вечора, в ідалльні, бо іншого приміщення для цього не маємо.

Сонце зайшло за гори. Вечірня темінь стає різко покрила простори. Закінчився благословений недільний день.

Понеділок, 17-го травня

Сьогодні перед нами дуже довгий день з його великою програмою. Маємо проїхати автобусом від Галилейського моря аж до Середземного моря й відвідати верхню та нижню Галилею й оглянути Сафад, Пекін, Нагарію, Акру, Гайфу та гору Кармел.

Після снідання всідаємо до автобуса й радісні та задоволені їдемо в цілоденну подорож. В Магдалі повертаємо праворуч з головної дороги і їдемо в гори, куди колись мешканці Магдали втікали від Ірода Великого, який руйнував їхнє місто. Поміж горбками лежать клапті управної землі, на якій розкинулись чорні намети арабів-бедуїнів. Коло наметів пасуться кози та декілька ослів. Ліворуч від дороги араб дерев'яною лопатою віє намочене збіжжя. Спускаємося з гори. Перед нами розгортається широка рівнина, яка рясніше покрита оливковими деревами. Через цю рівнину їдемо в напрямку верхньої Галилеї. Околиця заселена переважно арабами та друзами. По дорозі оглядаємо великі споруди водопроводу, які забрали багато грошей та наполегливої праці. Наш ав-

тобус вкочується в село Маграт. Хати тут камінні з пласкими дахами. Вулиці вузенькі й порожні. Наш автобус не стає. Крутими дорогами, понад глибокими прірвами їдемо вгору. Чудовий краєвид! Ген там далеко ліворуч білє нове місто, яке назвали Кармел. Поволі в'їжджаємо додолу. Перед нами знову ліворуч в долині місто.

Пекін. На пласких дахах домів тирчать металеві діжки, в яких сонце нагріває воду для домашнього вжитку. Наш провідник інформує нас, що за останніх яких 20 років і поміж арабами сталіся великі зміни та поліпшення в вихованчо-господарчому житті. Сьогодні вже можна побачити вагітну арабку, яка на верблюдові чи на ослі поспішає до лікарні в місто, щоб родити дитину, чого в минулому ніколи не бувало.

Зупиняємося на вулиці. В місті живуть друзи, християни та юдеї, яких тут не багато.

Ось молода арабка провадить осла, який на свому хребті несе чотири бляшаних порожніх посудини на воду. Хочу її зфотографувати разом з ослом. Осел байдуже дивиться, але арабка відвернулася від апарату й закрила своє обличчя. Провідник пояснює, що араби не бажають бути фотографованими, бо тому перечить іхнє релігійне переконання. Вона звернула з ослом праворуч з головної дороги й спинилася коло джерела чистої води, що витікало з-під гори.

Заходимо на арабське подвір'я. Коло хати сидить на землі молода арабка й пече хліб. Ціла наша група її окружила. Приглядаємося. На маленькому та низенькому столику лежить два куски тіста. Один кусок тіста вона вже має в своїх руках і швидкими рухами в долонях дуже спрітно його виплескує, ніби качалкою розкачує на велику вараницю, як на локшину. Біля неї лежить кругла бляха, під якою жарє вугілля. Вона кладе

розкачане тісто на цю бляху, обертає його, а за кілька хвилин “хліб” уже спечений. І задоволена та усміхнена арабка запрошує нас скоштувати її смачного хліба, який вона ломила на малі кусочки й готова була нас усіх обділити. Брітанцям цей хліб виглядає хіба не дуже апетитним, але я беру маленький кусочек і пробую. А наш провідник, користаючи з нагоди, з’їв сам цілу велику паляницю.

З хати почувся дитячий плач. Користаючи нагодою, доки мати зайнята своїм хлібом, я відхилив заслону в дверях й зайшов до середини в

Молода арабка пече хліб

хату. Мала кімната, без меблів. Убогість виглядає з кожного кутка. В колисці, яка на чотирьох шнурках висить на бальку, лежить дитина, накрита тяжкими лахами. Я розкрив її і вона перестала плакати. Видно, що було їй дуже гаряче. Всідаємо до нашого автобуса й рушаємо в дальшу дорогу. Праворуч від нашої дороги лежить місто, яке називається Сафед.

Ми до Сафеду не заїздимо, бо спішимо до Середземного моря. А воно має свою цікаву історію й заслуговує хоч би на коротку увагу. Після зруйновання єрусалимського храму, Сафед стався притулком для багатьох родин і важливою юдейською колонією, де учені вивчали Талмуда. Також перша друкарська машина в Святій Землі була поставлена в Сафед 1578 р., на якій була друкована перша книга п. з. “Лекаг Тов” (Добра Лекція). Тут 1266 р. султан Бібарс забив 600 християн, які відмовилися прийняти ісламську віру.

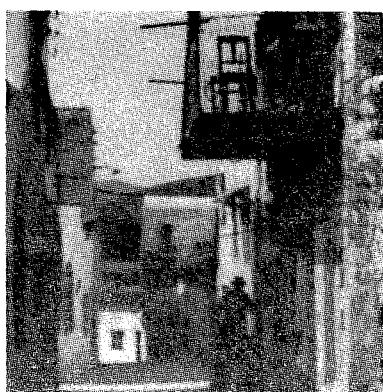
Тому, що Сафед стоїть на горі і далеко його видно, то дехто думає, що Христос мав на увазі це місто, коли Він говорив: “Не може сковатися місто, що стоїть на верховині гори” (Марка 5: 14).

Про місто Сафед збереглося гарне старе оповідання, в якому говориться, що колись недобрий Паша заборонив юдеям в місті Сафед засвічувати вечорами світло. Але діти, які любили вечорами вчитися, дали собі раду. Одного вечора, як добре стемніло, вони зійшли з гори в долину і там наловили багато кузок, які вночі випромінюють із себе світло. Коли вони назбирали їх доволі, тоді вернулися додому, пішли до школи і там випустили з скриньок сотні таких кузок. І ті кузочки не розбіглись в різні сторони, а злізлись до столів і присвічували дітям в їхньому навчанні. Але сторож зауважив світло в школі й доніс про це Паші, що юдеї не слухають його наказів.

Паша скликав свою гвардію і прожогом ки-

иувся в юдейську дільницю міста. Коли він увійшов до школи, то був безмежно здивований і зворушений. Тоді він закликав одного із старших хлопців і сказав йому: "Піди й скажи рабінам та старшим, що ви можете знову засвічувати світло в ваших хатах. Я можу поборювати людей, але я неспроможний боротися проти природи!"

"Це не природа, — відповів хлопець, — це є Тора (П'ять Книг Мойсеєвих), яку ми вивчаємо. Сама Тора є світлом, яке ніколи не згасне!"

Місто Сафед. Давній науковий центр

Пригадуються слова апостола Петра: "І ми маємо слово пророче певніше. І ви добре робите, що на нього вважаєте, як на світильника, що світить у темному місці, аж поки зачне розвиднятися, і світова зірниця засяє у ваших серцях..."

Погода гарна. Соняшно й тепло. На серці радісно, що через Божу любов та Його об'явлення я сьогодні щасливий можу роздумувати про величні діла й волю Творця всесвіту. Їдемо на захід до берегів Середземного моря. По обох боках дороги лежать пильно оброблені городи та ростуть зелені сади. В тіні дерев стоять велика пасіка. Перед нами видніють будинки, зелені дерева, голу-

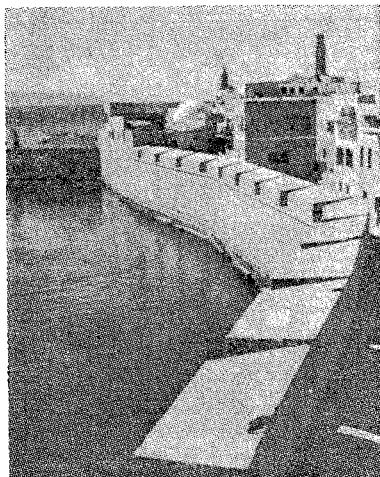
бінь моря і блакить неба. Небо торкається поверхні моря, а зелень дерев спочиває на їхньому краєвиді. Ми знову в'їжджаємо до гарного міста —

Нагарія. Воно розляглося над маленькою річкою Гаатон і опирається в берег Середземного моря. Будинки в ньому нові й модерні. Багато дерев. Місто це заклали тільки що в 1934 році німецькі жиди. З огляду на своє положення, воно є для багатьох літнім відпочинковим містом. Тут залишилися рештки руїн ханаанейського храму, що має приблизно 3.000 років, який був присвячений поганській богині Астарті. Про гріхи цього культу часто згадує Біблія. За днів Ісуса Навина на цьому місці стояло місто Місрефот-Майм (Нав. 11: 8), де Господь дав був Свому народові велику перемогу над ханаанеями. Автобус наш підкотився аж до самого моря. Перед обідом маємо коротку перерву. Наша група ділиться надвое. Одні йдуть оглянути крамниці й в тіні дерев відпочити, а другі спішати купатися. Після довгих годин спекоти приемно впірнути в свіжу воду, попливати на поверхні Середземного моря, яке так багато пов'язане з Біблією. На дванадцять годину сходимося всі до автобуса й їдемо на обід до "Пінгвін Ресторану". Заходимо досередини. Приємна прохолода. Займаємо місця за столами, які зарання були для нас замовлені. Обслуговують нас смачним обідом. По обіді лишаємо гарну Нагарію й їдемо понад морем доброю дорогою на південь до Акки. Минаємо Гашер Газів, що близько руїн Ахзіву, фінікійського міста, що згадується в Нав. 19: 29 і Суд. 1: 31. А ось над самим берегом стоїть старезне місто —

Акра, яке також записане на сторінках Біблії в Суддів 1: 31. За днів Суддів місто це називалось Акко, за Маковейських часів — Птолемаїда, а на початку християнської ери — Колонія Цісаря

Клавдія. В головному місто знане, як фортеця “хрестоносців”, а також зо свого запеклого спротиву Наполеонові в 1799 році.

В місті живуть юдеї й араби. Ділиться воно на Нове місто й Старе. Старе місто обведене грубими мурами й притулилося до самого моря, а нове — розкинулось на схід. Стіни старого міста дуже грубі, укріплені баштами та фортецями. В минулому воно часто переходило з рук до рук різних завойовників, коштом багатьох людських жертв. Багато разів воно було зруйноване й знову відбудоване. Оглядаємо грубі мури, старі руїни. Фортеця, яка довгі літа правила за в'язницю, сьогодні

Дуже старе фінікійське
місто Акко

містить у собі лікарню. Оглядаємо також магометанську мечеть Джазарс Моск, що збудована й оздоблена стовпами (колонами) та мрамуром узятым колись з руїн Тиру, Кесарії та Аскалону. Протягом базарну площа та вузенькі вулиці. В маленьких крамничках лежить різний крам, і з крамом продавці сидять на вулиці, на хідниках. Гост-

рий запах риби наповнює вулички. Спішимо, щоб далі іхати.

Колись апостол Павло, пливучи кораблем до Єрусалиму, в цьому порті затримався й один день провів з братами у Христі (Дії 21: 7). Як приємно знати, що Господь в ті давні часи мав у цьому місті Своїх дітей.

На просторах голубого неба сонце вже давно перекотилось за половину своєї денної подорожі. Берегами голубих вод Середземного моря наш автобус котиться на південь. Перед нами над затокою Акра, у підніжжя гори Кармелу розгортається гарне місто —

Гайфа, друге найбільше місто в Ізраїлі, а найбільше на півночі краю. В 1905 році Гайфа нараховувала заледве 10.000 мешканців, а сьогодні її населення сягає понад 180.000. Okрім юдеїв живе тут 7.000 магометан і християн. Тут Брітанія збудувала порта, що є найбільшим на Середземному морі.

Назва міста зустрічається в третьому столітті по Христі, і походження її невідоме.

Індустрія міста в повному розвитку. Побудовані рафінериї оліви дуже піднесли місто. Тут є найвищий будинок в Ізраїлі — елеватор Сіло, що через нього переходить імпортоване до краю зерно. Ми поволі ідемо через центр міста і пильно до всього придивляємося. На вулиці рух, як в європейських містах. Звертаємо ліворуч і крутими дорогами поволі підіймаємося на гору —

Кармел, яка підноситься над поверхнею моря на 1.810 стіп. Висідаємо з автобуса й любуємося чудовим краєвидом. Гора покрита зеленими деревами, в тіні яких спочивають гарні будинки. Внизу, у самого підніжжя гори, лежить модерне місто з його високими домами. Ліворуч голубе плесо широкої води, на якому спочивають пароплави й рухаються човни. Завдяки багатій росі,

що тут опадає, зеленіє трава й вирощують багато городини. І в пророків ми зустрічаємо, що гора Кармел була символом краси: “Голівка твоя на тобі — мов Кармел!” (Пісн. 7: 6). А пророк Ісая пише: “Звеселиться пустиня та пуша, і радітиме степ, і зацвіте, мов троянда, — розцвітаючи, буде цвісти та радіти, буде втіха також та співання, бо дана буде йому слава Лівану, пишнота Кармелу!...” (Іс. 35: 2). Пророк же Амос, звіщаючи кару Господню та проминаючу красу краю, з жалем говорить: “Всхоже вершина Кармелу!” (Ам. 1: 2). А пророк Михей, бажаючи добробуту своєму народові, молиться й просить Господа: “Паси Твій народ Своїм берлом, отару спадку Твого... у середині саду (Кармелу)” (Мих. 7: 14).

Ліворуч, на схилку гори, примостиився з високим куполом храм багаїв, своєрідне вірування, що походить з Персії.

Сама гора Кармел тягнеться з північного заходу на північний схід 24 км. і широка на 6-8 км.

Коли вивести назву гори з гебрейського Керем Ел (Keremel), це визначає: Виноградник Господній. І тут же на цій горі пригадую собі пісню-притчу славного пророка Ісаї про Господнього Виноградника:

“Заспіваю ж я вам про Свого Улюбленого пісню любовну про Його виноградника!

На плодочому версі гори виноградника мав був Мій Приятель. І обкопав Він його, і від каміння очистив його, і виноградом добірним його засадив, і башту поставив посеред його, і витесав у ньому чавило, і чекав, що родитиме він виноград, — та він уродив дикі ягоди!...

Бо виноградник Господа Саваота — то Ізраїлів дім, а муж Юди — коханий Його саджанець. Сподівавсь правосуддя, та ось кровопролиття, сподівавсь справедливості Він, та ось зойк...” (Іс. 5: 1-7).

Їдемо далі на гору. Звертаємо праворуч і за-

ходимо до печери пророка Іллі. З зацікавленням оглядаємо місце, де колись перебував великий пророк. Тисячоліття не зберегли жодних пам'яток

Гайфа — найбільше місто на півночі Ізраїля. Тут же гора Кармел і печера пророка Іллі

з отого давнього часу. Сама печера та гора лишилися отим багатомовним пам'ятником минулого.

І знову спогади несуть на сторінки Біблії й пригадують те, що давно проминуло. Пригадую декотрих зіпсованих ізраїльських царів, як Ахава та подібних до нього, котрі на цій горі ввели широкі маси народу в ідолопоклонство. Вони нищили все святе, побожне та чесне. Пророків Господніх переслідували і вбивали. Всьому ж грішному, поганському вони місце давали. Від Творця всесвіту відступали, а Ваалові та іншим божкам поганським вклонялися й жертви приносили.

І ось в час духовного занепаду в усій своїй величині виступає на горі Кармел непереможний, як сама правда, пророк Ілля, оборонець правди. Він не боїться відступника царя Ахава, а також не лякається його зіпсованої гріхом жінки Єзавелі. (Єзавель у нашій мові визначає — сміття. Християни ніколи не повинні називати своїх дочок отим ім'ям). Не можна оминути так важливої події, яка в ті дні стала на горі Кармел. В Біблії читаемо:

“І сталося, коли Ахав побачив Іллю, то Ахав сказав до нього: “Чи це ти, що непокоїш Ізраїля?” А той відказав: “Не я внещасливив Ізраїля, а тільки ти та дім твого батька через ваше недотримування Господніх заповідей, та й ти пішов за Ваалами. А тепер пошли, збери до мене на гору Кармел усього Ізраїля та чотири сотні й п'ятдесяти Ваалових пророків, та чотири сотні пророків Астарти, що їдуть зо столу Єзавелі”. І послав Ахав по всіх Ізраїлевих синах, і зібраав пророків на гору Кармел.

І підійшов Ілля до всього народу й сказав: “Чи довго ви будете скакати на двох галузках? Якщо Господь — Бог, ідіть за Ним, а якщо Ваал — ідіть за ним!” Та не відповів йому народ ані слова. І сказав Ілля до народу: “Я сам позостався Господній пророк, а пророків Ваалових чотири сотні й п'ятдесяти чоловіка. І нехай дадуть нам двох

бичків, і нехай вони виберуть собі одного бичка, і нехай заріжуть його, і нехай покладуть на дрова, а огню не покладуть. І я приготовлю одного бичка, і дам на дрова, огню не покладу. І ви покличете ім'я бога вашого, а я покличу ім'я Господа. І станеться, той Бог, що відповість огнем, — Він Бог!” І відповів той народ та й сказав: “Це добре слово!”

І сказав Ілля до Ваалових пророків: “Виберіть собі одного бичка, і приготуйте перші, бо ви численніші, і покличте ім'я свого бога, а огню не підкладете”.

І взяли вони того бичка, що він дав їм, і вони приготували і кликали Ваалове ім'я від ранку й аж до полудня, говорячи: “Ваале, почуй нас!” Та не було ані голосу, ані відповіді...

І сталося опівдні, і сміявся з них Ілля й говорив: “Кличте голосом сильнішим, бо він бог! Може він роздумує, або відлучився, або в дорозі! Може він спить, то прокинеться!”

І стали вони кликати голосом сильнішим... Та не було ані голосу, ані відповіді, ані слуху...

І сказав Ілля до всього народу: “Підійдіть до мене!...

І сталося в час принесення хлібної жертви, що підійшов пророк Ілля та й сказав: “Господи Боже Авраамів, Ісааків та Яковів! Сьогодні пізнають, що Ти Ізраїлів Бог, а я Твій раб, і що все оце я зробив Твоїм словом. Вислухай мене, Господи, вислухай мене, і нехай пізнає цей народ, що Ти — Бог, і Ти обернеш їхнє серце назад!”

І спав Господній огонь, та й пожер цілопалення, і дрова, і каміння, і порох, і вилизав воду, що в рові...

І побачили це всі люди, та й попадали на обличчя свої й говорили: “Господь, — Він Бог, Господь — Він Бог!” (1 Цар. 18: 17-39).

Увесь перебіг цієї зворушливої події стоять перед очима. Пробудження Ізраїльського народу

захоплює душу. Туга за пробудженням огортає серце. Виходимо з печери. На подвір'ї соняшно, тепло. Тут перед кармелітським монастирем стоїть пам'ятник Наполеоновим воякам, що тут полягли. В самому ж таки центрі подвір'я стоїть чимала статуя Марії, що її подарували прочани аж з Чіле, Південна Америка. Ген там ліворуч тече потік Кішон, де загинуло 450 Ваалових пророків. Давно тих пророків немає, але Ваалове насінечко залишилося по сьогоднішній день. Залишилося отут на горі Кармел, в Ізраїлі, в Україні та по всьому світі його не бракує. Люди, які відступили від Бога та Його правди, кинулись на манівці і кожен по своєму поклоняється різним ідолам.

В чистому повітрі на тій горі ніби й досі бриняте слова пророка: "Чи довго ви будете скакати на двох галузках? Якщо Господь — Бог, ідіть за Ним!" Думаю про наш народ. Його доля лягає мені на серце. Він і досі, як той спаралізований, не на одній, а на двох милицях кульгає. Питаюся себе самого: Доки? Пора схаменутись! Найвища пора навернутися до Бога. Пора покинути різноманітних фальшивих пророків враз з їхнім безконечним ідолопоклонством, і служити живому Богу! О, коли б Сам Бог послав огонь пробудження з неба, щоб наш народ духовно воскрес!

Залишаємо подвір'я й поволі по сходах спускаємося на дорогу. Надворі соняшно, тепло. Обережно з'їжджаємо з гори Кармел. На вулицях Гайфи рух, метушня. Всі спішать. Сонце хилиться до заходу. Лишаємо місто. Ізреельською родючою рівниною їдемо до Тиверіади, до свого готелю над Галилейським морем. Минаємо виноградники, сади, лани цукрових буряків. Минаємо місто Афула й зупиняємося недалеко Назарету. З гори ще раз оглядаємо Ізреельську рівнину. Праворуч за долиною видніють в дахині Гелбоавські гори, на яких ганебно полягли колись цар Саул та його

син Йонафан, яких гірко оплакав Давид (2 Сам. 1: 17-27).

Недалеко Гелбоавської гори і досі є Гедеоново джерело, яке варте і нашої уваги. Тут десь в околиці цього джерела колись Гедеон був отаборився з 32-ма тисячами свого війська. Проти Ізраїля були виступили в великий силі мідіянітні й амалікітні.

"І сказав Господь до Гедеона: "Численний той народ, що з тобою, щоб Я дав мідіянітні в його руки, — щоб не запиshawся надо Мною Ізраїль, говорячи: Рука моя спасла мене... А тепер поклич до ушей люду, говорячи: Хто боїться і тремтить, нехай вернеться... І вернулося з народу двадцять і дві тисячі, а десять тисяч позосталось. І сказав Господь до Гедеона: "Ще численний цей народ. Зведи їх до води, і Я там переберу його тобі. І буде, як Я скажу тобі: Цей піде з тобою, — той піде з тобою, а кожен, що скажу тобі: цей не піде з тобою, той не піде"..." (Суд. 7: 1-25). І коло тієї води він вибрав 300 вояків, які озброєні в сурми, порожні глеки та смолоскипи, отримали чудову перемогу над ворогами, що Господь її їм послав.

Минаємо місто Назарет. За містом хлопці пасуть худобу. Їдемо через Кану Галилейську, де понад дорогу всміхаються до нас квітучі кактуси. Зближаємося до Тиверіади. Ліворуч простягнувся широкий лан соняшників, які, немов ота багатотисячна армія, звернули свої жовті голови до заходячого сонця. Минаємо Тиверіаду й за короткий час лишаємо головну дорогу. Наш автобус вкотився на подвір'я нашого готелю в Гіносор.

Сонце добігло до кінця своєї денної подорожі, оперлося недалекої гори, і старанно полощає своє проміння в Галилейському морі...

Вівторок, 18-го травня

За Галилейським морем зарожевів обрій. Зза гори дуже рано показалося золоте сонце, яке своїм промінням заливало все довкілля. Сонце і пташиний спів розпочали шостий день нашого перебування в Ізраїлі. Погода, як звичайно, гарна.

Сьогодні ми маємо відвідати єврейські колективні фарми — Деганію та Еїн Ґев. Перша лежить на південь від Галилейського моря, друга — на схід. А звідти маємо пароплавом перепливти вздовж Галилейське море і причалити до Тиверіяди.

Вже з самого ранку серце огортає радість і хвилює приємне почуття. Наш автобус загув і ми понад Галилейським морем їдемо на південь. Ранок свіжий, здоровий. Через відкриті вікна до нашого атобусу втискається струмок вогкого повітря, що здійнялося з поверхні води. Минаємо старе місто Тиверіяду. Після двох кілометрів дороги зупиняємося коло гарячих мінеральних джерел Ель-Гамман, де примістилися великі кам'яниці-готелі. З різних країн світу сюди приїжджають на лікування. Ми також заходимо подивитися на джерела. Вода з-під землі б'є вдень і вночі. А та-ка гаряча, що годі в ній руку довше потримати.

Лишаемо джерела й їдемо далі. Понад дорогою диктальєві дерева й зеленіють виноградники. Зближаємося до річки Йордану. В серці оживає багато біблійних спогадів, звязаних з цією річкою. Переїжджаємо моста. Зупиняємося на короткий час. Робимо знімки. В цьому місці Йордан витікає з Галилейського моря й спішить на південь до Мертвого моря, щоб і собі там умерти. Вода Йордану голуба, тиха. Береги покриті зеленими деревами. Надворі спека. Праворуч від нашої дороги примостилося "кіббуц"

— 76 —

Деганія. Гебрейське слово "кіббуц" визначає — "група". Це кооперативне єврейське господарство. Таких господарств тепер в Ізраїлі нараховується аж 228. Над дорогою стоїть спалений сирійський танк, який нагадує про завзяті бої, що відбувалися в тій околиці року 1948-го, коли Ізраїль здобув свою незалежність.

Заходимо на подвір'я "кіббуцу". Доки розглянути теперішню господарку, пригадуються давно минулі дні. Колись за днів Ісуса Навина, який був розділив Палестину поміж дванадцятьма поколіннями Ізраїлевих синів, ця околиця була припала в спадщину поколінням Іссахаровому та Гаддовому, які тоді тут жили й обробляли землю. Цікаво зауважити, що Яків, благословляючи всіх синів своїх, про Іссахара так висловився:

"Іссахар — то костистий осел, що лежить між кошарами. І побачив він спокій, що добрий, та землю, що стала приємна, і він нахилив свої плечі, щоб нести, і став працювати на податок" (1 М. 49: 14-15).

Тоді в сусістві з Іссахаровим поколінням також мало свій спадок покоління Манасії.

А тепер ось на цьому місці господарить модерний Ізраїль, нові нащадки Іссахара та Манасії, які вибороли собі волю. Кооперативне господарство в селі Деганії було закладене ще в 1909 році, але прийшло до свого розвитку тільки після 1948-го року.

Лишаемо Деганію й понад Галилейським морем їдемо до "кіббуцу"

Еїн Ґев, що лежить 13 кіл. від Деганії. Тут ми затрималися на довший час, щоб краще оглянути життя та працю євреїв. Наш автобус вернувся до Тиверіяди, щоб там на нас чекати, коли ми приїдемо пароплавом. Тут розгорнулися городи, плантації бананів тощо. Господарство це заложене ще в 1937 році і є показовим господарством

— 77 —

нової ізраїльської держави. Відпочиваємо над самим Галилейським морем. Любуємось захоплюючими краєвидами. Єврейські шкільні хлопці й дівчата, які згрупувалися в чималий хор, співають нам пісень гебрайською та англійською мовами. З берега приглядаємося до голубої води моря, а там повнісінько риби. В цьому "кіббуці" дуже розвинулася рибна промисловість. Прочані в крамницях накуповують чимало сардинок, щоб завезти до Європи, як пам'ятку з Галилейського моря.

В ділянці обрібки землі, євреї досягнули подивугідного успіху. Поля обробляють модерними машинами. Плантації та городи старанно доглядають. Всюди видно порядок і дбайливість. Приглядаємося до всього і з дива не виходжу, що єврей, який декілька років тому жив в Україні і займався виключно торгівлею, сьогодні на своїй власній землі потрапить так добре й завзято господарити!

Недалеко від "кіббуцу" збігаються кордони аж трьох держав: Сирії, Йорданії та Ізраїля. За кордоном видно будинки прикордонної сторожі, які стоять на горі...

Розкриваю Біблію й дивлюся на географічну карту Палестини за часів Христа. Ось тут десь було те місце, де Христос в чудесний спосіб нагодував чотири тисячі народу. Недалеко від моря зеленіє трава, мабуть колись на такій самій траві сиділи тисячі голодних людей, а Христос накормив їхні душі і їхні тіла. Читаю з Євангелії від Матвія 15: 32-38:

"А Ісус Своїх учнів покликав і сказав: "Жаль мені цих людей, що вже три дні зо Мною знаходяться, але юсти не мають чого; відпустити їх без іжі не хочу, щоб вони не ослабли в дорозі". А учні Йому відказали: "Де нам узяти стільки хліба в пустині, щоб нагодувати стільки народу?" А Ісус запитав їх: "Скільки маєте хліба?" Вони ж від-

казали: "Семеро та трохи рибок". І Він ізвелів на землі посадити народові. І, взявши сім хлібів і риби, віддавши Богу подяку, поламав і дав учням Своїм, а учні народові. І всі їли й наситилися, а з позосталих кусків назбирали сім кошиків пов-

Кооперативна ферма в Ізраїлі — кіббуц

них... Ідців же було чотири тисячі мужа, окрім жінок та дітей"...

А ще далі, ген на побережжі моря, лежать руїни міста

Гергеса, де Христос уздоровив біснуватого, який жив в могильних печерах, і ніхто не міг угадувати його. Нечистий дух мучив його, так що люди боялися його. А Христос був наказав нечистому духові: "Вийди, душа нечистий, із людини!... І повиходили духи нечисті..." І люди з міста "прийшли до Ісуса й знайшли, що той чоловік, що демони вийшли із нього, сидів при ногах Ісусових, вдягнений та при умі, — і полякались". Ісус же промовив до уздоровленого: "Вернися до дому свого, і розповіш, які речі велики вчинив тобі Бог!" І той пішов, і по цілому місту звістив, які речі велики для нього Ісус учинив!" (Лк. 8:26-39).

Всідаємо до пароплаву "Капернаум" і відчайдуємо від родючого побережжя. Ще раз кидаю зором на Гадаринсько-Гергесинську землю. В дальчині сірють гори, близче зеленіють городи, поміж деревами стоять доми, а на самому березі молодий єврей тягне вудкою з води "рибу святого Петра", як її тут називають. Вона тріпається в повітрі, намагаючись звільнитись.

Пливемо в напрямку Тиверіяди. Море голубе, спокійне. Небо блакитне, ясне. Соняшно, тепло. Пароплав пливе поволі і передньою своєю частиною прорізує голубу воду, ніби вмілий кравець широке полотно. Я пильно вдвівляюся в глибину. Дна не видно, його покрило 48 метрів тяжкої води. І зовсім немає зацю посуджувати Петра, коли він ішов по тій воді, а потім почав тонути й голосно кричав до Ісуса: "Рятуй мене, Господи!" В пам'яті знову перебираю всі події, що сталисьбули на поверхні Галилейського моря. А вони цікаві, важливі, хвилюючі. Я їх наново переживаю в

своїм серці. Ніби знову чую всемогутній голос Спасителя:

— Заспокойтесь, — це Я, не лякайтесь!

Ось і Тиверіада. Причалиємо до берега. На нас вже чекає автобус. Ідемо до нашого готелю в Гіносор. Там нам видають обід. Сьогоднішній пообідній час призначений для дозвілля. Це наш останній день над Галилейським морем. Кожен з нас використовує цей вільний час так, як він може і як бажає. Одні відпочивають в густій тіні окалиптових дерев і пильно вглядаються в небесну блакить, ніби силкуються запам'ятати всю красу галилейського неба і назавжди зберегти її в своїм серці. Інші пишуть листи до рідних і до друзів, щоб на маленькому клаптику паперу передати їм свою радість з перебування на Святій Землі та поділитися хвилюючими враженнями, що їх мали на протязі кількох днів в Ізраїлі. Інші читають книжки. Інші знову, тримаючи в руці Біблію, стараються поєднати записане на святих сторінках з місцями, де ті факти відбувалися. І вони переживають невимовну радість. Вони наново відчувають близість Христа, і досвідчують чудову з Ним спільність...

Знайомою вже мені стежкою спішу до моря. До Галилейського моря! Скоро ми виїжджаємо звідси, а тому бажаю ще востаннє покупатися в ньому, попливати на його поверхні, відчути свіжість його води, щоб її понести з собою далеко в світ, на довгі роки...

Єврейська родина Ш. К. Р-ч, які живуть в місцевому "кіббуці" Гінесор, запросили мене до свого дому на чашку чаю. І я зовсім не мусів говорити по-гебреїському. В Ізраїлі майже на кожному кроці живуть євреї, які походять з України чи з Польщі. І всюди тут можна порозумітися своєю мовою. За шість днів моєго перебування в Ізраїлі, це вперше я в єврейському домі. В хаті порядок і чистота, хоча обстановка і не багата. Господар і

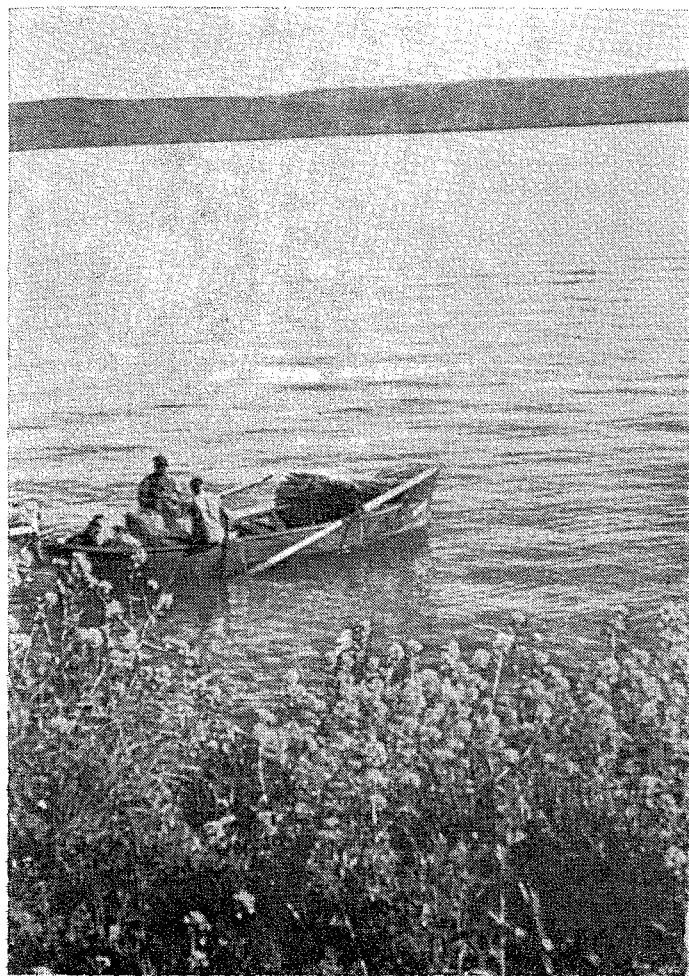
господиня симпатичні, гостинні й до мене ставляться, ніби до рідного брата. Двох їхніх хлопців, які вже народилися в Ізраїлі, не розуміють нашої розмови. Вони говорять по-гебрейському. Я бачу на полиці багато книжок і питаюся, чи є в них Біблія. Господар приніс великого розміру Біблію і з пошаною поклав на стіл. Писана вона по-гебрейському. Прошу його перечитати для мене з пророка Ісаї 35-ий та 53-ий розділи. Він це зробив з великою охотою. Читає й вірш за віршем мені перекладає прочитане. Я стараюся помагати йому в перекладі, знаючи зміст прочитаних розділів. І ми провели час в дуже корисній розмові. Спочатку потрохи про все, а потім читання Святого Писання, про Месію та Його місію. Господарі не перечили. Видно, що ця розмова їм сподобалася, бо запропонували мені залишитися жити в Ізраїлі, над Галилейським морем...

Увечері того дня відбулося наше останнє зібрання над Галилейським морем. Читали з Євангелії від Матвія 14: 22-33. Молились. І з собою на дорогу взяли Христові слова:

“Це Я, — не лякайтесь!”

Після зібрання для нас висвітлили інформаційні кольорові картини про життя та працю в Ізраїлі...

Надворі давно ніч. Тиха, зоряна. Остання ніч нашого перебування над чудовим Галилейським морем. Я йду повільною хodoю до самої води. Прислуховуюсь до шепоту очерету. Приглядаюся до спокійної поверхні прозорої води. Підношу очі вгору й довго дивлюся на зоряне небо... Колись наш дорогий Спаситель перебував на землі. Його святі ноги обходили всі довколишні села та міста. Він часто перебував на цьому березі зо Своїми учнями. Сьогодні Він там, в небі, куди спрагло дивляться мої очі. Після Голгофи, смерти й переможного воскресіння, Він перебуває праворуч От-

Галилейське море.

ця Свого... І знову прийде на землю... О, коли б
Він сьогодні прийшов!...

Спішу до готелю, щоб приготуватися до за-
втрішнього від'їзду.

ВЕЧІР НАД ГАЛИЛЕЙСЬКИМ МОРЕМ

(Над Галилейським морем, 18 травня 1965 р.)

Закотилося сонце за гори,
І до свого кінця добіг день.
Темна ніч вкрила густо простори,
Все заснуло, не чути пісень.

І пташинії хори затихли,
У зеленому листячку сплять;
Їм тепленько, не знають тут лиха.
І вітає над всім благодать...

Очерет над водою дрімає
І крізь сон нишком щось шелестить,
І порожні човни спочивають,
І море втомлене нищечком спить.

Засвітились вогні на довкіллі,
Забlimали, мов зорі, кругом.
З-за гори місяць виплив спокійно
І залив усе море сріблом.

Він не раз з-за гори уже сходив,
І собі стежку давно протоптав.
Він не раз тут ночами знаходив
У молитві Ісуса Христа,

Який днями всій людській недолі
Милосердно назустріч ішов,
Рани тіла і духа Він гойв,
Уливав в серця кволі любов.

Ночі ж темної довгі години
Він проводив в розмові з Отцем,
Щоб уранці, упавшій людині,
Показати знов Боже лицє...

Хоч у тілі Христа тут немає,
В серці спогади дивні одні,
Галилейське ж море віками
Береже відпечаток тих днів...

Давно сонце сковалось за гори,
Обгорнула ніч добрих і злих,
І приспала і радість, і горе,
Береже всіх великих й малих...

Біля моря стою і молюся,
Серце в грудях від щастя горить.
Відчуваю я близкість Ісуса,
А з Ним радісно в світі цім жити!

Середа, 19-го травня

Остання ніч в Галилеї таємничо проминула.
Пробудився я вдосвіта, щоб ранню зорю зустрі-
чати. Сьогодні перед нами стелиться довга та ці-
кава подорож з Гіносору до Нового Єрусалиму.
Попутно маємо відвідати Кесарію, Натанію та Еін
Карем.

За минулий тиждень я так зжився з Галилей-
ським морем, що тепер не хочеться його лиша-
ти. Голуба вода, зелені береги, високі окалип-
тові дерева і вся околиця мені такі рідні близь-
кі. Таке враження, що я тут перебуваю довгі ро-
ки, що тут виріс і вкупі з Апостолами ходив, з
Христом, слухав Його навчання, був свідком ве-
ликих чудес, бачив спасених грішників у Магдалі,
в Капернаумі, в Віфсаїді...

Удосвіта спішу до моря, щоб іще раз подивитися на нього, налюбуватися його красою, набрати повні груди свіжого повітря, напоїти душу солодкими спогадами і ще раз зустрінути величний схід сонця, зустрінувшись душою з Сонцем Правди — Христом.

Море тихе і спокійне. Пташки також пробудились і співають свою ранню пісню-молитву. Очерт схилився, молиться. Окалиптові дерева стоять в молитовному настрої. І я молюся... З-за гори показалося золоте сонце й щедро розсипало своє проміння. Воно розпочало сьомий день нашого перебування в цій околиці. Сідаю на велику камені, розкриваю Євангелію. На святих сторінках очіпадають на слова:

“І сталося, як тиснувсь натовп до Нього, щоб почути Слово Боже, Він стояв біля озера Генісаретського (Галилейського). І він побачив два човни, що стояли край озера. А рибалки, відійшовши від них, полоскали невода. І Він увійшов до одного з човнів, що був Симонів, і просив, щоб він трохи відплів від землі. І Він сів, та й навчав народ з човна” (Лук. 5: 1-3).

Праворуч стоять прив'язані човни. Натовпу на березі немає, він відійшов у вічність. Час змінив побережжя моря та околицю. Незмінні ж Христові слова ще й досі брінять на цьому березі. Я чуйно ловлю життєдайні звуки, складаю в серці, щоб повезти з собою. Тихо прощаюся з Галилейським морем. Іду до готелю, щоб не спізнатися до від'їзду. На траві звисають свіжі краплинини ранньої роси. На очах круться слізи. Серце огортає жаль...

Рівно в годині 8.30 рано рушаємо автобусом до Єрусалиму. Наша група оживлена, радісна придумці, що будемо оглядати нові місця й наші очі вже сьогодні побачать Єрусалим. Дорога провадить уздовж західного берега моря. Минаємо Тиверіаду. З Галилейських гір востаннє ще раз

пильно приглядаємося до краси моря, яке голубим полотном розстилося по долині... Вдалечині пнетися в голубу блакить Хермонська гора, якої верх покритий білим снігом. Вона знаходиться за кордоном, в Сирії. Приходять на пам'ять слова 89-го Псалма:

“Боже... Твої небеса, Твоя теж земля, вселена і все, що на ній, — Ти їх заложив! Північ та південь — Ти їх створив, Фавор та Хермон співають про Імення Твоє!”

Співає також і поле. В цьому місці в Ізраїлі проходять жнива. Ген на полі рухається комбайн. Перед ним стоїть лан дозрілої пшениці, а поза ним вже лежать повні мішки чистого зерна. Їдемо далі. Перед нами розгортається, покрита дозрілою пшеницею та іншим збіжжям,

Армагедонська долина, яка називається ще: “Ізреельська Рівнина”, “Долина Йосафата”, “Долина Суду” та “Вирішальна Долина” (Йоіла 3: 12-17). Праворуч від дороги видніє гора, на якій лежить в руїнах старезна фортеця й місто Мегідо, що збудоване десь коло 3.500 р. до народження Христового. Звертаємося до нашого провідника, щоб зупинитися й оглянути цю місцевість, яка в нашу програму не входила. Зупиняємося. Оглядаємо розкопане місто та фортецю, що поза собою мають давню історію. Тут археологи відкопали три поганських храми з 19-го століття до Христа, палаца магідського царя з 12-го століття. Мегідо було центральним містом 5-ої провінції за днів царя Соломона. Тут викопано його палаца та стайні.

Відводжу зір від руїн фортеці та міста й дивлюся на Армагедонську Рівнину, яка викликає в мене велику цікавість. Вона простерлась від Середземного моря до річки Йордану. Її пересікає давній шлях, що сполучує Ніл з Ефратом. Тут відбулися важливі події Божих судів над безбожни-

ками. В майбутньому на цій долині мають виповнитися великі пророцтва. В пам'яті перебираю біблійні події, що зв'язані з цією рівниною. А їх чимало відшуміло на цих полях.

Тут колись відбувся бій Девори й Барака з Сісерою, начальником військ ханаанського царя Явіна. Про це запис подає:

“Так приборкав Бог того дня Явина, царя ханаанського, перед Ізраїлевими синами” (Суд. 4: 1-24, 5: 19-31).

На цьому місці славний Гедеон з трьома сотнями війська, яке було озброєне сурмами, порожніми глеками та смолоскипами, чудово переміг амаликіян та мідіянітіян, що “лежали в долині, як сарана, щодо численності”. А ту перемогу Гедеон отримав від Бога, бо у ворожому таборі “Господь обернув меч одного на одного та на всесь табір” (Суд. 6: 33, 7: 21-22).

Тут в бою з філістимлянами ганебно загинув неслухняний Богові цар Саул, якого свого часу пророк Самуїл напоумляв:

“Таж послух ліпший від жертви, покірливість — краща від баранячого лою! Бо непокірливість — як гріх ворожбітства а свавільство — як провіна та служба бовванам. Через те, що ти відкінув Господні слова, то Він відкинув тебе”... І помер того дня Саул” (1 Сам. 15: 21-22, 31: 1-6).

На цій долині знайшли свою кару та смерть фальшиві вчителі релігії — Ваалові пророки (1 Царів 18: 40).

Тут від сирійської руки загинув цар Ахав, який “запродався чинити зло в Господніх очах”, а про Божого пророка Михея, який говорив йому правду та напоумляв його, він дав наказа: “Посадіть цього до в'язничного дому, і давайте їсти скупо хліба й скупо води” (1 Цар. 21: 20, 2 Цар. 18: 1-34).

Тут же зіпсована Ахавова дружина, Єзавель, знайшла свою ганебну смерть. Зіпсуття цієї без-

божної жінки переливалось через вінця. Вона в своїй ненависті до всього святого не тільки переслідувала побожних людей, але й відбирала життя пророкам. А в своїй зажерливості переходила всякі межі людянності. В погоні за наживою, вона вбивала безборонних людей, щоб відібрати від них їхнє майно. А до того допускалась за здалегідь придуманим підступом та лукавством, надуживаючи навіть релігією. При всіх тих злочинах вона славилась “модерною” жінкою, бо краща своє обличчя й очі підмальовувала фарбою (1 Цар. 18: 4, 21: 1-16, 2 Цар. 9: 30-37).

На цій рівнині побожний цар Йосафат вірою переміг аж трьох царів, над якими Сам Бог на лінії фронту звершив Свій справедливий суд. Боки моавітіян та інші вороги виступили були проти Йосафата на війну, то він не хватається за зброю, а за віру й підбадьорує народ:

“Не бйтесь та не жахайтесь перед цією силою, бо не ваша ця війна, але Божа!... Не вам воювати в цьому, — поставтеся й станьте, і побачите що Господнє спасіння з вами!... Віруйте в Господа, вашого Бога, і будете запевнені, — вірте пророкам Його, і почаститься вам!... Звеселив їх Господь спасінням від їхніх ворогів” (2 Хр. 20: 1-30).

Господь дивно вступився за Свій народ. Він послав замішання в таборі ворогів. Вони самі себе винищили. Ця долина сталася прокляттям для Божих ворогів, а Йосафат її назвав: Долина благословення.

Також багато інших важливих подій відбулося на Армагедонській долині.

Перед нами хилиться нескошений буйний ланцієнци. Легенький вітер шелестить дозрілим колоссям, хвилює ним, ніби морем. Золотасте колосся готове до жнив й чекає женців... Пророцтва про Армагедон хвилюють мое серце. Підношу очі в голубу блакить, звідки ці пророцтва прийшли,

дивлюсь на дозріле збіжжя, розкриваю Біблію й з неї читаю:

“Нехай збудяться і зійдуть народи на долину Їосафатову, бо сяду Я там, щоб судити всі народи з довкілля. Пошліть на роботу серпа, бо жниво дозріле, приходьте, зійдіть, бо чавило наповнене, кадки переливаються, — бо зло їхне розмножилось! Натовпи, натовпи у вирішальній долині, бо близький день Господній у вирішальній долині” (Йоіла 3: 12-16, 4: 12-16).

Це пророцтво Старого Заповіту. Розкриваю Новий Заповіт і читаю:

“Шостий же Ангол вилив чашу свою на річку велику Ефрат, — і вода її висохла, щоб приготувати дорогу царям, які від схід сонця. І я бачив, що виходили з уст змія, і з уст звірини, і з уст неправдивого пророка три духи нечисті, як жаби, — це духи демонські, що чинять ознаки. Вони виходять до царів усього всесвіту, щоб зібрати їх на війну того великого дня Вседержителя Бога. Ось іду, немов злодій! Блаженний, хто чуйний, і одежу свою береже, щоб нагим не ходити, і щоб не бачили ганьби його! І зібрав іх на місце яке по-єврейському зветься Армагедон” (Об. 16:12-16).

Стою серед поля в пшениці й роздумую. Великий день Вседержителя Бога близько. В наші дні, з уст опутаних дияволом людей, вже розлазиться, як ті нечисті жаби, всякі демонські духи-теорії й ідеї та навчання. Відкидання Божої науки, беззмістовне життя людини, пияцтво, розріст беззаконства, злочини неповнолітніх, розводи й усяке неморальне багно, в якому люди погрузли, захоплювання безвартісною порожнечою “бительсів”, міжнародня ненависть, охолодження любові, — все це переконливо говорить за те, що всенародня нива вже дозріває й день Армагедонських жнив близько.

Армагедонська рівнина. Об'явлення 16: 16

Недалеко глухо гуде комбайн і пожинає дозріле жниво. Недалеко той час, коли Господь скине додолу серпа Свого, щоб землю вижати. І таки отут, на Армагедонській рівнині, мають відбутися великі жнива. Антихрист, що носить число 666, приведе сюди свою безбожну армію, щоб зухвало вести бій проти Божого Сина та Його народу. І на цьому місці антихристова армія знайде свій ганебний кінець. Бог так покарає безбожників на цьому місці, що їхня кров потече “аж до кінських вуздечок, на тисячу шістьсот стадій” (Об'явлення 14: 20).

Коли Господь збере на землі всякий кукіль, тоді запанує Князь миру, Ісус Христос, що “Він має на шаті й на стегнах Своїх написане ймення: “Цар над царями, і Господь над панами!” (Об. 19: 16)...

Ідемо в дальшу дорогу. Ліворуч стоїть великий порожній будинок. Це поліційна станція, що й до 1948 року замешкували англійці. Праворуч розмостилося юдейське село-кібуц. Перед нами

ліворуч сунеться величезний трактор. Провідник звертає нашу увагу на це рільниче знаряддя. Приглядаємося. Це трактор-панцер, що за собою тягне плуга. В прикордонних місцях ізраїльтяни мусять обробляти свою землю під великою загрозою з боку своїх сусідів з-за кордону. Ще не прийшов той час, коли "мечі свої перекують вони на лемеші, а списи свої — на серпи. І не підійме меча народ проти народу, і більше не будуть навчаться війн!" (Іс. 2: 4). І поки це пророцтво виповниться, юдеї обробляють свої поля біля кордону панцерними тракторами...

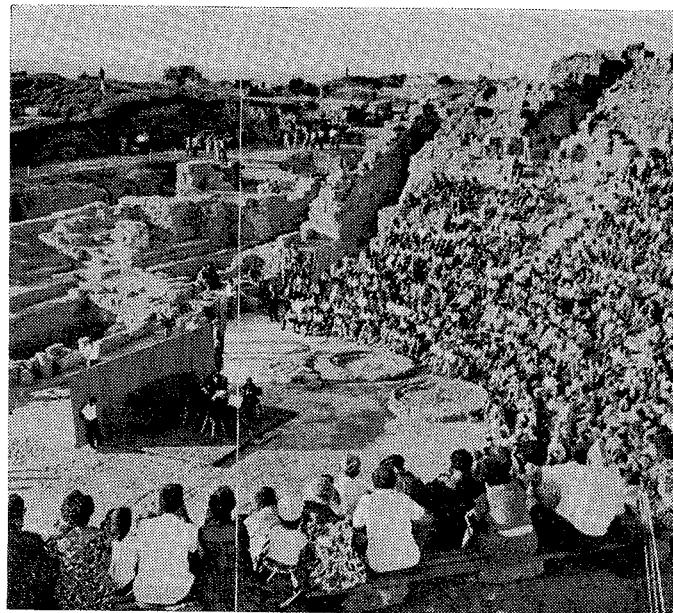
В'їжджаємо в село. Кидаються в очі військові бараки. Поміж ними, ніби в улику бджоли, проробляють військові вправи молоді хлопці й дівчата в одностроях.

Наш автобус котиться під тінню високих та густих дерев. Повіває приємна прохолода. Зупиняємося біля оранжевого саду, щоб зробити фотографії. Любо бачити довгі ряди зелених дерев, які рясно оздоблені жовтими плодами, що іх позолотило сонце. Їдемо через сади та просторі городи. Нарешті ми на побережжі Середземного моря. Звертаємо з головної дороги. Перед нами лежить у руїнах старе місто

Кесарія. Колись на цьому місці було маленьке фінікійське містечко Стратонова Башта. Але десь біля 25-го року до Христа, Ірод Великий розбудував тут порт, а також збудував славне місто, яке й назвав Кесарія, в честь кесаря Августа. Сюдою проходить головний шлях з Тиру до Єгипту. Місто лежить на половині дороги поміж Яфою та Дорою. Кесарія була резиденцією царів Іродів, Феста, Фелікса та інших римських прокураторів в Юдеї. А тепер? Мовчазно лежать руїни, а під ними — вся слава та велич минулого поховані назавжди.

Зупиняємося над морем, де кінчаеться старез-

ний муріваний канал, яким колись достарчали з гір воду до міста. Оглядаємо реконструкцію римського амфітеатру, який ще сьогодні мовчазно говорить про велич Іродового міста. Між грузами на рівнині лежить велика камінна плита на якій висічене ім'я Понтія Пилата, що є важливою історичною пам'яткою. Праворуч лежить у грузах Кесарія доби римської потуги, а ліворуч лежить в руїнах Кесарія з часів "хрестоносців".

Руїни римського театру в Кесарії

Тут же стоять стародавні статуї, чи то кесарів, чи то поганських божків-ідолів. Всі вони до одного без голів. Щодо цього, то є тут різні версії. Одні думають, що завойовники шукали золота в головах тих статуй, а тому вони лиши-

лися без голів. Інші знову кажуть, що покорителі збивали голови з статуй своїх ворогів, щоб на їхнє місце дати голови своїх визначних мужів. А ще інші кажуть, що завойовники розбивали голови статуям з релігійних мотивів.

Ще довгі роки по Христі місто відогравало велику роль, а тепер тільки одна назва лишилася. Оглядаючи піском засипані руїни, пригадую собі слова з Євангелії: “Минається і світ, і його пожадливість, а хто Божу волю виконує, той повік пробуває!” Тут навіть і не всі руїни залишилися на місці, бо багато цінного будівельного каміння звідси повивозили в інші міста. Цікавить мене старовина цього міста, але мене більше захоплюють релігійні події, що сталися в ньому та в його околиці. А Євангелія для нас зберегла їх чимало. Всі вони дуже важливі, бо говорять про Божу любов, про місійну працю та про спасіння. Наводжу декотрі з них, бо Кесарія без них не має для нас великої вартості.

Тут жив євангелист Пилип зо своїми чотирма незамужніми дочками, які помогали йому в місійній праці. Вони також свого часу гостинно були прийняті в свій дім ап. Павла та лікаря Луку, коли ті верталися зо своєї третьої місійної подорожі, прямуючи в Єрусалим. В Пилиповому домі вони мали довгий відпочинок, бо “багато днів заставались” там (Дії 8: 40, 21: 8-10).

Звідси ж походить захоплююче оповідання про спасіння міністра скарбів цариці етіопської. Бо для проведення цієї славної роботи Господь був ужив Пилипа з Кесарії, який йому “благовістив про Ісуса... І як шляхом вони їхали, прибули до якоїсь води. І озвався скопець: “Ось вода, що мені заважає хреститись?” А Пилип відповів: “Якщо віруеш із повного серця свого, то можна”. А той відповів і сказав: “Я вірюю, що Ісус Христос — то Син Божий!” І звелів, щоб повіз спи-

нися. І обидва — Пилип та скопець — увійшли до води, і охристив він його” (Дії 8: 26-40).

Тут напевно ап. Павло був знайшов християнське тепло й співчуття, коли з Єрусалиму, де не вірили йому, що він учень Христа, та де огречені намагалися вбити його, він вертався через Кесарію до свого родинного міста Тарсу (Дії Ап. 9: 26-30).

Тут десь стояв дім, в якому проживав богобійний сотник Корнілій, який бачив видіння, й котрому ап. Петро вперше проповідував Євангелію, як поганинові. І Петро мав об'явлення від Бога щодо спасіння поган. На цьому місці він виголосив фундаментальну проповідь, яку необхідно згадати, бо вона дуже глибока своїм змістом:

“Пізнаю я поправді, що “не дивиться Бог на обличчя, але в кожнім народі приемний Йому, хто боїться Його й чинить правду. Він слово послав для Ізраїлевих синів, благовістячи мир через Ісуса Христа, що Господь Він усім. Ви знаєте справу, що по всій Юдеї була й зачалась в Галілії, після хрещення, що Іван проповідував, Ісуса, що був із Назарету, як помазав Його Святым Духом і силою Бог. І ходив Він, добро чинячи й усіх уздоровляючи, кого поневолив диявол, бо Бог був із Ним. І ми свідки всьому, що Він учинив у Юдейському краї та в Єрусалимі, — та вбили Його... Але Бог воскресив Його третього дня, і дав Йому, щоб з'явився не всьому народові, але наперед Богом вибраним свідкам, нам, що з Ним їли й пили, як воскрес Він із мертвих. І Він нам звелів, щоб народові ми проповідували та за свідчили, що то Він є призначений Богом Суддя для живих і для мертвих. Усі пророки свідкують про Нього, що кожен, хто відує в Нього, одержить прощення гріхів Його Іменням” (Дії Ап. 10: 34-43).

Петрова проповідь знайшла відповідний ґрунт в серцях слухачів. Сила Святого Духа про-

лилась на зібраних. Багатьох отримали дар спасіння через віру в Ісуса Христа.

Ось в цьому порті колись був затримався корабель, що причалив з Ефесу, яким Павло вертався зо своєї другої місійної подорожі, в котрій Сам Бог був послав його в Європу, щоб і тут світло Євангелії досягнуло людських сердець.

Руїни старого порту в Кесарії

“І, прибувши в Кесарію, він (Павло) піднявся, і, привіт склавши церкві, відбув в Антіохію” (Дії Ап. 18: 22).

Напевно, складаючи привіт віруючим в Кесарії, Павло радо розповів був, як Господь скерував його кроки до Європи. А при тому хіба розказав їм про навернення Лідії в Філіпах, про вроочисте перше хрещення, що там відбулося, про своє перебування в в'язниці та навернення й охрищення в'язничного сторожа. Він напевно розповів їм, як багато людей у Верії навернулося до Бога й щодня досліджували Писання.

На цьому місці Павло пробув два роки ув'язненим. А первосвященик Ананія з Єрусалиму, після невдалої засідки, щоб Павла убити, сюди був прийшов, і через свого адвоката Тертила, перед намісником Феліксом оскаржував Павла за проповідь Євангелії. І тут же, після Павлового свідчення про Христа, цар Агріппа був визнав: “Ти малошо не намовляєш мене, щоб я став християнином” (Дії Ап. 23:26 розділ).

Можливо, коли б цар Агріппа та інші правителі вкупі з народом були прийняли Христову науку, то Кесарія по сьогоднішній день стояла б. А прочані сьогодні могли б оглядати старі domi, де колись Пилип та Корнилій жили, а також і судову залю, де Павло, як добрий воїн, завзято боронив віру в Господа Ісуса Христа...

Дванадцята година дня. Довкола все залите сонцем, яке, здається, сім раз ясніше тут світить, ніж в Європі. Без темних окулярів годі розглядати оточення. Темносинє море злегка хвилюється, польоша на березі пісок, а в далечині, як оком доглянути, зливається з голубим небом.

Лишаемо Кесарію. Заметеними піском просторами, які колись були дуже родючі, їдемо по бережжям Середземного моря. Автобус зменшує біг, бо робітники розбудовують дорогу. Минаємо оранжеві сади, ставки з рибою, село Гадеру та річку з тим же ім'ям, яка довгі десятки кілометрів пливла з височин, щоб поєднатися з морем, але на самому березі, яких 150 метрів від нього, згубилася в насипах піску.

В'їжджаємо в нове місто Натаанію, яке заledве нараховує 37 років свого існування. Воно є головним містом саронської рівнини. Тут зупиняємося в великому готелі на обід. Після смачного обіду, що наперед був замовлений для нашої групи, та короткого, але дуже приємного відпочинку в прохолодженій їдалні, ми рушили в дальшу дорогу.

Наступною нашою зупинкою є Йоппія. Ідемо над морем. Дорога дуже добра, бо ж це давній шлях, який ще з сивої давнини на Близькому Сході був проїздом поміж північчю та півднем та поміж Єгиптом та Асирією. В руках тримаю записну книжку. Розглядаюсь на всі боки, щоб усе побачити, записати, щоб нічого не проминути. Переїжджаємо малу річку Яркон. Дивлюсь на карту й бачу, що ця річка пливе біля Орфи, де колись жив Гедеон (Суд. 6: 6: 11). А це від головної дороги яких 35 км. Ось перед нами, на березі моря, лежить найбільше місто в Ізраїлі —

Йоппія (Яфа) — Тель-Авів, яке пригорнуло в собі 400.000 мешканців. Місто складається з двох міст: Йоппії (Яфи) та Тель-Авіву. Перше — старе, як сама історія стара, а його назву давній переказ виводить від третього Ноєвого сина Яфета. Друге ж — нове, модерне, заложене в 1909 р. Порівнюючи великі міста в Ізраїлі, їх можна окреслити так: Гайфа є місто наполегливої та витривалої праці, Єрусалим — місто молитви й поклоніння Богові, а Тель Авів — місто завзятої торгівлі та розвитку ізраїльської держави.

Йоппія — Яфа

Йоппії надає своєрідного античного вигляду її старий порт, камінними лобами виложені вулиці та історичні й релігійні місця.

Ідемо оглядати місто. Д-р О. Бусси, наш провідник з Британії, шукає Шотляндську Місійну Школу ім. Тавіти, бо він сам походить з Шотландії. На вулицях, які часто вгорі зв'язані склепінням, розноситься стукіт молотків. Це ковалі виробляють різне начиння з міді. Туристи купують ці вироби, щоб повезти додому пам'ятку з цього старого міста. Наша група розгубилася поміж старими домами та вузькими вулицями, що забирає нам доволі часу, щоб знову зійтися докупи. Ідемо на самий берег моря. Оглядаємо дуже грубі стіни давнього порту, що їх довгими тисячоліттями обмивають голубі води Середземного моря. На поверхні води багато човнів, що їх старанно колишне вода, ніби хоче приспати. В далечині видніють пароплави. Стою на грубій стіні й пригадую собі біблійні події, що мали своє місце на цьому побережжі, в цьому порті.

За днів Соломонового царювання цей порт обслуговував Єрусалим. Тут виладовували, привезений з Ливану, кедровий матеріал на будову єрусалимського храму (1 Цар. 5: 22-24, 2 Хр. 2:16).

Яких п'ять століть пізніше, цей же порт служив для цієї ж самої мети, коли Заровавель відбудовував храма (Ездри 3: 7).

До цього порту колись був прибіг неслухняний пророк Йона, заплатив гроши за корабля, “щоб утекти до Таршишу з-перед Господнього лиця” (Йона 1: 3). Йонин досвід лишився прикладом для всіх людей. Від Бога ніхто втекти не може!

На старій, грубій стіні порту роблю собі на пам'ятку фотографію й думаю: “Іларіоне, ніколи не втікай від Господа! Куди ж бо можна від Духа Божого піти, і куди можна втекти від обличчя Його?”

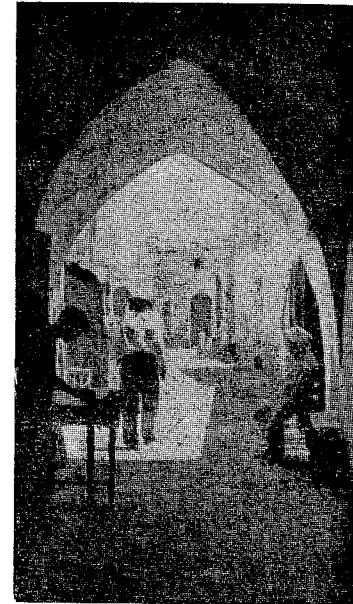
Коло маяка стоїть невелика мечеть. Думають, що на цьому місці колись стояв дім гарбарника Симона, в якого перебував Петро, коли з Кесарії прийшли були післанці від Корнілія й благали його, щоб він з ними пішов (Дії Ап. 10: 5-6).

Зупиняємось на подвір'ї якоїсь каплиці. Пerekаз подає, що на цьому місці знаходиться гріб Тавіти. Наш провідник розкриває Євангелію й читає з неї чудове слово про Тавіту та її воскресіння. Стоймо й уважно слухаємо:

“А в Йоппії була одна учениця, на імення Тавіта, що в перекладі Сарною зветься. Вона була повна добрих вчинків та милостині, що чинила. І трапилося тими днями, що вона занедужала й умерла. Обмили ж її й поклали в горниці. А що Лідда лежить недалеко Йоппії, то учні, прочувши, що в ній пробуває Петро, послали до нього двох мужів, щоб благали: “Не гасйся прибути до нас!” І, вставши Петро, пішов із ними. А коли він прибув, то ввели його в горницю. І обступили його всі вдовиці, плачути та показуючи йому сукні й плащі, що їх Сарна робила, як із ними була. Петро ж із кімнати всіх випровадив, і, ставши навколо, помолився, і, звернувшись до тіла, промовив: “Тавіто, вставай!” А вона свої очі розплющила, і сіла, уздрівши Петра... Він же руку подав їй, і підняв її, і закликав святих і вдовиць, та й поставив живою її. А це стало відоме по цілій Йоппії, і багато-хто в Господа ввірували. І сталося, що він багато днів пробував у Йоппії, в одного гарбарника Симона” (Дії 9: 36-43).

Лишаемо душні вулиці міста й ідемо до Лідди, яка лежить попутно до Єрусалиму. Праворуч пішла дорога, що сполучує міста: Бет-Дагон (Нав. 15: 41); Ашдод, де філістимляни шість місяців перетримували Божого Ковчега в Дагоновому домі (1 Сам. 5: 1-12); Аскелон, де Самсон побив тридцятеро чоловіків (Суд. 14: 19), і де, як думають, Ірод Великий народився, та старе ха-

Вузька вулиця
в Йоппії

наанське місто Газу (1 М. 10: 19), що лежить в Єгипті, де філістимляни викололи очі Самсонові (Суд. 16: 21-31). Колись тут євангelist Пилип проходив та Євангелію проповідував. Хотілося б ті згадані місця побачити, але вони не входять в листу нашої програми. Ми ідемо на схід, другою дорогою. Перед нами місто

Лідда (Лод), яке колись збудував Шемер (1 Хр. 8: 12). Тут лежить рухливе летовище, що в'яже Ізраїля з світом. Тиждень тому наш літак був тут приземлився. Згідно переказу, Юрій, мученик Кападокії, походив з Лідди. Тішуся, що Лідда записана на сторінках Євангелії. Розкриваю й читаю:

“І сталося, як Петро всіх обходив, то прибув

і до святих в Лідді. Знайшов же він там чоловіка одного, на імення Еней, що на ліжку лежав вісім років, — він розслаблений був. І промовив до нього Петро: “Енею, тебе вздоровляє Ісус Христос. Уставай, і постели собі сам!” І той зараз устав... І його оглядали всі, хто мешкав у Лідді й Сароні, які навернулися до Господа” (Дії 9: 32-35).

Наш автобус котиться по добрій дорозі. Ліворуч розлога рівнина. Тут колись Навин побив був п'ятьох аморейських царів. Тоді Сам Господь воював проти безбожників. Велике каміння падало з неба на голови лютих ворогів й вони вмирали. На цьому місці Навин кликав:

“Стань, сонце, в Гів’оні, а ти, місяцю, ув аялонській долині! І сонце затрималося, а місяць спинився, аж поки народ відімстився своїм ворогам” (Нав. 10: 11-13).

Праворуч розгорнулася долина Сорек (Суд. 16: 4). Тут в Цар’ї народився Самсон.

Перед нами розлігся молодий ліс. Провідник інформує, що тут посаджено шість мільйонів дерев у пам’ять шести мільйонів єреїв, які в минулій війні загинули з руки Гітлера. Страшним маривом насовуються масові вбивства і нашого народу в Україні та поза її межами. Хто в їхню пам’ять посадить ліс? А він був би багато більший! І дуже журно шумів би...

Їдемо понад самим кордоном Йорданії. Понад дорогою лежать попалені й порозбиті військові авта й танки. Вони мовчазно говорять про захваті бої, що точилися на цьому місці в 1948-му році.

Наш автобус голосніше гуде й силкується виїхати на верх гори. Ліворуч стоїть місто Кір’ят-Єхрім, де колись довгі роки перебував Божий ковчег (1 Сам. 7: 1, 1 Хр. 13: 5-6, 2 Хр. 1: 4).

Ось ми на верхів’ї Юдейських гір. В далечині видніє Єрусалим. Паломники в нашому автобусі починають співати...

Попутно до Єрусалиму в’їжджаємо в старе, але гарне село —

Еін Карем, яке згадується в книзі Навина 15: 59 та в пророка Єремії 6: 1. Довкола села ростуть оливкові дерева та виноградники.

Тут жив побожний священик Захарій, в цьому селі народився його син Іван Христитель, про якого Христос був сказав: “Між народженими від жінок не було більшого!”

Заходимо до церкви, яка називається ім’ям цього великого новозаповітного пророка. Шість дебелих стовпів, що стоять двома рядами, розділюють її на три частини. Стіни частинно покриті живитими калямами. Панує тиша, ніби грубі стіни ховають в собі якусь велику таємницю, якої нікому не бажають виявити. Ліворуч сходами обереж-

Село

Еін Карем

но спускаємося до печери, якої давнє склепіння підпирають чорні залізні грани. Правдоподібним є, що ця печера була частиною дому Захарія. Згідно переказу, в цій кімнаті-печері народився Іван Христитель. Від усього тут відчувається вільгістю та якоюсь незображеністю стародавності. Оглянувши все, виходимо надвір. Сонце розсипає своє тепло проміння й з голубого неба приємно до нас усміхається.

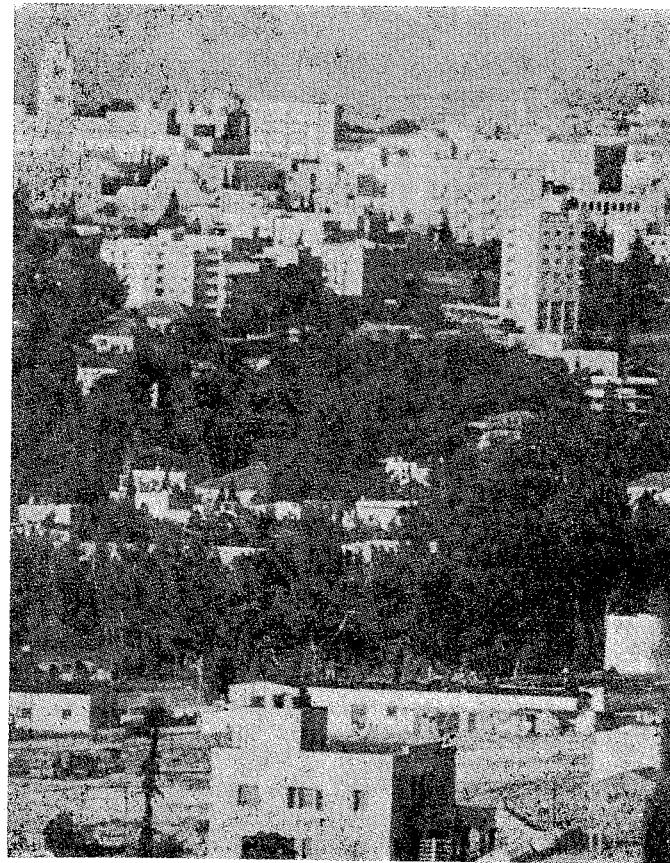
Яких 5 км. звідси лежить пустиня св. Івана. Там знаходиться печера, в якій, за переказом, жив молодий предтеча, при народженні якого було Духом Святым заповідено через його батька:

“Ти ж, дитино, станеш пророком Всевишнього, і будеш ходити перед Господом, щоб дорогу Йому приготувати, щоб народу Його дати пізнання спасіння у відпущені іхніх гріхів, через велике милосердя нашого Бога, що ним Схід із висоти нас відвідав, щоб світити всім тим, хто перебуває в темряві й тіні смертельній, щоб спрямувати наші ноги на дорогу миру!” (Луки 1: 76-79).

І коли час був виповнився, то він, Іван Христитель, перед народом був проголосив:

“Я голос того, хто кличе: “В пустині рівняйте дорогу Господню!”

Думки мене несуть в далеке минуле. Бажаю відхилити заслону тисячоліть, побачити давні дні й хоч частинно збегнути велич предтечі, про якого пророки наперед провіщали (Іс. 40: 3, Мал. 4: 5, Лук. 1: 17), який дізнав був великої Божої ласки й удостоївся Божого Сина в річці Йордані охрестити та почути з неба Божий голос: “Це Син Мій Улюблений, що Його Я вподобав!” Силкуюсь більше пізнати отого лицаря духа, який могутньо проповідував покаяння, переконливо закликав людей до Христа, без вагання громив усяке зло, нещемірно докоряв за гріх і безстрашно помер з руків беззаконного царя Ірода, запечатавши свою вірність Господеві своєю мученичою смертю...

Загальний вид сучасного нового Єрусалиму

Ліворуч стоїть монастир монахинь. Переказ подає, що на цьому місці колись Марія була зустрілася з Єлизаветою.

Праворуч в долині стоїть мохом порослий будинок, що носить назву “Церква хреста Христового”. Давній переказ подає, що на цій долині бу-

ло виросло те дерево, з якого зробили хреста, що на ньому Христос був розп'ятий...

Лишаємо Еїн Карем. Скеровую свої очі в далечину. Перед нами, залитий золотим промінням сонця, стоїть славний Єрусалим. Кругом нього непорушно стоять на варті гори, як і написано:

“Єрусалим, — гори круг нього, а Господь круг народу Свого!” (Пс. 125).

Наш автобус обережно котиться вперед. Наближаємося до святого міста. Приходять на пам'ять слова 122-го Псалма:

“Я радів, як казали мені: “Ходімо до дому Господнього!” Ноги наші стояли в воротях твоїх, Єрусалиме!”

Цю пісню в давні часи співали побожні ізраїльтяни, які приїжджали і приходили в Єрусалим, щоб поклонитися Богові. Зближаючись до мурів міста, з їхніх грудей виливалися піснею радість і задоволення.

В цю хвилину в мое серце вливається якась невимовна радість. Годі її описати, не маю слів розповісти про неї. Хочеться співати разом з стародавніми прочанами:

“Ноги мої стоїть в воротях твоїх, Єрусалиме!”

Як після сходу сонця оживає рослинний світ, розгортаються пелюстки квітів, нагріті його теплим промінням, так передо мною оживають сторінки Біблії і перед очима виростає й розгортається в різnobарвних кольорах історія цього стародавнього міста, яке глибоким змістом подій, що в ньому сталися, звертає на себе увагу всього світу та захоплює й полонить серця всіх християн, які люблять Господа й шанують Його Слово.

Це ж бо місто вибрал Сам Господь з поміж інших міст, щоб воно на протязі довгих тисячоліть було місцем виповнення великих Божих плянів. В цьому місті “Христос був умер ради наших гріхів за Писанням... Він був похованний, і третього дня Він воскрес за Писанням... З'явився Він Киї,

потім Дванадцятьом. А потім з'явився нараз більше як п'ятистам браттям... А по всіх Він з'явився й мені” (1 Кор. 15).

В цьому місті Божий Син Своєю смертю придбав спасіння для цілого світу. Звідси розійшлася “аж до останнього краю землі” поміж всі народи вістка Божественної Євангелії справедливості й любові, що й по сьогоднішній день “вона — сила Божа на спасіння кожному, хто вірує!”

Шанують Єрусалим євреї, бо він їм нагадує їхню славу в минулому та вливає в серця незломну надію на майбутнє. Також і магометани з повагою ставляться до нього й називають святым містом.

Однак, чи не з найбільшою пошаною ставляться до Єрусалиму християни, бо тут принесений у жертву Божий Син, Який Своєю дороцінною кров'ю окропив землю цього міста й придбав вічне спасіння всім, хто вірує в Його Імення. Тут Він проголосив вічну Правду: “Я світло для світу”. “Я — дорога, і правда, і життя”. Тут в горниці Христос відбув “Таємну Вечерю”, на котрій встановив видимими знаками, хлібом і вином, спомин про Свою смерть. Тут Він молився в Гефсиманії. Тут Він ніс тяжкого хреста на Голгофу, переніс муки, помер на хресті, третього дня воскрес з мертвих і вознісся на небо...

Сонце по голубому небі покотилося в напрямку Еммаусу, Середземного моря, щоб десь там за водами сковатись, відпочити. Наш автобус також рівно котиться по гладенькій дорозі. Серце сповняє якесь побожне почуття. З невимовою радістю в'їжджаємо на вулиці

Єрусалиму (Новий Єрусалим), столиці Ізраїля, яка пригорнула в собі 160.000 мешканців. На вулицях рух авт, людей. Затримуємося в готелі ІМСА. Миємося після довгої дороги. Вечеряємо.

Виходжу на освітлену вулицю, щоб подивитись, до чого приглянутись. На хідниках рух. Тут можна зустрінути людей з цілого світу, різного кольору шкіри і можна почути мову з усіх закутків землі. І зовсім не дивно, бо до Єрусалиму з'їжджаються паломники з усього світу, щоб оглянути Святу Землю та визначні місця, які записані в Євангелії...

Кожна група паломників веде оживлену розмову. Часто до вух долітає ім'я: — Ісус, яке ко-жен народ по-своєму вимовляє. Бож усім тим, для кого Ісус стався Спасом і Пастирем, це Ім'я солодке, дорогоцінне.

Після довгого гарячого дня настав прохолодний вечір. В просторій залі готелю наша група проводить своє зібрання. Читаемо з Євангелії про Господа Ісуса Христа та подій, які тисячоліття тому сталися на цьому місці, в Єрусалимі. Читаемо пильно і уважно. Благословенні спогади минулого сповнюють душу не буденною радістю та якимось дивним небесним спокоєм. Гарячі молитви підносяться до престолу Божої ласки...

Четвер, 20-го травня

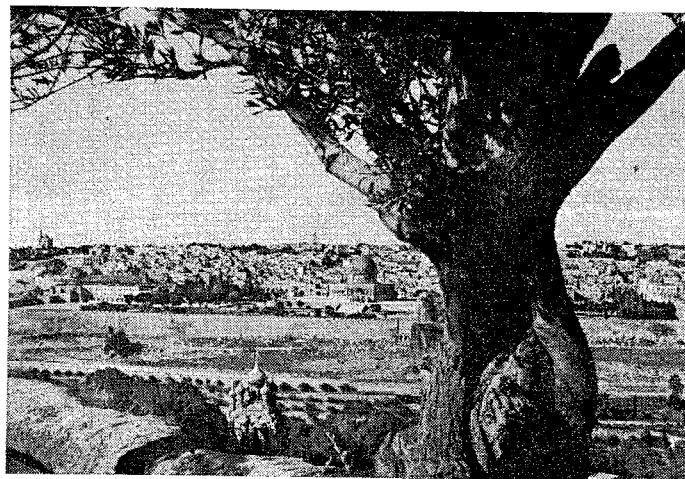
Ніч на новому місці проминула непомітно. Ясне сонце дуже зарання показалося з-за Оливної гори. Воно ряснно розсипало своє проміння на Гефсиманський сад, на гору Сіон та на все місто й розпочало восьмий день нашого перебування на території Ізраїля.

Сьогодні маємо підійти до гори Сіону, відвідати горницю, де відбулася Тайна Вечеря, подивитися на гріб царя Давида і в Єрейському університеті оглянути манускрипти (звої), що їх знайдено коло Мертвого моря. Потім маємо перейти чордон і вступити до Старого Єрусалиму, який знаходиться на території Йорданії, в арабів.

— 108 —

З самого ранку автобусом їдемо відвідувати місто. Ось перед нами славна —

Гора Сіон, яка лежить на південь від Старого Єрусалиму. За давніх часів на цій горі була твердиня євреїв. Коли ж “Давид здобув твердиню Сіон, — він став Давидовим містом” (2 Сам. 5:7). Після перенесення Ковчега Заповіту до храму, що був на східній горі, яка з прапам'ятних часів називалася Морійя, від того часу цю гору (Морійя), де знаходився храм, почали називати: Твердиня Сіон, Гора Сіон (Іс. 8: 18, Єр. 31: 12).

Загальний вид Єрусалиму

З “Давидового Міста” Сіону дуже добре видно Старе Місто Єрусалим, яке кругом обведене грубою та високою стіною. Понад старими домами пнеться вгору купол магометанської мечеті Омара, що стоїть на горі Морійя, де свого часу стояв ізраїльський храм. Там же мовчазно стоїть сіра “Стіна Плачу”. А туди вже далі на схід за

— 109 —

містом зеленіє зажурений Гефсиманський Сад, а за ним величаво пишається Оливна Гора. З глибоким зацікавленням пильно приглядаюся до міста. Пригадую собі дні Господа Ісуса Христа та події, що того часу відбулися в Єрусалимі. А іх же так багато, і всі вони дуже важливі.

Тут Христос відкриває Своє небесне посланництво: "Хіба ви не знали, що повинно Мені бути в тому, що належить Моєму Отцеві?" (Лк.2:49).

Тут на "наріжнику храму" Христос переможно відбиває напад диявола-спокусника словом: "Написано!" (Матв. 4: 5-7).

Тут Христос проводить першу Пасху разом зо Своїми учнями (Івана 2: 13).

Тут Христос очищає храм від усякого замічення грошолюбів та торговців (Ів. 2: 14-25).

Тут Христос вченому Никодимові, начальників юдейському, що до Нього вночі приходив, об'являє велику правду про необхідність народження згори, без чого ніхто не може ввійти в Царство Боже (Ів. 3: 1-21).

Тут Христос проводить другу Пасху, а також в суботу уздоровляє слабого при купальні Віфезда (Ів. 5: 1-9).

Тут Христос під час Кучок навчає в храмі, а первосвященики й фарисеї намагаються Його скопити (Ів. 7: 1-53).

Тут Христос під час свята відновлення говорить про запевнення вічного спасіння, а юдеї беруть каміння, щоб укаменувати Його (Ів. 10:22-39).

Тут відбувається Пасха перед розп'яттям Ісуса Христа, Тайна Вечеря Нового Заповіту та Страсна Ніч з пам'ятного четверга на п'ятницю.

Тут же знаходиться Голгофа, місце Христово-го страждання та порожній гріб, знак Його славного воскресіння...

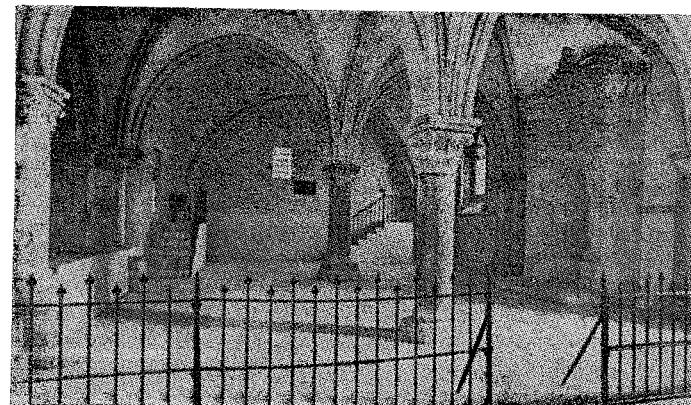
У стіл гори Сіону розгорнулася ганебної слави долина Гіннон, на якій колись, за днів відступництва та ідолопоклонства, ізраїлеві сини бу-

дували жертівники Ваалові та своїх дітей приносили в жахливу жертву Молохові (Єр. 32: 35).

На північ від Гіннону тягнеться долина Кедрон, а за нею Йосафатова долина, де зимою протікає потік Кедрон, який літом зовсім висихає.

Відриваю свій зір від дальших предметів і краєвидів. Камінними сходами йдемо вгору. Заходимо в простору горницю. За переказом, на цьому місці стояв дім Івана-Марка, в якому відбулася

Тайна Вечеря (Мт. 26: 17-35, Мр. 14: 17-26, Лк. 22: 1-39). Розглядаєш. Праворуч в грубій стіні двоє невеличкіх вікон. Через них сонячне проміння втискається до горниці й своїм ясним світлом тулиться до грубих кам'яних плит, якими викладена долівка. На двох грубих стовпах спочиває тяжка стеля-склепіння. Попід стінами стоїть вісім стовпів. Цю горницю не раз перебудовано. На стіні дві таблиці, на яких щось написано арабською мовою. Наш провідник розкриває Євангелію й читає з Луки 22: 7-39. З глибокою увагою слухаю євангельське оповідання про Тай-

Кімната, в якій відбулася Остання Вечеря Христа з учнями

ну Вечерю. Христова промова хвилює мое серце. Якесь дивне святе почуття сповняє душу. Уявляю собі, що ніби я разом з учнями слухаю Христові слова: “Я дуже бажав спожити цю пасху із вами перш, ніж муки прийму...” Узвівши ж хліб і вчинивши подяку, поламав і дав їм, проказуючи: “Це тіло Мое, що за вас віддається. Це чиніть на спомин про Мене!.. Оця чаша — Новий Заповіт у Моїй крові, що за вас проливається”...

Щоб більше забагнути важливість Сіонської гори, перед очима стають наступні події, що відбулися на цьому місці:

Христос умив ноги Своїм учням.

“Коли ж пообмивав їхні ноги, і одежу Свою Він надів, засів знову за стіл і промовив до них: “Чи знаєте ви, що Я зробив вам?” Ви Мене називаєте: Учитель і Господь, — добре ви кажете, бо Я є. А коли обмив ноги вам Я, Господь і Вчитель, то повинні й ви один одному ноги вмивати. Бо то Я вам приклада дав” (Ів. 13: 12-15).

Тут Христос після Свого воскресіння з’явився Своїм учням.

“Того ж дня — дня першого в тижні, — коли вечір настав, а двері, де учні зібралися були, були замкнені, — бо боялись юдеїв, — з’явився Ісус, і став посередині, та й промовляє до них: “Мир вам!” І, сказавши оце, показав Він їм руки та бока. А учні зраділи, побачивши Господа” (Ів. 20: 19-20).

Тут Ісус знову з’явився Своїм учням і Хомі.

“За вісім же день знов удома були Його учні, а з ними й Хома. І, як замкнені двері були, прийшов Ісус, і став посередині та й промовив: “Мир вам!” Потім каже Хомі: “Простягни свого пальця сюди, та на руки Мої подивись. Простягни й свою руку, і вклади до бока Мого. І не будь ти невіруючий, але віруючий!” (Ів. 20: 26-27).

І на цьому місці Дух Святий зійшов на апостолів.

“Коли ж почався день П’ятдесятниці, всі вони однодушно знаходилися вкупі. І нагло счинився шум із неба, ніби буря раптова зірвалася, і перевовнила ввесь дім, де сиділи вони. І з’явилися їм язики поділені, немов би огненні, та й на кожному з них по одному осів. Усі ж вони сповнилися Духом Святым і почали говорити іншими мовами, як їм Дух промовляти давав” (Дії 2: 1-4).

Всі ці події в спогадах оживають і стають перед очима в барвистій красі. Одна за одною розповідають про дивну любов Спасителя, про Його ласкаву опіку та про Його могутню силу, якою Він наділяє Своїх вибраних.

Перериваю нитку важливих спогадів. Заходимо в

Давидів гріб. Наш провідник, єврей, накладає на голову шапочку. Євреї ставляться з великою пошаною до цього місця. І не диво, бо після поділу Єрусалиму, Стіна Плачу, куди євреї приходили молитися, лишилася на арабській території в Йорданії. Від тоді Давидів гріб, що на території Ізраїля, стався місцем паломництва побожних євреїв.

Всередині надгробник переділений надвое, і має на яких чотири стопи грубі стіни. В першій половині є дві вікні з подвійними залізними гратами, а в другій половині — тільки одне вікно. На стіні видніє напис по-єврейському:

— Тут спочиває слава Ізраїля.

Старший віком, з довгою бородою, єврей дає паломникам різні пояснення. Декотрі євреї, що зробили далеку подорож, сидять на долівці й споживають їжу, яку привезли з собою. Наш провідник інформує, що це сидять ті паломники, що в минулому на цьому місці молилися про різні свої потреби, а тепер вони знову прийшли на це місце, щоб Господеві скласти подяку за вислухані молитви.

Паломники групами заходять до гробниці, оглядають все їй виходять. Кожна група належить до котрогось народу, до якоїсь деномінації. Тут бриняТЬ різні мови. Цей натовп своїм зацікавленням Давидовим гробом промовисто говорить про його пошану до славного мужа віри й любові до Бога, який від пастушої палки підійнявся був до царського трону й царював сорок років над Юдою та Ізраїлем, сім років в Хевроні й 33 роки в Єрусалимі (2 Сам. 5: 4-5, 1 Хр. 29: 26).

Про Давида, “солодкого піснотворця Ізраїльского” (2 Сам. 23: 1), про його гусла та гору Сіон в Ізраїлі збереглося таке оповідання:

“Коли цар Давид спав, то його гусла висіли над його головою. Опівночі лагідний подих повіяв і торкнувся струн. Від тих дивних звуків цар прокинувся, взяв до рук гусла і заграв, співаючи хвалу Богові. Коли почало світати, він себе почував таким спритним, як сарна, і таким відважним, як лев. Він був готовий зустрінути всі потреби свого народу.

Тепер цар Давид лежить в глибинах Сіонської гори і довгі роки спить. Його гусла висіять над його головою. На заклик Іллі він пробудиться, але до того часу він спить непробудним сном.

Одного разу постановили розбудити його з його глибокого сну. Полишивши своє місто, вони подалися в далеку дорогу, проходячи землю й море. Після довгих днів подорожі вони прибули до входу Давидового гробу. Тут їх зустрів Ілля, який ім порадив налити води на руки царя, коли цар їх піднесе. А тоді вручити йому його берто. Однак, зайшовши до гробу, вони так були захоплені царською величчю, що й не зауважили піднесених царевих рук. Отже, цар склав свої руки і нагода пропала.

І хоч Давид живе вічно, однак і досі він спить, аж доки Господній Дух сповнить людську душу й

спонукає її прославляти Господа і служити люзабриняТЬ, і він встане ще раз, щоб бути продям, як Давид служив. Тоді його гусла знову відником свого народу”.

Лишаємо Давидів гріб та йдемо в напрямку єврейського університету, який в своїй бібліотеці має понад 1.000.000 томів різних книг. Вулицею короля Джорджа проїжджаємо біля звичайного дерев'яного будинку, в якому живе президент Ізраїля.

Перед нами новий круглий будинок. Це — музей. Він збудований на взірець глиняного посуду, що в ньому в Кюмранських печерах знайшли манускрипти дуже давніх писань, як книгу пророка Ісаї та ін. Входимо в будинок. В ньому тримають таку ж саму температуру, яка була в печерах, де довгі тисячеліття лежали манускрипти.

Ліворуч стоїть чорна стіна-монумент, що поставлений в пам'ять “чорних днів”, які в недавно минулому мав єврейський народ. Розглядаємо різні старі манускрипти. Між ними є цінні листи, документи шлюбу, торговельні записи тощо. В самому ж центрі на великому круглому стовпі знаходиться книга пророка Ісаї, яка написана на шкірі, що до цього часу збереглася в дуже доброму стані, хоч і шкіра пожовкла від глибокої старості. Тут же знаходиться коментар Аввакума, Книга війни світла проти синів темряви, а також Ісалми — 10, 15, 81. Спускаємося сходами додолу. Тут лежать різні ручні вироби, що своїм виглядом говорять про своє давнє походження.

Входимо з музею надвір. Тут соняшно, душно. Автобусом ідемо в напрямку кордону. Минаємо будинки парляменту, університету. Ось перед нами велика брама, яка розділяє не тільки територію, але й душу двох народів. Зупиняємося. Прощаємося з нашим шофером євеем, який возвив нас аж вісім днів по різних визначних євангельських місцях, зробивши біля 800 км. Про-

щаємось з нашим дуже милим провідником Ігудою, який ввесь час старався дати нам вичерпуючі пояснення з усіх місць, що ми їх відвідали на території Ізраїля.

В гарячому повітрі лунають приємні слова прощання: "Шалом! Шалом! Шалом!"

Пожар. Стоїмо й чекаємо на перехід кордону. Сонце також стоїть угорі на середині неба й ясно світить та гріє. Надворі душно. Тут поміж кордонами Ізраїля та Йордану лежить невтральна смуга землі — нічия земля, яка відділяє кордони двох непримирених народів. Раптом на тій невтральній смузі спалахнув вогонь, який червоними язиками, ніби той дракон, почав пожирати суху траву, лишаючи за собою чорну площу. З обох сторін невтральної смуги прибула пожежна сторожа. Вона бездільно стоїть і з напруженням чекає. Не вільно бо жодній стороні вступати на невтральну територію. А цей невтралітет є на користь вогневі, який захланно його використовує. І на цьому місці ось стою, спостерігаю й пригадую Христові слова: "Хто не зо Мною, той супроти Мене; і хто не збирає зо Мною, той розкидає" (Матв. 12: 30).

Можна мати невтральну смугу поміж двома державами, але в ставленні до Господа Ісуса Христа ніколи не можна бути невтральним. Колись Пилат хотів бути невтральним до Христа. Він умив свої руки на знак того, що він не знаходить ніякої вини в Ісусі Христі, але "Ісуса збичувавши, він видав, щоб розг'язтий був". Ми своїм життям не можемо бути невтральними. Якщо ми не стоїмо на боці Христа і не "збираємо" з Ним овочів спасіння й вічного життя, то ми тоді стоїмо супроти Христа й "розкидаємо" та марнуємо своє життя без Бога на світі.

Мандельбаумська Брама. Ізраїльські прикордонні урядники переглядають наші папери. Переходимо невтральну смугу. На другому боці знову йорданські прикордонники перевіряють наші документи. І ось ми вже на території арабського королівства.

Загальний вид старого міста Єрусалиму

Примітка: Під час складання цього допису, в Єрусалимі зайшли великі зміни. У війні арабів з євреями, ізраїльське військо зайняло ввесь Старий Єрусалим, що до цього часу був в руках

арабів, і приєднало його до Нового Єрусалиму. Тепер вже на цьому місці немає кордону, а на Мандельбаумській брамі ніхто документів не перевіряє.

Королівство Йордан. Ми вже на території арабів. Нас зустрів і привітав представник туристичного бюро. Він поінформував, що незабаром приїдуть авта і нас відвезуть до призначеного готелю, який знаходиться за мурами Старого Міста на горі Скопу. Дванадцята година дня. Стоймо на відкритій площі. Сонце дошкульно припікає. Температура доходить до 100. Чекаємо цілу годину. Нарешті приїхали авта і нашу групу відвезли до міського готелю. Миємось... обідаємо... відпочиваємо. Цілих дві годині чекаємо, доки наші валізи привезли до готелю. Вимірюємо гроші — англійські фунти на ѹорданські динарії. Ця назва пригадує проші, що в Євангелії записані (Мт. 20: 1-16). Тепер вже маємо з чим іти до міста. Решта сьогоднішнього дня призначена для відпочинку. Але я не відчуваю втоми. Таких є більше в нашій групі. Час відпочинку використовуємо якнайкраще. Без провідника йдемо оглядати

Старий Єрусалим — місто миру. Але в ньому спокою немає. Історія міста переносить в далеке минуле. Єрусалим стався першим містом світу, яке могутньо вплинуло на надію та долю людства. Атени бо й Рим зо своїми впливами прийшли значно пізніше. Вулицею Неблус підходимо до високих та грубих стін міста, якими воно обведене. Зближаємось до Дамаської брами. Серце хвилюється. Це ж напевно та сама брама, що нею колись Савл проходив, отої горливий оборонець “батьківської віри”, що мав “ревність про Бога, але не за розумом” (Рим. 10: 2). Він бо “дишучи грізьбою й убивством на учнів Господніх, приступивши до первосвященика, попросив від нього

листи у Дамаск синагогам, що коли знайде яких чоловіків та жінок, що тієї дороги вони, то зв'язати й привести до Єрусалиму” (Дії 9: 1-2). Але, вийшовши з цієї брами, Савло зустрінувся з воскреслим Христом, Який до нього з неба був заговорив і відкрив ѹому браму вічного спасіння.

Єрусалимський мур тепер має сім брам: на заході — Йопська брама; на півдні — Давидова брама і Смітникова брама; на сході — св. Степана брама; на півночі — Іродова брама, Дамаська брама і Нова брама. Золота брама, що на сході, замкнена стоять ще з 1530 року.

Старий Заповіт подає аж 18 брам, що колись знаходилися в єрусалимському мури. Вони називалися: 1) Єфремова брама — 2 Хр. 25: 23, Неем. 8: 16, 12: 39; 2) Веніаминова брама — Єр. 20: 2, 37: 13, Зах. 14: 10; 3) Наріжня брама — 2 Хр. 25: 23, 26: 9, Єр. 31: 38, Зах. 14: 10; 4) Навинова брама — 2 Цар. 23: 8; 5) між двома мурами брама — 2 Цар. 25: 4, Єр. 39: 4; 6) Кінська брама — Неем. 3: 28, 2 Хр. 23: 15, Єр. 31: 40; 7) Долинна брама — 2 Хр. 26: 9, Неем. 2: 13, 15, 3: 13; 8) Рибна брама — 2 Хр. 33: 14, Соф. 1: 10; 9) Смітникова брама — Неем. 2: 13, 3: 13; 10) Овеча брама — Неем. 3: 1, 32, 12: 39; 11) Східня брама — Неем. 3: 29; 12) Міфкад брама — Неем. 3: 31; 13) Джерельна Сілоамська брама — Неем. 12: 37; 14) Водна брама — Неем. 12: 37; 15) Стара брама — Неем. 12: 39; 16) Ув'язнення брама — Неем. 12: 39; 17) Череп'яна брама — Єрем. 19: 2; 18) Перша брама — Зах. 14: 10.

До згаданих тут брам ще слід додати брами Єрусалимського храму: 1) Брама сторожі чи бігунів — 2 Цар. 11: 6, 19; 2) Горішня брама — 2 Цар. 15: 35, 2 Хр. 23: 20, 27: 3; 3) Брама Шелехет — 1 Хр. 26: 16.

Широкою Дамаською брамою вільно входимо за старезний єрусалимський мур. Ця брама не така тісна, як “голчине вушко”, через яке трудно

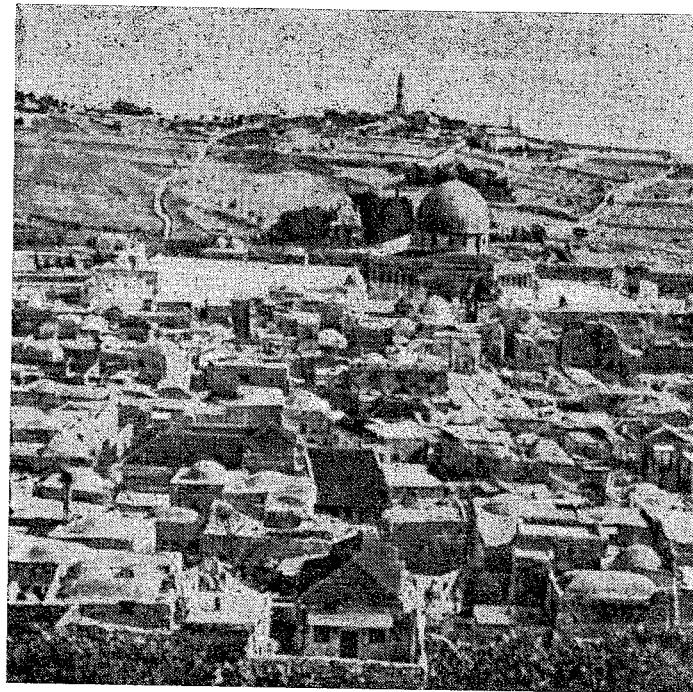
було протиснутися верблюдові (Марка 10: 25). Вузькою вулицею Соломона поволі посуваемось вперед. Праворуч і ліворуч маленькі крамнички з різноманітним крамом. Повітря гаряче, почуваєшся, ніби в мішку. Оглядаємо базар, де повно всякої всячини.

Араби не тільки на полицях, на столах та в мішках торгають різним крамом, але тут і білі вівці продають, чорними козами торгають та сірих осілів можна купити. Колись у нас говорили, що без жида ярмарку не буде, а тут на вулицях гамір, крик, тіснота, і без євреїв ярмарок є, хоч і бідненький. Не тільки в Старому Єрусалимі немає євреїв, але в усьому арабському королівстві Йорданії немає, як мені казали, ні одного єрея. Якщо їх араби не повбивали, то вони давно звідси повтікали до Ізраїля. Натомість в єрейській державі вільно живе багато тисяч арабів...

З захопленням оглядаю старі вулиці. Кожна давня кам'яниця, кожен сірий мур та стіна, каміння під ногами, — все це приковує мій зір і мовчазно говорить до мене своєю давністю. Вузенькі вулиці часто перервані камінними сходами. Автоми тут проїхати неможливо. Тільки осли, навантажені різним крамом, повільно розвозять його в різні місця, обережно ступаючи по сходах.

На заході сонце поволі почало спускатися до верхів непорушних гір, що спокійно стоять довкола міста. Повітря почало свіжішати. Лишаємо вузенькі вулиці, грубі стіни і знову входимо з міста через Дамаську браму, щоб вернутися до свого готелю. Зупиняється і ще раз пильно приглядаясь до грубих стін, в затишку яких місто ховається. А спогади мене переносять далеко в минуле й пригадують, що ці дебелі стіни колись будували славні царі та видатні особи: Давид, Соломон, Азарія, Йотан, Манасія, Неемія та Ірод Агрипа... За цими стінами колись кипіло життя, лунала слава, лежали скарби-багатства, стояв ве-

личний храм, в якому чергувалися службою священики, левити... А сьогодні? Місто старе, будинки запущені. Слава Ізраїля давно відшуміла, промінула. Багатства найздники пограбували і вивезли. Священики й левити не чергуються службою в храмі, бо його нема вже дев'ятнадцять століть. І сьогодні місто не в ізраїльських руках...

Загальний вид міста Єрусалиму й Оливної гори

І хто ж Єрусалиму не займав, хто його не поневолював! Ще до Христа (586 р.) Навуходоносор, цар вавилонський, опорожнив його з багатств, а мешканців забрав у полон. Пізніше Не-

емія відбудував був зруйноване місто. То знову Олександер Великий (332 р.) зайняв був місто. Потім римляни підкорили його, відбудували, а з бігом часу зруйнували. В другому столітті по Христі євреї були змушені опустити своє любиме місто. Пізніше цар Костянтин (326 р.) дозволив євреям вернутися до нього. В 637 р. Єрусалим підкорили араби. А з XI століття аж до 1917 року, за вийнятком часів “хрестоносців”, над Єрусалимом панували турки. В 1917 р. англійське військо, під проводом ген. Алленбі, зайняло Єрусалим. Нарешті в 1948-му році повстала держава Ізраїль, але Старий Єрусалим залишився її надалі в руках арабів.

Дивлюся на Єрусалим, перебираю в пам'яті його минуле. Мимоволі насовується питання: Коли ж то і як мають виповнитися декотрі пророцтва, що відносяться до ізраїльського народу та до міста Єрусалиму? А написано ж, що Ізраїль, який “відчурався” Христа, навідає свого часу хтось “інший”, про що Христос був сказав:

“Я прийшов у імення Свого Отця, та Мене не приймаєте ви. Коли ж прийде інший у імення своє, того приймете ви” (Ів. 5: 43).

І, можливо, отим “іншим”, власне, має бути отой “спустошитель”, про якого пророк Данило згадує в 9: 27. Або отой “беззаконник”, що в Божому храмі він сяде, як Бог, і за Бога себе видаватиме” (2 Сол. 2: 1-12). Або отой антихрист-“звірина”, що число її імення 666 (Об. 13: 11-18), що, як дехто думає, має прийти таки з єврейського народу, з Данового племені, про яке написано:

“Дан буде вужем при дорозі, змією отруйливою при шляху” (1 М. 49: 17).

Можливо й через це Данове плем'я опущено, коли всі інші ізраїлеві племена перераховуються в 7-му розділі Об'явлення.

Стою і з гори дивлюся на Єрусалим. В ньому

господарюють араби. Храму немає. На тому місці, де він колись був побудований, сьогодні стоїть магометанська мечеть Омара. І хто тепер може відшукати Данове плем'я? А все ж таки з бігом часу пророцтва Святого Писання мають збутися.

Вже давно сонце заховалося за гори. Вгорі небо засвітило зорі. Стою біля нашого готелю й потішаю себе надією, що після темної ночі знову з-за гори засяє сонце золоте і ми підемо огляdatи місто Єрусалим...

П'ятниця, 21-го травня

Незабутня перша ніч в Старому Єрусалимі проминула дуже скоро. Сонце, як і в минулих днях, дуже рано показалося з-за недалеких гір. Сьогодні перед нами велике завдання. Ми маємо відвідати катедру св. Юрія, Старе Місто, Хресну Дорогу, церкву Святого Гробу, браму святого Степана, Авесalomів гріб, Силоамський ставок та церкву Петра Галіканта.

Сонячний ранок. На стіні готелю годинник милозвучно вибив восьму. На серці радісно, якийсь святочний настрій. Всідаємо до авт і їдемо. Наш шофер безугаву трубить. Авто — дуже рідка річ в арабів. Хочеться себе показати, похвалитися, звернути на себе увагу. Минаємо праворуч єврейське старе кладовище. Ось і катедра св. Юрія. Через широку браму входимо на велике подвір'я, яке висаджене різнобарвними квітами. Заходимо до величезного будинку. Стіни вибілені. Над головами звисає дерев'яна стеля, що зроблена за готицьким стилем. Під ногами мармурова долівка. Свіжо, приемно. Місцевий єпископ вийшов на підвищення й коротенько дещо сказав. Виходимо на сонцем залите подвір'я. Їдемо далі. Ось і

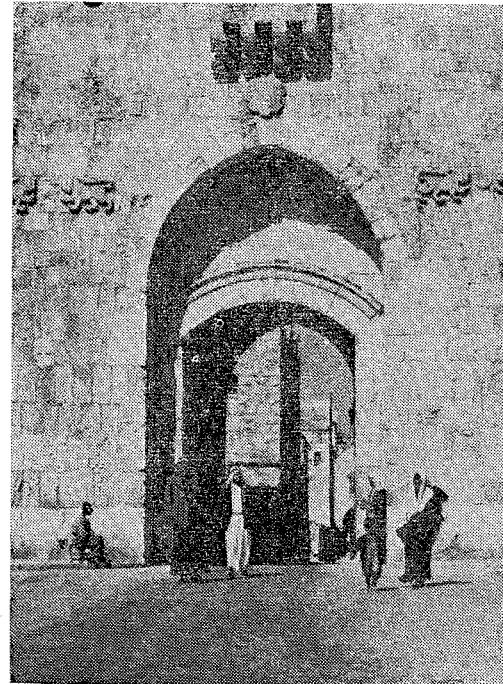
Брама св. Степана, що на сході єрусалимської стіни. Сюдою колись “побожні” юдеї були

випровадили Степана, Христового слугу, і десь тут недалеко його побили камінням. Стою і пригадую собі короткий перебіг життя цього праведника, який був дияконом єрусалимської церкви і горливо обстоював правдиве поклоніння Богові та віру в Господа Ісуса Христа. Доки інші розглядаються та захоплюються довкіллям, я відкриваю Євангелію й читаю собі про Степана, про його службу в церкві (Дії 6: 1-8) та про його промову, в котрій він доводив юдеям та синедріонові історію ізраїльського народу, зокрема підкреслюючи, як Ізраїль не слухав Бога на пустині, та докоряв юдеїв:

“О ви, твердошиї, люди серця й вух необрізаних! Ви завжди противитесь Духові Святому, як ваші батьки, так і ви! Котрого з пророків батьки ваші не переслідували? Вони ж тих повбивали, хто звіщав прихід Праведного, Якому тепер ви сталися зрадниками та убійниками!” (Дії 7: 51-52).

Степанова промова не дуже їм подобалась. Його слова не знаходили місця в їхніх серцях. Юдеї дуже розгнівались на Степана.

“Як зачули ж оце, вони запалилися гнівом у серцях своїх, і скреготали зубами на нього... А Степан, повний Духа Святого, на небо споглянув, — і побачив Божу славу й Ісуса, що по Божій правиці стояв, і промовив: “Ось я бачу відчинене небо, і Сина Людського, що по Божій правиці стоїть!”. Та вони гучним голосом стали кричати та вуха собі затуляти, та й кинулися однодушно на нього!... І за місто вони його повели, і зачали побивати камінням його. А свідки плаші свої склали в ногах юнака, який звався Савлом. І побивали камінням Степана, що молився й казав: “Господи Ісусе, — прийми духа моого!”... Упавши ж навколошки, скрикнув голосом гучним: “Не заличи їм, о Господи, цього гріха!” І, промовивши це, він спочив...” (Дії 7: 54-60).

Брама св. Степана в Єрусалимі

Так спочив велетень віри й любові до Бога. Він відійшов до Того, Кого він любив, Кому він служив, Кому був вірний аж до смерті. Від зачинених для Бога людських сердець він пішов у “відчинене небо”, де він бачив Ісуса, що по Божій правиці стояв...

Відриваю свої очі від оточення, від Єрусалиму й підношу їх угору до голубих небес. Зорю й шукаю в безмежній блакиті отого місця, де колись небо було відчинене, де Ісус стояв... На серці легко, а в душі соняшно, тепло... Як добре, що Господь над брудною та кров'ю просякнутою землею високо простер чисте, голубе небо!...

Розглядаюсь довкола, щоб побачити те місце, де колись ненавернений Савло стояв і похвалив убивство праведного Степана...

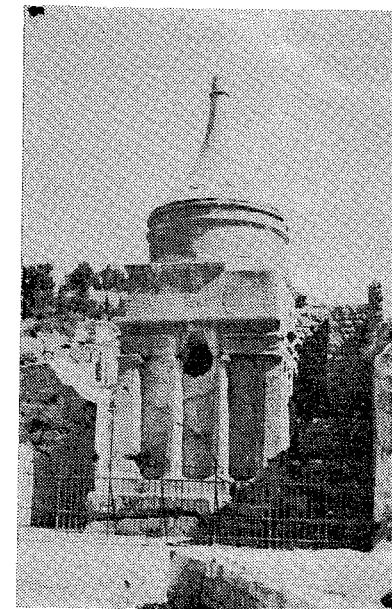
Входимо Степановою брамою й вузькою Хресною дорогою простуємо до центру міста. Праворуч вулиця Ірода, яка веде до Іродової брами. Заходимо до німецької лютеранської церкви, яку 1882-го року побудував Вільгельм. В місті різні віровизнання мають свої церкви, каплиці тощо. Заходимо до православної святині, де показують, як скала розкололась. Ось тут праворуч гріб Христа, що належить православній церкві. Встромлюю руку в отвір і ощупую там холодний камінь. Заходимо до святині коптів. І тут торкаємося Христового гробу. Тут стоїть "свячена" вода, якою паломники поливають собі руки. Спускаємося в печеру, де має бути гріб Йосипа з Ариматеї. Тут все занедбане, запущене. Це місце було збомблене під час війни 1948 року.

Через браму св. Степана входимо з душних мурів міста. Повертаємо праворуч, і понад східною стіною міста спускаємося в напрямку Кедронської рівнини. Минаємо замуровану Золоту Браму. Ліворуч лежить юдейське кладовище, а далі — Джерело Діви, і тут же

Авесаломів гріб, який мовчазно стоїть при Кедронській долині й нагадує паломникам про третього Давидового сина, який був народився в Хевроні (2 Сам. 3: 2-3; 1 Цар. 15: 2, 10)). Не дуже добру славу лишив по собі Авесалом. Він підступно був убив свого брата Амнона, коли запросив його до себе в гості (2 Сам. 13: 22-29), після чого втік до Талмая, царя гешурського, де пробув аж три роки (2 Сам. 13: 37-39). Потім він повернувся до свого краю, поклонився свому батькові Давидові, який простирав його переступ. Але після деякого часу він облесливістю та підступом схилив на свій бік декого з народу й по-

встав проти свого батька, щоб зайняти трон в Єрусалимі. Давид же був змушеній втікати від свого сина. І під час тієї втечі, десь в укритті, — можливо в Бет-Гамерхаку, — він написав свого Ісаїма, який починається словами:

"Господи, — як багато моїх ворогів, як багато стаєть проти мене!" (Пс. 3).

Авесаломів гріб

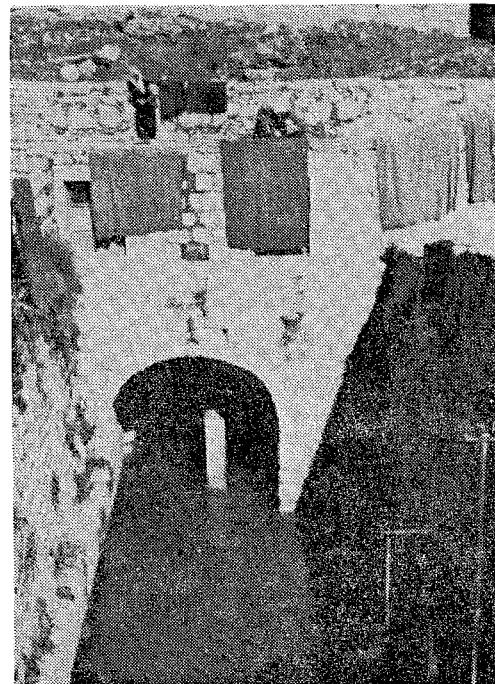
Згадуючи Авесалома, хочеться навести слова Писання: "Що тільки людина посіє, те саме й пожне!" Не треба було довго чекати. Авесаломове військо було розбите. Він же сам, коли їхав в Єфремовому лісі на мулі, заплутався своїм волоссям в гущавині дуба й повісився. "Кинули його в лісі до великої ями, і накидали над ним дуже велику могилу з каміння"...

“А Авесалом узяв був і поставив собі ще за життя свого пам'ятника, що в царській долині, бо він казав: “Нема в мене сина, щоб згадувати про імення мое”. І він назвав пам'ятникові ім'я на своє ім'я. І звалось його: “Яд-Авесалом, і так звуться він аж до цього дня” (2 Сам. 18: 1-18).

Оглядаю Авесаломів пам'ятник і думаю, що це стойте велике остереження для дітей, які не слухаються своїх батьків, для нашого молодого покоління, для всяких “бітників” тощо. Йдемо далі на південь. Ось перед нами

Сілоамський ставок — резервуар, що його колись зробив був побожний цар Єзекія (2 Цар. 20: 20). Камінними сходами спускаємося до маленького ставочкa. В чистій його воді відзеркалюється голубе небо, а золоте сонце полоще свої проміння. Розгортаю Євангелію й читаю зворушливу подію, яка стала на цьому місці.

“А коли Він проходив, побачив чоловіка, що сліпим був з народження. І спитали Його учні Його, говорячи: “Учителю, хто згрішив: чи він сам, чи батьки його, що сліпим він родився?” Ісус відповів: “Не згрішив ані він, ні батьки його, а щоб діла Божі з'явилися на ньому. Ми мусимо виконувати діла Того, Хто послав Мене, аж поки день. Надходить он ніч, коли жоден нічого не зможе виконувати. Доки Я в світі, — Я світло для світу”. Промовивши це, Він сплюнув на землю, і з сlinи грязиво зробив, і очі сліпому помазав грязивом, і до нього промовив: “Піди, умийся в ставку Сілоам” (визначає це “Посланий”). Тож пішов той і вмився, — і вернувся видющим... А сусіди та ті, що бачили перше його, як був він сліпий, говорили: “Чи ж не той це, що сидів та просив?” Говорили одні, що це він, а інші казали: “Ні, — подібний до нього”. А він відказав: “Це я!” І питали його: “Як же очі відкрились тобі?” А той оповідав: “Чоловік, що Його звуть Ісусом, гря-

Сілоамський ставок

зво зробив, і очі помазав мені, і до мене сказав: “Піди в Сілоам та й умийся”. Я ж пішов та й умився, — і став бачити”. І сказали до нього: “Де Він?” (Ів. 9: 1-12).

Оповідають, що Сілоамський тунель, що ним пливе вода, висічений під землею й має 1750 стп довжини. В ньому містився висічений на стіні дуже цінний старий напис, який в 1890-му році злодії-вандали вирубали з скали й викрали. Потім цей напис у кількох кусках був знайдений у греців в Єрусалимі. Пізніше турки захопили цей напис і вивезли його до Істамбулу, де він зберігається по сьогоднішній день.

Звідси скеруємося на захід. Недалеко нентральної смуги, що лежить поміж Старим і Новим Єрусалимом й ділить арабів від євреїв, на Гінномській долині (2 Цар. 23: 10; Єрем. 7: 31, 19: 6; Іс. 30: 33; Лук. 12: 4-5) стоїть

Церква св. Петра (*In Gallicantu*) “Де півень співав”, яка побудована в пам’ять відречення та навернення Петра. Переказ подає, що на цьому місці жив первосвященик Кайяфа, який шукав був “на Ісуса неправдивого свідчення, щоб смерть заподіяти Йому”.

Балакучий монах дуже радо нас водить по різних печерах. Він показує в скелі висічений отвір — глибокий колодязь, куди колись пророка Єремію були вкинули вороги Божої правди. Веде нас на місце, де в’язнів мучили. Показує місце, де Христа бичували. Оглядаю місця, слухаю пояснення, хто цілий ряд “церков” на цьому місці будував, які то цінні речі на цьому місці під час розкопування знайшли, а в серці ніяк не можу погодити отих протилежних явищ, які могли мати місце під одним дахом первосвященика Кайяфи, а саме: тортури ув’язнених, бичування Христа, дім первосвященика... Читаю Євангелію про те, що сталося того пам’ятного четверга ввечері на цьому місці:

“Петро ж здалека йшов услід за Ним до середини двору первосвященика; і сидів він із службою, і грівсь при огні... А коли Петро був на подвір’ї надові, приходить одна із служниць первосвященика, і як Петро вона вгледіла, що грівся, подивилась на нього та й каже: “І ти був з Ісусом Назарянином!” Він же відрікся, говорячи: “Не відаю, і не розумію, що кажеш”... І вийшов назовні, на передвір’я. І заспівав тоді півень. Служниця ж, коли його вгледіла, стала знову говорити приятним: “Цей із них!” І він знову відрікся. Незабаром же знов говорили приятні Петрові: “Поправ-

ді ти з них, — бо ти галілеянин. Та й мова твоя така сама”. А він став клястись та божитись: “Не знаю Цього Чоловіка, про Якого говорите ви!”... І Господь обернувся й подививсь на Петра. А Петро згадав слово Господнє, як сказав Він йому: “Перше, ніж заспіває півень, — відречешся ти тричі від Мене”. І вийшовши звідти, він гірко заплакав!” (Мар. 14: 54, 66-71, Лук. 22: 61-62).

Роздумую над Петровим відреченням та над його наверненням... Думаю про номінальне християнство, яке давно відреклося Христа своїм непобожним життям, своєю нехристиянською розмовою, своїм поганським поводженням. О, дав би Бог, щоб в наші дні не один півень заспівав, а мільйони їх закукурікали й всім відпавшим пригадали їхнє відречення від Христа! О, коли б Святий Дух життєдайно повіяв на мертві християнство, як за днів Єзекіїла Він повіяв на мертві кості, а вони ожили!

Лишаемо південну сторону Єрусалиму, скеруємося на схід. Ліворуч висока стіна міста. Не доходимо до Золотої брами, повертаємо праворуч. Переходимо потік Кедрон, який не раз наш Господь зо Своїми учнями переходив. Перед нами улюблена всіма християнами

Оливна гора, яка підноситься 2.600 стіп під рівнем моря. На схилку гори розгорнувся Гефсиманський сад. І хто ж з християн не хотів би побачити Оливну гору? Хто не бажав би вийти на неї? Коли бо Старий Єрусалим від днів Христа багато змінився, то Оливна гора лишилася майже такою самою, якою була дві тисячі років тому. Тут протоптані ті самі стежки, которими Христос зо Своїми учнями ходив, тут ростуть ті самі дерева, що під їхньою тінню Христос молився, тут лежить те саме каміння, що Христос на ньому проводив ніч у молитві перед голгофськими стражданнями.

З побожним почуттям виходимо на гору ніби до якоїсь великої святині, де кожна стежка, кожен камінь, кожне оливкове дерево освячені присутністю Христа. Молитовний настрій сповнює серце. В пам'яті перебираю події, що пов'язані з Оливною горою.

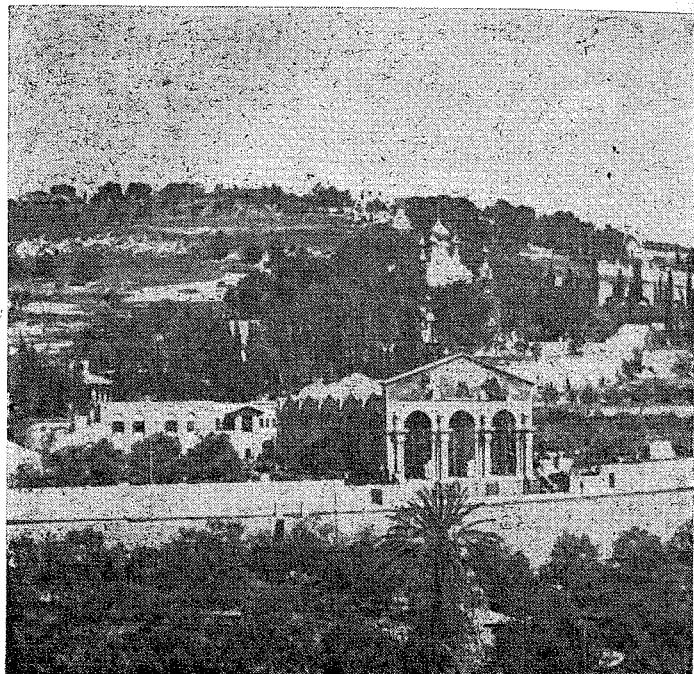
Ось десь сюдою колись Давид ішов, втікаючи від свого сина Авесалома:

“А Давид сходив узбіччям на гору Оливну, та все плакав. А голова його була покрита, і він ішов босий. А ввесь народ, що був із ним, усі по закривали голову свою, і всі йшли та плакали” (2 Цар. 15: 30).

Перебування ж нашого Спасителя в Єрусалимі та Його праця багато зв'язані з Оливною горою. На ній Він сидів поміж Своїми учнями-апостолами і відкривав їм далеку майбутність та обявляв спустошення Єрусалиму та кінець світу.

“Коли ж Він сидів на Оливній горі, підійшли Його учні до Нього самотньо й спитали: “Скажі нам, — коли станеться це? І яка буде ознака приходу Твого й кінця віку?”

Ісус же промовив у відповідь їм: “Стережіться, щоб вас хто не звів! Бо багато хто прийде в Ім'я Мое, кажучи: “Я Христос”. І зведуть багатьох. Ви ж про війни почуете, і про воєнні чутки, — глядіть, не лякайтесь, “бо статись належить тому”. Але це не кінець ще. Бо “повстане народ на народ, і царство на царство”, і голод, мор та землетруси настануть місцями. А все це — початок терпіння. На муки тоді видаватимуть вас, і вбиватимуть вас, і вас будуть ненавидіти всі народи за Ймення Мое. І багато-хто в той час спокуситься, і видавати один одного будуть, і один одного будуть ненавидіти. Повстане багато фальшивих пророків, — і зведуть багатьох. І через розріст беззаконства, любов багатьох охолоне. А хто витерпить аж до кінця, — той буде спасений! І проповідана буде ця Євангелія Царства по

Гефсиманський сад, а за ним Оливна гора

цілому світові, на свідчесво народам усім. І тоді прийде кінець!” (Мат. 24: 3-14).

Не тільки вдень, але й вночі Христос перебував на Оливній горі:

“За дня ж Він у храмі навчав, а наніч виходив та перебував на горі, що зветься Оливна” (Лук. 21: 37).

Сонце з самого рання дуже ясно світить і нікому не жалує свого тепла. А зокрема відчуваюте тепло, коли ми вузькими та крутыми доріжками йдемо вгору. Якесь дивне, невимовне почуття огортає душу. Я й не зоглядівся, як ми вже опинилися на самому верху гори.

Перед нами розгортається чудова картина! Дивимось на захід. Внизу Гефсиманський сад зеленіє оливковими деревами. Далі — потік Кедрон, бита дорога, що ліворуч біжить до Єріхону, а праворуч веде до Самарії. За дорогою східня стіна Єрусалиму, в якій видно зачинену Золоту браму, а далі, праворуч, видний рух в Степановій брамі, яка відчинена вдень і вночі. А далі за стіною, як на долоні, розгорнувся Старий і Новий Єрусалим.

На передньому, дуже видному місці, таки зараз за грубою стіною, на горі Морія розляглося широке подвір'я єрусалимського храму, який був зруйнований в 70-му році по Христі. Тепер на тому місці стоїть магометанська мечеть Омара. Ген далі стоїть церковний будинок на Голгофі, де Христос був розп'ятий, а там недалеко — Гріб Христа, де Він був похований. Куди не глянеш, то місто й околиця густо позначені слідами нашого Господа.

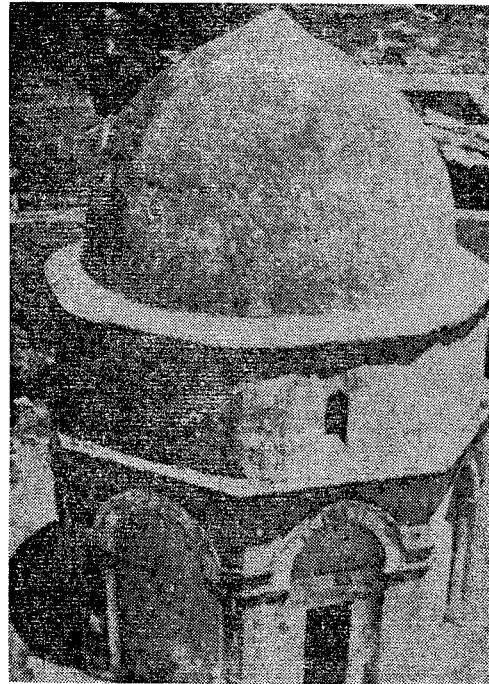
Колись Христос з цієї гори дивився на місто, на храм, і гірко плакав, що Єрусалим не зрозумів Господніх відвідин. Він об'явив майбутню долю міста:

“І коли Він наблизився, і місто побачив, то заплакав за ним, і сказав: “О, якби й ти хоч цього дня пізнало, що потрібне для миру тобі! Та тепер від очей твоїх сковане це. Бо прийдуть на тебе ті дні, і твої вороги тебе валом оточать, і обляжуть тебе, і стиснуть тебе звідусюди. І зрівняють з землею тебе, і поб'ють твої діти в тобі, і не позоставлять у тобі каменя на камені, бо не зрозуміло ти часу відвідин твоїх” (Луки 19: 41-44).

Сходами виходимо на плаский дах будинку, який обведений низькою стіною, щоб хтось не впав додолу. Ще раз з приємністю оглядаю місто, околицю. Зір захоплюється, серце насолоджується.

Багато різних гір мені прийшлося бачити в Європі, в Азії, в Австралії, в Америці, але ні одна з них не полонила мене так, як Оливна гора. І це зовсім не диво, бо на ній позначено сліди Того, Ким “створено все на небі й на землі, видиме й невидиме... усе через Нього і для Нього створено! А Він є перший від усього, і все Ним стойть” (Кол. 1: 16-17).

Каплиця Вознесення. На самому верху Оливної гори, звідки, як вірюючі думають, Христос вознісся на небо, на тому місці ще в четвертому

Каплиця Вознесення

столітті була побудована каплиця. Після того багато разів вона була зруйнована й знову відбудована. В 1187 році була обернена в магометанську мечеть. Каплиця обведена високим муром. Заходимо брамою до середини двору й оглядаємо старезну будівлю, яка мовчазно багато говорить про минуле.

Сонце ж угорі вірно світить, гріє й поволі котиться по своїй голубій дорозі, та нам не дає забути, що ми ходимо по тій землі, де колись Спаситель сказав, що Отець Небесний “наказує сходити сонцю Своєму над злими й над добрими”.

Лишаємо верх Оливної гори й поволі спускаємось додолу. Звертаємо з дороги ліворуч і заходимо до будинку, що називається: церква

“Отче наш”, яка, за переказом, побудована якраз на тому місці, де колись Христос молився і Своїх учнів навчав молитися, про що читаемо:

“І сталося, як молився Він у місці одному, і коли перестав, озвався до Нього один із Його учнів: “Господи, навчи нас молитися...”

Він же промовив до них: “Коли молитеся, говоріть:

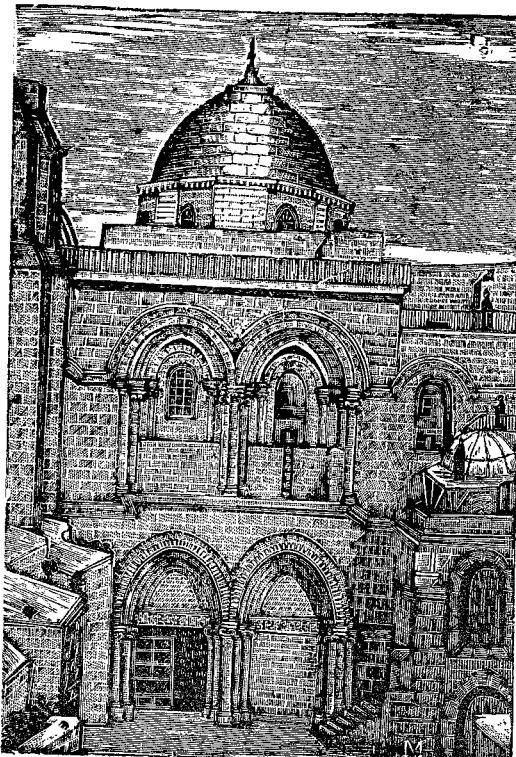
“Отче наш, що єси на небесах! Нехай святиться Ім'я Твоє, нехай прийде Царство Твоє, нехай буде воля Твоя, як на небі, так і на землі. Хліба нашого насущного дай нам сьогодні. І прости нам довгі наші, як і ми прощаємо винуватцям нашим. І не введи нас у випробування, але визволи нас від лукавого. Бо Твоє є Царство, і сила, і слава навіки. Амінь” (Лук. 11: 1-2, Матв. 6: 9-13).

Заходимо в будинок. Хтось з англійських друзів торкає мене за лікоть і здивовано викриkuє: “Лук! ЮКреніан!” І очам своїм не хочеться вірити. Справді, на фронтовій стіні, при самому вході вмурено велику мармурову плиту, на якій виразно виписана українською мовою молитва “Отче наш”. Плита довкола майстерно оздоблена

квітами, а по кутах вміщений герб України. Вгорі ж вирізано напис: UKRAINE.

Дуже приемна несподіванка. На білих стінах цього будинку молитва “Отче наш” виписана аж в 44-ох різних мовах. Але я з дива не виходжу, хто подбав про те, щоб і по-українському “Отче наш” тут примістити?

Аж пізніше я довідався, що в 1945 році, коли польська армія ген. Андерса стояла в Єрусалимі (а в ній було багато українців), то з ініціативи

Зовнішній вид храму Воскресіння в Єрусалимі

полк. Павла Базилівського, з допомогою Є. Обеззука та інших вояків, закупили були мармурову плиту, на якій і вирізьблено українською мовою молитву "Отче наш" та завішено її на цьому місці.

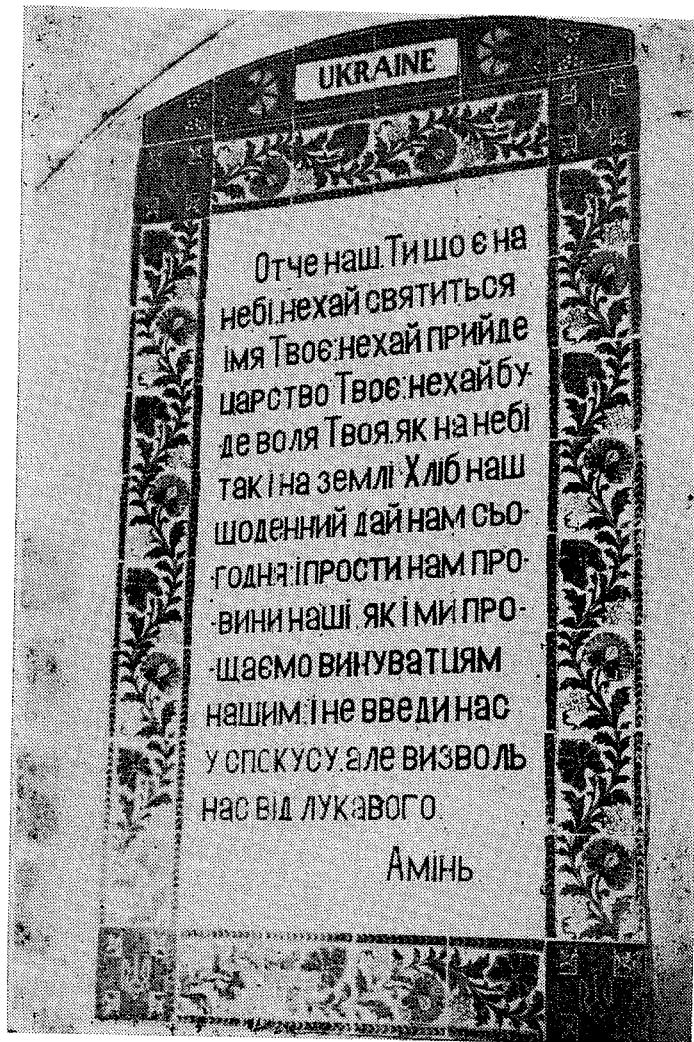
Окрім молитви "Отче наш", в Єрусалимі є ще дві пам'ятки, які пов'язані з українським ім'ям, а це: Плащаниця виміром 1,5x1 метр, синього кольору, з багатьма червоними орнаментами та гаптованим золотом написом: "Дар його Гетьманської Величності Івана Мазепи, Гетьмана Всеукраїнського". Друга ж пам'ятка є при купальні Віфезді, де на стіні біля басейну паломники написали, що це місце відвідали українці.

Приємно побачити на далекій чужині щось своє, рідне, дорогое серцю... Читаючи "Отче наш" на мармуровій плиті, я так захопився, що мені відалося, що я не на Оливній горі, не в Єрусалимі, не в Азії, а в Україні, в своєму рідному селі, в своїй хаті стою на колінах, а мати вперше мене навчає молитви "Отче наш".

Тут же в домі "Отче наш" спускаємось по сходах в печеру. Провідник показує нам каменя, де колись Христос будив зо сну Своїх учнів, коли вони спали тоді, коли потрібно було пильнувати.

Виходимо знову на дорогу, яка з Оливної гори спускається до Гефсиманського саду та до Єрусалиму. Посередині дороги стоїть високий араб, убраний в довгу одежду, на голові турбан, а на ногах сандалі. Обличчя ж його бронзове, очі, як терен. Біля нього стоїть білий осел, якого він тримає за повода. Колись цією дорогою Христос їхав на ослі до Єрусалиму. В пам'ять цього араб бажає декого підвезти. Наша група не звертає на нього уваги. Жаль мені стало араба, що надаремно тут стоїть. Я сів на осла, щоб зробити знімку і дав арабові заробити 200 філс.

Наша група паломників зупиняється на цьо-

На мармуровій плиті молитва "Отче наш"

му місці і ми читаємо з Євангелія про ту давнію подію, що колись тут сталася:

“І ото, як наблизився до Вітфагії й Віфанії, на горі, що Оливною звуться, Він двох учнів послав, наказуючи: “Ідіть у село, яке перед вами; увійшовши до нього, знайдете прив’язане осля, що на нього ніколи ніхто із людей не сідав. Відв’яжіть його, і приведіть. Коли ж вас хто спитає: “Нашо відв’язуєте?”, відкажіть тому так: “Господь потребує його”. Посланці ж відійшли, — і знайшли, як Він їм був сказав. А коли осля стали відв’язувати, хазяї його їх запитали: “Нащо осля ви відв’язуєте?” Вони ж відказали: “Господь потребує його”. І вони привели до Ісуса його, і, поклавши одежду свою на осля, посадили Ісуса. Коли ж Він їхав, вони простирали одежду свою по дорозі. А як Він наблизився вже до сходу з гори Оливної, то ввесь натовп учнів, радіючи, почав гучним голосом Бога хвалити, за всі чуда, що бачили, кажучи: “Благословенний Цар, що йде у Господнє Ім’я! Мир на небесах, і слава на висоті!” А деякі фарисеї з народу сказали до Нього: “Учителю, — заборони Своїм учням!” А Він їм промовив у відповідь: “Кажу вам, що коли ці замовкнуть, то каміння кричатиме!” (Лук. 19: 29-40).

Давно Христові учні відійшли в потусторонній світ. Їхній голос на Оливній горі затих. Але ось довкола лежить багато каміння, яке й за днів Христа лежало на цьому місці, і воно сьогодні мовчазно говорить про Христа, переконливо “кричить” про давні події.

Вузькою дорогою сходимо додолу. З-під ніг підіймається курява, якої тут не бракує, і знову легенько лягає на землю. Але “крику” того каміння вона ще й досі не покрила.

Провідник показує місце, де колись була в’язниця, в якій Іванові Христителеві Ірод стяг голову. Потім приводить нас до “Гробів Пророків”, де іх аж 36 висічено в скалі. Юдеї доводять, що

тут похоронені пророки: Огія (Агей), Захарій і Малахій. І на цьому місці пригадую собі слова, які Христос був виповів:

“Горе вам, книжники та фарисеї, лицеміри, що пророкам надгробники ставите, і праведникам прикрашаєте пам’ятники, та говорите: “Якби ми жили за днів наших батьків, то ми не були б спільниками їхніми в крові пророків”. Тим самим на себе свідкуєте, що сини ви убивців пророків” (Матв. 23: 29-31).

Коли ми були на верху Оливної гори, я дуже пильно приглядався, чи справді вона “на свої половини роздвоюється”. Колись бо один паломник, вернувшись зо Святої Землі, запевняв своїх слухачів, що він своїми власними очима бачив, як Оливна гора почала розколюватися надвое. Але чогось подібного на цій горі немає. Вона сьогодні стоїть непорушно ціла, як гора! Але чекає Богом призначеного часу, коли пророцтво Захарії має виповнитися, бо так написано:

“...І того дня стануть ноги Його (Господа) на Оливній горі, що перед Єрусалимом зо сходу, а Оливна гора на свої половини роздвоїться, на схід і на захід, на дуже велику долину. І на північ осунеться половина гори, а половина її — на південь” (Зах. 14: 4).

Гефсиманський сад. Звертаємо з дороги ліворуч. Крізь велику браму входимо в Гефсиманський сад, який обведений сивими мурами. Відразу приваблюють зір різнобарвні квіти та оливкові дерева. Якась невимовна побожність огортає серце. Відчуваю, що я зайдов у якусь велику святиню. Сама свідомість, що оце я своїми ногами стою в Гефсиманському саду, своїми очима бачу оливкові дерева, спонукує мое серце до більшої любові й пошани до Спасителя Ісуса Христа, Який молився на цьому місці...

Мою увагу привокують старезні олікові дерева. Тут в затишку за мурами аж вісім їх росте. Вони грубі, присадкуваті, а від довгого віку в них поробилися дупла, де можна сховатися від дощу. Їхній вік покритий таємницею. Ніхто не знає, як довго ті дерева тут ростуть. Природознавці думають, що вони мають яких дві тисячі років. Не зважаючи на свою давність, вони щороку зеленіють і родять свій плід своєчасно. Якщо дійсно вони такі довгі тисячоліття простояли отут на схилку Оливної гори в Гефсиманії, то вони були свідками отих великих подій, що колись стались на цьому місці, а їх записали євангелисти Матвій, Марко, Лука та Іван.

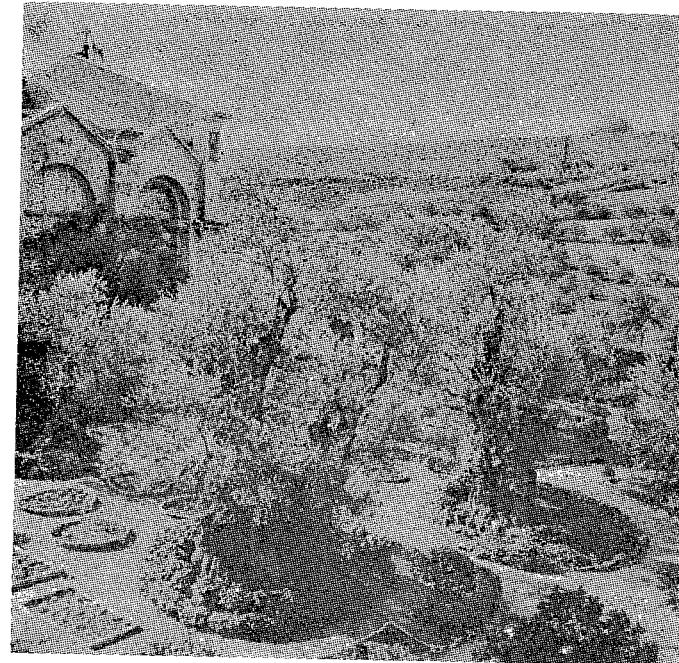
В останні дні Свого перебування в Єрусалимі Христос “за дня... у храмі навчав, а наніч виходив та перебував на горі, що зветься Оливна” (Лук. 21: 37). Не раз Христос знаходив для Себе притулок в Гефсиманії під гіллям оливкових дерев. Тоді, коли людські серця й іхні domi були зчинені для Нього, то Гефсиманський сад давав Йому притулок. Про Себе Він сказав: “Мають нори лисиці, а гнізда небесні пташки, — Син же Людський не має де й голови прихилити” (Мт. 8:20).

Наша група зупиняється в тіні оливкового дерева. Розкриваємо Євангелію й читаемо про останню подію, яка мала місце в Гефсиманському саду отого пам'ятного четверга, після Таємної Вечері — Матвія 26: 36-50, 56.

Перечитаний уривок св. Євангелії переносить мене в далеке минуле. Перед мною розгортається велика картина подій в Гефсиманії. Перед очима зарисовуються обставини того часу, встають живими особи.

Ось сонний Єрусалим, якому байдуже було, що Христос кликав його до покаяння й віри в Євангелію. Його навіть не хвилювало й останнє об'явлення Христа, що

“Він сяде на престолі слави Своєї. І перед Ним всі народи зберуться, і Він відділить одного від одного іх, як віddіляє вівчар овець від козлів. І поставить Він вівці Свої праворуч Себе, а козлята — ліворуч. Тоді скаже Цар тим, хто праворуч Його: “Прийдіть благословенні Мого Отця, посядьте Царство, уготоване вам від закладин світу... Тоді скаже тим, хто ліворуч: “Ідіть ви від Мене, прокляті, у вічний огонь, що дияволові та його посланцям приготований... І ці підуть на вічну муку, а праведники — на вічне життя” (Мат. 25: 32-34, 41, 46). Чув ці слова Єрусалим напередодні Гефсиманських подій, але він спить...

Старі оливкові дерева в Гефсиманському саду

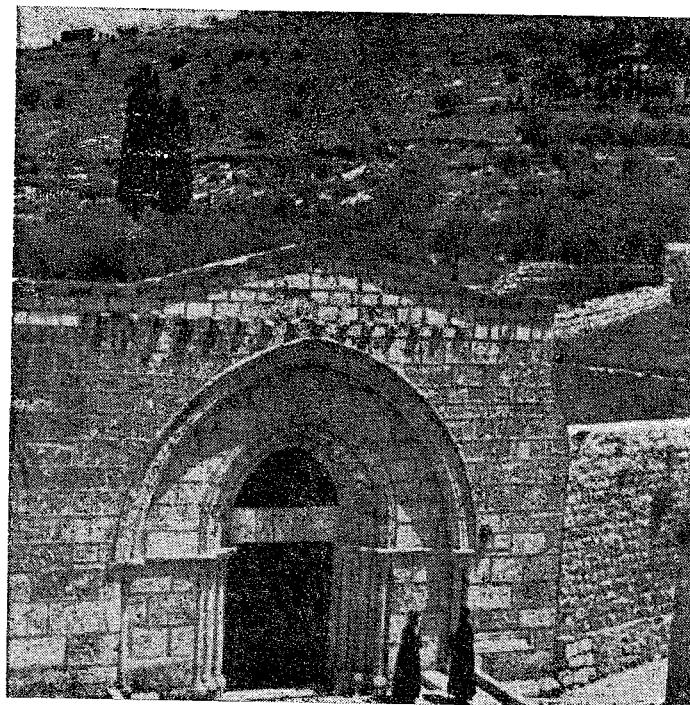
Ось, темна ніч в Гефсиманії... Сонні оливкові дерева... Пильна молитва Христа, Його смертельна тривога. Його піт “немов каплі крові”... Ангол із неба, що додавав Йому сили... Потомлені сонні Апостоли... Зрадник Юда... Відділ війська, брязкіт зброї. Служба від первосвященика, гомін. Смолоскили, ліхтарі... І ніби в цю хвилину чую ласкавий голос Христа: “Кого ви шукаєте?” А після цього всемогутнє: “Це Я”, що його колись Мойсей чув коло Божої гори Сінай (2 М. 3: 14), а учні — на розбурханому Галилейському морі. Бачу, як “Це Я” покотом поклало на землю вояків, службу первосвященика і самого зрадника Юду.

Але могутнє Христове слово, яке потрясло Його ворогів, не зупинило їх від їхнього жорстокого вчинку. Ось Юда підвівся й служба первосвящеників повставала, щоб продовжувати доручене їм діло. Мусіло збутися Писання.

Схвильований Петро стає в обороні свого Вчителя. Він “меча свого вихопив та й рубонув раба первосвященика, — і відтяв йому вухо”. Господь же до нього промовив: “Сховай свого меча в його місце, бо всі, хто візьме меча, — від меча і загинуть”. Тоді темна ніч міцно вкривала місто, храм і Гефсиманський сад. Зокрема ж чорна темрява невіри панувала в серцях первосвящеників.

Нічний суд у Кайяфи. Як тільки Юда підвівся з землі, а з ним служба первосвящеників, яку привів він до саду, то “Вони скопили Ісуса, і повели до первосвященика Кайяфи, де зібралися книжники й старші... А первосвященики та ввесе синедріон шукали на Ісуса неправдивого свідчення, щоб смерть заподіяти Йому, і не знаходили, хоч кривосвідків багато підходило. Аж ось накінець з'явилися двоє, і сказали: “Він говорив: Я можу зруйнувати Храм Божий, — і за три дні збудувати його”. Тоді первосвященик встав і до Нього

сказав: “Ти нічого не відповідаєш на те, що свідчать супроти Тебе?” Ісус же мовчав. І первосвященик сказав Йому: “Заприсягаю Тебе Живим Богом, щоб нам Ти сказав, — чи Христос Ти, Син Божий?” Промовляє до нього Ісус: “Ти сказав... А навіть повім вам: відтепер ви побачите Людського Сина, що сидітиме праворуч сили Божої, і на хмарах небесних приходитиме!” Тоді первосвященик роздер одежду свою та й сказав: “Він богозневажив! Нашо нам іще свідки потрібні? Ось ви чули тепер богозневагу! Як вам іздаєть-

За мурами сад Гефсиманський

ся?" Вони ж відповіли та сказали: Повинен умерти!"

Після цього розпочалося знущання над Ісусом в домі первосвященика Кайяфи.

"Тоді стали плювати на обличчя Йому, та бити по щоках Його, інші ж киями били і казали: "Пророкуй нам, Христе, хто то вдарив Тебе?"... А коли настав ранок, усі первосвященики й старші народу зібрали нараду супроти Ісуса, щоб Йому заподіяти смерть. І, зв'язавши Його, повели, та йPontію Пилату намісникові віддали" (Мат. 26: 57, 59-68. 27: 1-2).

Лишәмо Гефсиманський сад. Вертаємось до нашого готелю. Повітря тепло, душне. На заході сонце докочується до місця свого відпочинку. Ген там далеко воно своїм позолоченим промінням опирається в голубу поверхню Середземного моря... В тихій кімнаті готелю довго роздумую над усім тим, що сьогодні оглядав своїми власними очима. Надворі ніч, тиша. Здається, що після гарячого дня всі люди сплять, відпочивають. Від мене сон утік. Роздумую про Оливну гору, перебираю в думках події Гефсиманського саду. Думаю про Ісуса Христа, про Його велику любов до людства, навіть до зрадника Юди, до котрого так ласково був промовив Ісус: "Чого, друже, прийшов ти?" Христова любов наново полонить мое серце, захоплює мою душу. Якась невимовна радість огортає ціле мое єство. Серце повне хвали й подяки Господеві...

Субота, 22-го травня

Коротка ніч промайнула дуже скоро. Настав ранок. Крізь відкрите вікно повіяло свіжістю та приемною запашністю розцвілих рож. Дивлюсь у вікно і любуюся Єрусалимом. Над ним сонце розлило своє золоте проміння, яке величаво пока-

залося з-за Йордану та поволі підіймалося над Пенулом, де колись Яків вночі "боровся з Богом", і в горливій молитві наполегливо благав, щоб Бог його поблагословив. І він отримав відповідь на свою молитву. І там "засвітило йому сонце". Те саме сонце, що його сьогодні рано оглядаю. Воно не змінилося. І Господь не змінився, Він Той Самий, Який посилає благословіння тим, хто в молитві до Нього приходить...

Сьогодні зраня маємо в пляні знову відвідати Хресну Дорогу, Голгофу, Гріб в саду Йосипа з Аrimатеї. Наша група паломників байдора, радісна. Їдемо Єрихонською вулицею, бо вулиця Олівної гори закрита через те, що на її території перебуває військо Об'єднаних Націй, яке зброєю втримує спокій поміж ізраїльтянами та арабами. Ось і східня стіна Єрусалиму. Ліворуч мовчазно стоїть Гефсиманський сад, звідки служба первосвящеників забрала була Христа на суд, на допит, на муки й знущання. Скеровуємось праворуч і Степановою брамою входимо на вузьку вулицю, що називається Хресна Дорога (*Via Dolorosa*), якою Христос ішов з двору Пилата на Голгофу.

Суд над Ісусом у Пилата. Звертаємо праворуч і заходимо до преторія (дім намісника й подвір'я намісника). Це подвір'я викладене великими камінними плитами, на котрих тисячеліття позначили свої сліди. Колись на цих сірих, холодних плитах стояли святі ноги нашого люблячого Спасителя, коли священики й ввесь синедріон були Його зв'язаного привели сюди й віддали Його Пилатові, щоб він іхній присуд смерті на Ньому виконав. На цьому ж подвір'ї був "Пилат... засів на суддеве сидіння, на місці, що зветься літостротон (підвищення)", щоб Ісуса Христа судити. На допитах з Ісусових уст Пилат був довідався: "Мое Царство не із світу цього... Я на те народився, і на те прийшов у світ, щоб засвідчити правду. І

кожен, хто з правди, той чує Мій голос” (Івана 18: 36-37).

І хоч Пилат прилюдно був визнав: “Не знахочу я в Ньому провини ніякої” (Ів. 18: 38). “Йперед народом умив свої руки й сказав: “Я невинний у крові Його”. І хоч ставив великої ваги питання, яке й сьогодні повинно займати кожну людину: “А що ж маю робити з Ісусом, що зветься Христос?”, однак, “Пилат... хотів догоditи народові, — і відпустив їм Варавву. І видав Ісуса, збичувавши, щоб розп’ятий був” (Марка 15:15).

Мое насторожене вухо, здається, ще й сьогодні з повітря ловить той разливий крик: “Нехай буде розп’ятий!”... “На нас Його кров і на наших дітях!”... “Візьми цього, — відпусти ж нам Варавву!”...

На цьому місці відбулися жорстокі знущання над засудженим Ісусом. Ось тут відділ римського війська вдягнув був Ісуса в баграницю. Тут Йому сплели з колючої тернини вінка й наклали на Його святу голову. Тут, глузуючи, дали тростину до Його правиці. Тут плювали на Нього, тростиною били по голові. Тут з-під тернового вінка з Його голови стікали струмки пречистої крові, яка є вистачаючою на змиття гріхів усього світу, окрім гріха Юди.

Сповідь і смерть Юди. Юди нестало в преторії, коли Пилат осудив Ісуса. Його сумління пробудилося. Його гріх мучив його. Щоб позбутися гріха, він побіг висповідатися перед первосвящениками. Він визнав перед ними свій гріх: “Я згрішив, невинну кров видавши!” Від високих духовних достойників він чекав розгрішення. Докраю розбитий, він почув із уст первосвящеників байдуже й глузливе слово: “А нам що до того? Дивись собі сам”. Хоч за цю сповідь він заплатив первосвященикам аж тридцять срібняків, але вона йому нічого не помогла. Не пішов бо він виз-

нати свій гріх Христові, проти Котрого він згрішив. А він чув свого часу, “що Син людський має владу прощати гріхи на землі” (Марка 2: 10). Непрощений, опутаний нечистою силою, Юда “пішов, — та й повісився”... (Мат. 27: 3, 10).

ЮДИНА ЗРАДА

Христос був покликав і Юду до Себе
І серце очистив, любов’ю нагрів.
Широко відкрив йому двері до неба,
Де вічне блаженство, де Анголів спів.

Та в Юдине серце диявол забрався
І духовні чесноти усі обікрав,
Тепер жебраком він нещасним остався,
Зневажив Христа, що його покохав,

І брязкіт грошей серце Юдине вабив,
Священикам Вчителя свого продав.
І Правду й Любов віковічну зрадив,
Й себе за безцін він лихому віддав.

Учитель в саду йому дав ще нагоду
Покаятись, другом його Він назвав.
Та Юда пішов із ворожим народом,
Христової ласки тоді не прийняв.

Огнями пекла його зрада у грудях,
І серце нечисте сумління пекло.
Потіхи собі не знаходив у людях,
Бажанного щастя сріблó не дало.

Нешасний спішить до священиків в муках,
У них сповідається й гроші дає,
Вони ж умивають нечистії руки:
“А що ж нам до того? Це діло твоє”...

Жбурнув Юда гроші... Його мучить зрада...
Прожогом назад він до саду пішов.
Там зрада на шию вчепилася гадом,
І кару заслужену Юда знайшов.

ГЕФСИМАНСЬКИЙ САД

Темна ніч сад старанно покрила,
Гамір дня задрімав і затих.
Усевладно взяла ніч під крила,
Пригорнула і добрих і злих.

Свіжі роси упали на квіти,
І пташки обірвали свій спів,
І заснув у саду прудкий вітер,
І приспав він сваволю і гнів.

Також учні Христові поснули
І спокійно собі вони сплять,
Бо Учителя слово забули,
Що потрібно тепер пильнуватъ...

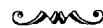
У саду ж чути тихе моління...
То Ісус просить Свого Отця,
Щоб зміцнив завершити спасіння
На голгофськім хресті до кінця.

Він в глибокій борні, в тяжких муках,
І кривавий з чола ллеться піт,
За нещасних людей зносить руки,
Щоб з гріхів рятувати ввесь світ...

До священиків Юда подався,
Бо він ночі тієї не спав,
За Ісусову кров торгувався,
І Учителя свого продав.

І прийшов з ворогами до саду,
В їхні руки Ісуса віддав.
Поцілунком Учителя зрадив,
За що гроші в священиків взяв...

Сад проснувся... Збудилися люди...
Журний місяць за хмари зайшов...
Щоб спсти світ від вічної згуби,
Божий Син на страждання пішов.

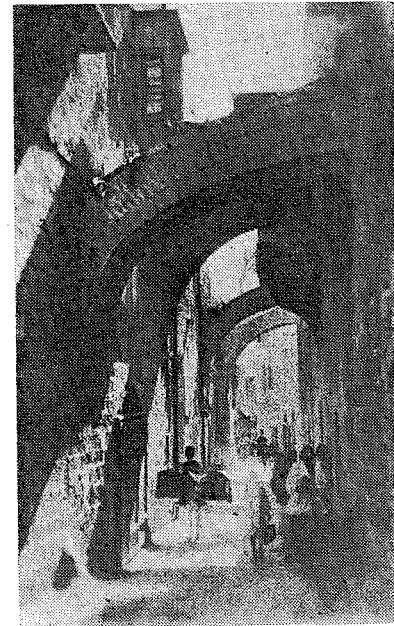

ЗА ГРІШНИХ ВІН ПІШОВ ВМИРАТИ

Ісус прийшов, щоб образ Божий
Всім людям впавшим привернути,
Щоб на людей були похожі
І мету життя могли злагодити.

Зійшов з небесного Він трону,
Щоб від гріхів світ рятувати.
Збіднів наш світ. Йому корону
З тернини він спромігся дати.

Він взяв гріхи людей на Себе,
Пішов за них на хрест вмирати,
Щоб всім відкрити двері неба
І любов'ю всіх обдарувати.

Хресна Дорога

Via Dolorosa

Дорога на Голгофу. Лишаємо подвір'я Понтия Пилата. Знову входимо на Хресну Дорогу й нею йдемо в напрямку Голгофи. Згідно переказу, цією дорогою вели нашого Господа на розп'яття. Побитий, окривавлений, Він тяжкого хреста двигав на Своїх плечах. Деесь тут “були схопили якогось Симона із Кіріней, що з поля вертався, і поклали на нього хреста, щоб він ніс за Ісусом” (Луки 23: 26).

Декотрі співчутливі жінки цією дорогою йшли, “плакали та голосили за Ним. А Ісус обернувся до них та промовив: “Дочки єрусалимські, не ридайте за Мною, за собою ридайте й за дітьми своїми!”

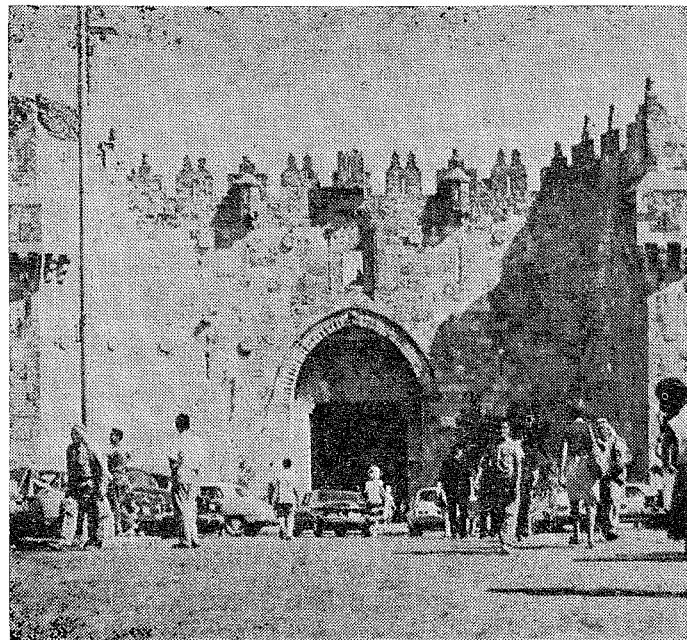
Звертаємо ліворуч і заходимо на велике подвір'я, щоб напитись води й трохи відпочити. Тут перед нами затрималася велика група паломників римокатолицького віровизнання. Декотрі з них за гроші випозичили великі хрести, зроблені з легкого матеріалу, поклали їх собі на рамена й подалися в напрямку Голгофи...

Входимо на Хресну Дорогу й повертаємо праворуч на вулицю Царя Соломона. Минаємо Польський Дім, який примостиився недалеко вулиці. Підходимо до північної міської стіни. Проходимо крізь Дамаську браму й входимо поза мури міста. Тут пригадуються слова: “...Ісус, щоб кров'ю Своєю людей освятити, постраждав поза брамою. Тож входимо до Нього поза табір, і нагору Його понесімо” (Єв. 13: 12-13).

Колись Савл, горливий оборонець “батьківської віри”, був вийшов хіба цією брамою з порученням від первосвященників, щоб піти в Дамаск і там переслідувати Христових послідовників. На цій дорозі Воскреслий Христос заговорив до нього, зупинив його й спас від гріхів. Про це спасіння він за любки розповідав свому народові.

За Дамаською брамою аж три дороги: ліво-

руч вулиця Пророків, праворуч вулиця Єрихонська, а просто — вулиця Небюс, якою ми бадьою йдемо. Звертаємо праворуч на бічну вулицю. Крізь велику стару браму входимо в

Дамаська брама в Єрусалимі

Сад Йосипа з Аrimатеї. Колись Марія Магдалина та інша Марія пришли бути на світанку, щоб паощами намастити Ісусове тіло. Ми ж прийшли сюди, щоб пригадати собі Божі події, що стались на цьому місці. В саду тища. Зеленіють дерева, цвітуть рожі та інші квіти. Місцевий провідник-наглядач над садом, д-р С. Й. Маттар, проводить нас вузькими доріжками й дає нам важливі пояснення про сад, Голгофу та гріб.

Г о л г о ф а.

На окраїні саду підноситься гора, яка приковує зір. Підходимо ближче до неї. Читаю: "І Його привели на місце Голгофу, що значить "Череповище"... І Його розп'яли..." Серце хвилюється. Пильно приглядаюсь до гори. Вона справді подібна до людського черепа. На ній виразно позначені впадини очей, заглиблення рота та зарики носа... Ідемо в тінь оливкових дерев, сідаємо на лавках і читаемо з Євангелія Матвія 27-ий розdział. Побожно слухаю оповідання про Голгофу.

Мої думки линуть в далеке минуле. Оживають давні події. Перед моїми очима розп'ятий Христос, принесений в жертву "Агнець Божий, що на Себе гріхи світу бере". В покорі серця дякую Господеві, що Він "перетерпів хреста, не звертивши уваги на сором", і вічне спасіння придбав для світу.

До глибини хвилюють мою душу події, що сталися на Голгофі. Творець всесвіту розп'ятий руками Його творива. З Нього насміхаються прохожі, розпинателі Його одіж Його ділять. Священики, книжники та старші насміхаються... Розбійники глузують. Але ось благання: "Спогадай мене, Господи!" Один з них кається. Радість на небі. Бринять життєдайні слова Господа: "Ти будеш сьогодні зо Мною в Раю..." Своїми стражданнями й смертю Христос привертає людині утрачений Рай. Але кара за гріх усього світу лягла на Нього. В стражданнях Він кличе: "Боже Мій, Боже Мій, нащо Мене Ти покинув?"... "Прагну!"... "Звершилось!"... Христос придбав спасіння для всіх! "Бо під небом нема іншого Імення, даного людям, що ним би спастися ми мали" (Дії 4: 12). Сотник це збагнув. Він славить Бога й свідчить: "Він був справді Син Божий!"... Завіса у храмі роздерлась... Земля трясеться... Розпадаються скелі... Розкриваються гроби й декотрі спочилі святі встають...

— 154 —

Г о л г о ф а

НА ГОЛГОФІ

Голгофа... І просяться слози,
А серце у грудях щимить...
Я йду по тій самій дорозі,
Де йшов мій Спаситель колись.

Голгофа... Мовчазне каміння.
А думи в минуле несуть.
Щоб дати нам вічне спасіння,
Пройшов Спас Голгофськую путь.

— 155 —

Його святі ноги і руки
Прибиті були до хреста,
За наші гріхи тяжкі муки
Палили Христові уста.

Терновий вінок чоло ранив,
Струмочками з ран кров текла.
Своїх ворогів Він не ганив,
Для них мав любови тепло.

На них Він із жалем дивився,
І навіть катів Він любив!
За них Він Отцеві молився,
Щоб їхні провини простив...

Стою на Голгофі і плачу,
У серці жалі, каяття.
Ісус взяв за гріх мій заплату,
Мені ж дав спасіння, життя...

Я чашу спасіння тримаю.
Навікі щасливий тепер.
Христос відкрив двері до Раю,
За мене Він в муках помер...

У мандрах життєвих, в скитаннях
Прославлю Христову любов.
За мене терпів Він страждання,
Пролив на хресті Свою кров...

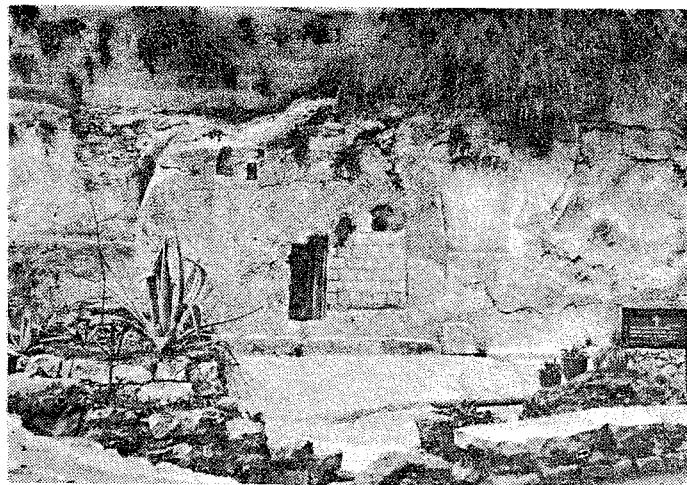

В саду тихо, соняшно, запашно. Ніби слава воскресіння, що була об'явлена в саду дві тисячі років тому, ще й досі витає на цьому місці й не зображену красою полонить і насолоджує душі тих, хто особисто знає Воскреслого. Дерева і квіти, нагріті соняшним промінням, сповнюють сад приємним ароматом. Відпочивши в тіні дерев, йдемо ліворуч до стіп скали, в якій висічений отвір. Це

Гріб Христа. Камінь від нього давно відавлений Божою силою. Вузьким отвором заходимо

до середини. Оглядаємо порожнє місце, де, як пerekaz подає, поклали були тіло Ісуса Христа. Тиша, як на кладовищі. Тут в старому кам'яному гробі ані краплини страху нема. Якесь дивне почуття огортає душу, а великоління радість сповняє серце. Христа нема в гробі, він порожній. Дехто з паломників лягає в камінне вижолоблення, щоб хоч притулитися до того місця, де життя смерть подолало... Виходимо надвір. Перед нами квіти, дерева, Голгофа, сонце й небесна голубінь. З Євангелії читаємо оповідання про це місце:

“На тім місці, де Він був розп'ятий, знаходився сад”... “А коли наставвечір, то прийшов муж багатий із Араматеї, на ім'я Йосип, що й сам був навчався в Ісуса. Він прийшов до Пилата й просив тіла Ісусового. Пилат ізвелів тоді видати. І взяв Йосип Ісусове тіло, обгорнув його плащаницею чистою, і поклав його в гробі новому своїм, що був висік у скелі. До дверей гробових привалив він великого каменя, та й відійшов”.

Гріб в саду, де Ісус був похований

“Як минула ж субота, на світанку дня першого в тижні, прийшла Марія Магдалина та інша Марія побачити гріб. І великий ось ставсь землетрус, бо зійшов з неба Ангол Господній, і, приступивши, відвалив від гробу каменя, та й сів на ньому. Його ж постать була, як та блискавка, а шати його були білі, як сніг. І від страху перед ним затряслася сторожа, та й стала, як мертвa. А Ангол озвався й промовив жінкам: “Не лякайтесь, бо я знаю, що Ісуса розп'ятого це ви шукаєте. Нема Його тут, — бо воскрес, як сказав. Підійдіть, — подивіться на місце, де знаходився Він. Ідіть же хутко, і скажіть Його учням, що воскрес Він із мертвих, і ото випереджує вас в Галілеї, — Його ви побачите. Ось я вамзвістив!...” І пішли вони хутко від гробу” (Матвія 27: 57-60. 28: 1-8).

Усередині в гробі

При виході з саду звертаємо праворуч і заходимо до дому ганчара, де оглядаємо різні ганчарські вироби з глини. Декотрі з паломників

— 158 —

купують собі дещо на пам'ятку. Виходимо крізь браму й вертаємося до нашого готелю, де на нас чекає арабський обід.

Я СЬОГОДНІ РАНЕНЬКО ХОДИВ САМ ДО САДУ

(В саду Йосипа з Аrimateї)

Я сьогодні раненько ходив сам до саду,
І там щиро молився в глибокій тиші,
З джерел вічности черпав небесну відраду,
Й крила віри росли для моєї душі.

Я там бачив Голгофу... Порожнього гроба...
Мого Спаса дорога сюдою вела.
І холодну могилу життям Він оздобив,
Його сила смерть лютую перемогла...

Я ніколи надіятирись не перестану,
Бо Христос із могили могутньо устав!
Він мене проведе аж до вічности брами,
Бо Своєю Він смертю життя мені дав.

У днях радости й смутку надіятирись буду,
У дочасному світі за Ним скрізь піду!
Хай буруни ревуть і шалено б'ють в груди,
З моїм Господом я переможу біду.

З Ним піду я вперед через гори й долини.
Мені радісно сяє далекий обрій.
Він ніколи самого мене не покине,
Я у серці ношу скарби ясних надій.

І надія моя — не порожнє слово, —
Від дочасного душу веде в вічний край.
І вона на землі розцвітає з любови
До Ісуса Христа, що придбав вірним Рай...

Я сьогодні раненько в саду Спаса стрінув,
У молитві з Воскреслим в тиші розмовляв.
Він убраав мою душу в живую надію,
Моїй вірі могутній крила Він дав.

Єрусалим, 25-го травня 1965 року

— 159 —

Після обіду й короткої перерви ідемо до Самарії, що лежить яких 35 миль на північ від Єрусалиму. Погода, як звичайно, гарна. Небо уbrane в голубінь, а земля залита соняшним світлом. Попутно зупиняємося в різних місцях, які пов'язані з Біблією.

Проїхавши трохи, провідник показує ліворуч гору та інформує, що на ній був похований пророк Самуїл. Але ми туди не заїжджаємо. Розкриваю Біблію й читаю про смерть славного пророка:

“І вмер Самуїл, і зібрався ввесь Ізраїль, та й оплачував його, і поховали його в його домі в Рамі” (1 Сам. 25: 1). Ось праворуч від шляху

Рама. Це колись було місто левитів, що належало до Веняминового наділу (Нав. 18: 25). Тепер воно носить назву Ер Рама. Згідно листи наших відвідин, ми до Рами не заїзджаємо. А ця місцевість мене дуже цікавить. Прошу нашого провідника, щоб на хвилину зупинився й хоч зробити на згадку фотографію. Зупиняємося.

Аджеж, тут колись жила побожна Самуїлова мати, яка для всіх жінок сталася хорошим зразком молитви, жертвенности та самопосвята. Не можу не прочитати слів цієї прикладної матері:

“Я молилася за дитину цю, — і Господь дав мені жадання мое, що я просила від Нього. А тепер я віддаю його Господеві на всі дні, скільки він жаданий для Господа” (1 Сам. 1:27-28).

В Рамі ж був народився Самуїл, син Анни та Елкана. В недалекому Шіло, при храмі, він виростав і виховувався. Був останнім суддею та першим пророком ізраїльського народу. Змалку його мати присвятила Господеві. І він від ранньої молодості аж до глибокої старості вірно служив Господеві й народові.

Господь об'явився йому й говорив з ним (1 Сам. 3). Він дбав про духовне очищення ізраїльського народу (1 Сам. 7: 1-12). А після великої перемоги над ворогами, яку дав Господь Ізраїле-

ві, він поставив пам'ятника, якого назвав: “Евен Єзер”. І він сказав: “Аж доти поміг нам Господь!” Самуїлові також Господь був доручив помазати Давида на царя (1 Сам. 16). А доля ізраїльського народу йому дуже глибоко лежала на серці, що бачимо зо слів:

“Також я, — не дай мені, Боже, грішти проти Господа, щоб перестав я молитися за вас! І я буду наставляти вас на добру дорогу та приступ. Тільки бійтесь Господа і служіть Йому правдиво всім вашим серцем, бо ви бачили, які великі діла вчинив Він із вами! А якщо справді будете чинити зло, — погинете ви й цар ваш!” (1 Сам. 12:23-25).

Це місце багате спогадами й про пророка Єремію, який в Рамі був звільнений з кайдан, якого пророцтва про це місто збулися:

“І взяв начальник царської сторожі Єремію та й сказав до нього: “Господь, Бог твій, говорив зло на це місце. І навів, і зробив Господь, як говорив був, бо ви згрішили Господеві, і не слухали Його голосу, і сталася вам оця річ. А тепер ось я сьогодні розковую тебе з кайданів, що на твоїх руках” (Єрем. 4: 2-4).

Стою й розглядаюсь. На полі червона родюча земля. Де-не-де ростуть оливкові та інші дерева. Під горою біліє Рама.

Їдемо далі. Я задоволений, що через сторінки Біблії міг зустрінутися з Анною та Самуїлом. Наступну зупинку робимо в містечку

Біроф, звідки колись Йосип та Марія верталися назад до Єрусалиму шукати дванадцятилітнього Ісуса.

“Вони думали, що Він з подорожніми йде; пройшли день дороги, та й стали шукати Його поміж родичами та знайомими. Але не знайшовши, вернулись в Єрусалим, та й шукали. І сталося, що третього дня відшукали в храмі Його, як сидів серед учителів, і вислуховував їх, і запитував

їх. Усі ж, хто слухав Його, дивувалися розумові та Його відповідям” (Луки 2: 41-51).

Як приємно згадувати цю подію. У серці солодке бажання, щоб завжди життєву дорогу проходить з Ісусом. Ніколи з Ним не розлучатись.

Наше авто котиться крутою дорогою. Минаємо гори й долини. Для мене все нове. Приглядаємося до всього, спостерігаю. Провідник звертає увагу, що праворуч від дороги стоїть село Бейтін, яке побудоване на місці, де стояв біблійний

Бет-Ел (Дім Божий). І на цьому місці знову спогади навивають сиву давнину. Живими перед очима стають Авраам, Яків, Лот... Дивлюсь і очима шукаю того місця, де Авраам, вийшовши з батьківського дому й свого краю, намета був розп'яв і збудував Господеві жертівника (1 М. 12: 8).

Десь тут “сталася сварка поміж пастухами худоби Авраамової та поміж пастухами худоби Лотової” (1 М. 13: 7), що спонукало їх розлучитися. І звідси ж Авраам помандрував на рівнину Мамре, де й затримався, а Лот пішов в сторону Йордану, аж до Содому й Гомори.

Сюдою колись проходив молодий Яків, мандруючи до Парану арамейського, щоб там оженитися. І, власне, тут

“Натрапив він був на одне місце, і ночував там, бо сонце зайшло було. І взяв він з каменя того місця, і поклав собі в голови. І він ліг на тім місці. І снилось йому, — ось драбина поставлена на землю, а верх її сягав аж неба. І ось Анголи Божі виходили й сходили по ній. І ото Господь став на ній і промовив: “...Земля, на якій ти лежиш, — Я дам її тобі та нащадкам твоїм... І ось Я з тобою, і буду тебе пильнувати скрізь, куди підеш...”

І як “прокинувся Яків зо свого сну, та й сказав: “Дійсно, Господь пробуває на цьому місці, а того я не знав! І встав Яків рано вранці, і взяв каменя, що поклав був собі в голови, і поставив йо-

го за пам’ятника... І назвав він ім’я тому місцю: Бет-Ел” (1 М. 28: 10-19).

До запровадження монархії в Ізраїлі, Бет-Ел був релігійним центром. Сюди бо сходилися ізраїлеві покоління, також і пророки — Самуїл, Ілля, Елісеї — часто відвідували це місто (1 Сам. 7: 16-10: 3).

Далі попутно зустрічаємо ліворуч дороги село

Тімнат, де був похований Ісус, син Навинів, славний муж Ізраїля, який щастя свого народу бачив в щирій службі Богові. Перед своєю смертю він подбав зібрати Ізраїля й кликати його до духовного пробудження:

“А тепер бійтесь Господа й служіть Йому в невинності та правді... А якщо зло в очах ваших служити Господеві, виберіть собі сьогодні, кому будете служити... А я та дім мій будемо служити Господеві” (Нав. 24: 14-15).

“І сталося по тих випадках, і вмер Ісус, син Навинів, раб Господній, віку ста і десяти літ. І поховали його... у Тімнат-Серахові” (Нав.24:29-30).

Перериваю спогади, бо їдемо далі. Ось перед нами село, яке вbrane в зелень оливкових дерев. Це нове

Шіло. За старого міста лишилися одні руїни, які мовчазно говорять про минулу славу й події цього місця. Тут жив священик Ілій, тут молодий Самуїл вперше почув Божий голос (1 Сам. 3).

Наше авто котиться по добрій дорозі. За днів Христа вона не була такою. Не раз наш Спаситель пішки зо Своїми учнями йшов цією дорогою з Юдеї до Самарії... Ось ми вже в серці провінції Самарії, що в давні часи була в посіданні племені Єфремового та половини племені Манасії. Колись за царя Ровоама в Юдеї релігійним центром був Єрусалим, в Самарії таким центром був тоді Бет-Ел за царя Соломона. В Самарії також були

славні пророки: Ілля (1 Цар. 17: 19-21), Єлісей (2 Цар. 5: 3), Амос (4: 1), Осія.

Зупиняємося в стародавньому місті

Сихем, що було першою столицею Ізраїля. Коло його руїн виросло гарне місто Наблус. Воно нараховує 90.000 мешканців. Тут, власне, середина Палестини.

І ця місцевість дуже дорога всім віруючим людям, бо тут Господь був об'явився Авраамові й цю землю обіцяв дати в посідання його нащадкам. В знак вдячності, Авраам на цьому місці був збудував жертівника Богові (1 М. 12: 6-7).

Також і Яків, після свого духовного відродження, коли Господь до нього сказав: “Не Яків буде називатися імення твоє, але Ізраїль” (1 М. 32: 29), вертаючись з Парану арамейського, затримався був у Сихемі. Він тут купив за сто срібників собі кусок поля, де поставив жертівника, якого назвав: Ел-Елогей-Ізраїль (Бог, Бог Ізраїля) — 1 М. 33: 18-19.

В Сихемі ж стала не дуже приємна пригода з Діною, дочкою Якова, та з його двома синами (1 Мойсея 34).

Десь в цій околиці Йосипові брати доглядали отару свого батька, а побачивши свого брата, змовились проти нього й продали його (1 Мойс. 37: 12-14).

Ісус Навин виголосив свою знамениту промову до народу (Нав. 24).

“І Йосипові кости, які Ізраїлеві сини винесли були з Єгипту, поховали в Сихемі, на ділянці поля, що купив був Яків від синів Гамора, Сихемового батька, за сто кеситів” (Нав. 24: 32).

Також, коли Навин виділяв шість міст на склони, “щоб утікав туди убійник, що заб'є кого ненароком невмисне”, то був Сихем одним із таких міст (Нав. 20).

На цьому місці Яків отримав скеровання від Бога, щоб іти до Бет-Елу й там поставить жер-

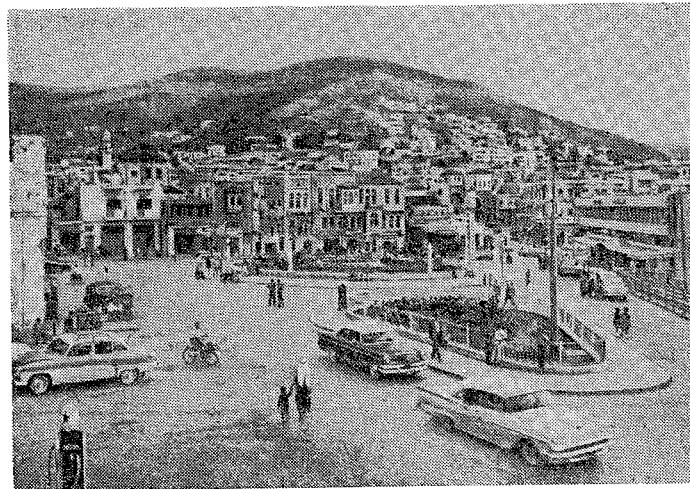
тівника Господеві. Тоді Яків подбав про очищення й духовне пробудження свого дому.

“І сказав Яків до дому свого, до всіх, хто був із ним: “Усуньте чужинних богів, які є серед вас, і очистьтеся... Підім до Бет-Елу, і зроблю я там жертівника Богові, що відповів мені в день мого утиску, і був зо мною в дорозі, якою ходив я”. І вони віддали Якову всіх чужинних богів, що були в їх руках, і сережки, що в ушах, і Яків сховав їх під дубом, що перед Сихемом” (1 М. 35:1-4).

Дивлюсь довкруги, щоб десь побачити отого Якового дуба, але даремно. Час забрав його з поверхні землі й не осталося й сліду з могили, де золоті, срібні божки та сережки закопані.

Це місто зазнало багато змін. В 72-му році по Христі, відбудований Сихем був прийняв назву Флавій Неаполіс, звідки й походить його сьогоднішня назва — Наблус.

Сам краєвид тут не дуже привабливий. Зем-

Сихем — Наблус, де Господь з'явився Авраамові

ля кам'яниста. Росте збіжжя, городина, але скupo. Зате оливкові дерева прикрашують собою околицю. З оліви тих дерев виробляють і мило. Дене-де на полях пасуться отари овець і чорних кіз.

Йдемо на гору. Можливо, це якраз те саме місце, що про нього колись самарянка говорила: "Отці наші поклонялись Богу на цій ось горі..." Шукаємо сторожа самарянської синагоги. Він нам відкрив двері. Заходимо до середини й оглядаємо їхню святиню. Але зупиняємось зараз же за дверима, де долівка не застелена килимами. Далі нам узутим не вільно заходити. Священик приносить в мідяній круглій скринці звій П'яти Книг Мойсеєвих та інформує нас, що цей звій походить від самого первосвященика Аrona. Це оригінал, і, можливо, є найстаршим манускриптом Писання в світі. Дозволено нам доторкнутися рукою до цього звою. Він має 25 метрів задовжки, писаний на пергаміні. Справді, який великий скарб, що має коло 4.000 років. Самарянин цей звій дуже шанують.

Самаряни. Це мешканці міста Самарії та провінції. Ось пару слів про них. Після упадку Ізраїльського царства, десь в 722 році до Христа, асирийські завойовники вивезли понад 27.000 ізраїльтян з цієї околиці, а на їхне місце край заселили не жидами, а вавилонцями, сирійцями, еламцями тощо. Про це написано:

"І пішов Ізраїль на вигнання з своєї землі до Асириї... І спровадив асирийський цар людей з Вавилону, із Кути, із Авви, із Гамоту, із Сефарвайму, й оселив по містах Самарії замість Ізраїлевих синів..." (2 Цар. 17: 23-24).

І ці навезені люди в Самарію з собою привезли своїх різних божків-ідолів. Асирийський цар був дав наказа, щоб до них послати одного священика з ізраїльського народу, "щоб він настав їх, як мають боятися Господа" (2 Цар. 17:28).

Отже, з цих різних навезених людей уформувався релігійний напрямок — самаряни.

Коли Ізраїль повернувся з Вавилонського полону, то самаряни були готові помогти юдеям відбудувати єрусалимський храм. Але юдеї відмовилися від їхньої співпраці:

"Не вам і нам разом будувати храм для Бога!" (Езд. 4: 1-3).

Самаряни побудували свій власний храм на горі Гарізім (гора благословення), яка стоїть напроти гори Евал (гора прокляття) — 5 М. 27: 11-26. Їхній храм багато разів був зруйнований і заново відбудований.

Колись в розмові з Христом самарянка покликалася на гору Гарізім, говорячи: "Отці наші вклонялися Богу на цій ось горі".

Самаряни шанують П'ять Книг Мойсеєвих, але відкидають пророків. Вони продовжують приносити в жертву пасхальне ягня. На сьогодні збереглося біля 300 відокремлених самарян, з котрих одна третя живе на окраїнах міста Наблус. Чоловіки носять довгі пасасті халати.

Лишаємо самарянську синагогу та їдемо до міста

Самарія. (вартова башта). Біблія подає дані про початок цього міста. Ізраїльський цар Омрі був купив гору Шемерон (Самарію) за два таланти срібла (коло \$3.000) і десь в роках 876-862 до Христа побудував місто Самарію й зробив їого другою столицею Ізраїля (1 Цар. 16: 23-24). Син же царя Омрі, Ахав, який одружився з чужинкою, сидонянкою-поганкою, попхнув Самарію в страшне ідолопоклонство. На протязі історії, місто знало різних господарів. Його поневолили були асирийці, впокорив Олександер Великий та інші наїздники над ним панували. Після зруйновання Ірод Великий відбудував місто й назвав його Себастією. Під цією назвою воно знане сьогодні.

Тут на самій горі показують гріб Івана Хрестителя.

Ходимо й оглядаємо руїни давнього міста. Тут провадяться розкопки. З-під грузів землі ви-
достають на деннє світло давні розвалиська. Ось стиричать мовчки старі камінні стовпи та грубі стіни палацу Омрія. Пригадується пророцтво Михея:

“І зроблю Самарію руїною в полі, за місце садити виноград, і повидаю в долину каміння її, і відкрию основи її. І потовчені будуть усі її ідо-
ли, всі ж дарунки її за розпусту попалені будуть в огні, і всіх бовванів її Я віддам на спустошення” (Мих. 1: 6-7). Дослівно це пророцтво збулося.

На цьому місці колись чотири прокажених чоловіки були довідались, що сирійська облога втікла від міста. Цю вістку вони занесли в місто й врятували його від голодної смерти (2 Цар.. 7: 1-20).

Місто Самарія міститься поміж горами Гараміз та Евал.

Сонце вже давно звернуло з полудня. Хочеться, щоб воно не заходило скоро, щоб зупинилося й продовжило день. Так бо багато є чого оглядати, згадувати.

Лишаемо місто Самарію. Тепер усіх нас вабить до себе

Яковова Криниця. Під горою Евал примостилося село Сіхар, що за днів Христа було містом. Звертаємо з головної дороги й заходимо на місце, де колись Яків викопав криницю, “і він сам з неї пив, і сини його, і худоба його”. І хто ж не знає, хто не чув тієї чудової розмови Христа з Самарянкою при цій криниці?

Заходимо поміж чотири стіни недокінченої грецької святині. В центрі стоїть каплиця. Входимо до неї й сходами спускаємося додолу. І тут посередині тієї каплиці стоїть Яковова криниця. Вона має біля 35 метрів глибини. Над криницею прикріплений залізний вал, а на ньому намотаний шнур, до якого прив'язане відро. Тут же на шнур-

ку прив'язана велика чашка. Монах, що доглядає криницю, на бажання паломників, спускає відро в колодязь і викручує звідти свіжу й добру до пиття воду... Колись Самарянка приходила сюди по воду зо своїм шнурком та водоносом.

Кількома сходами підіймаємось вгору й виход-

Яковова криниця

димо на залите сонцем подвір'я. Тут повно паломників, які також прийшли оглянути криницю. Стаемо в тіні й наш провідник, др. Б. читає євангельську подію, що відбулась на цьому місці:

“Отож, прибув Він до самарійського міста, що зветься Сіхар, недалеко від поля, яке Яків був дав своєму синові Йосипові. Там же була Яковова Криниця. І Ісус, дорогою зморений, сів отак край криниці...

Надходить ось жінка одна з Самарії набрати води. Ісус каже до неї: “Дай напитись Мені!”...

Тоді каже Йому самарянка: “Як же Ти, юдеянин бувши, та просиш напитись від мене, самарянки?” Бо юдеї не сходяться із самарянами. Ісус відповів і промовив до неї: “Коли б знала ти Божий дар, і Хто Той, Хто говорить тобі: “Дай напитись Мені”, ти б у Нього просила, і Він тобі дав би живої води...”

Провідник продовжує читати це благословенне оповідання, як самарянка покинула свого водоноса й побігла до міста й всім розповіла про свою зустріч з Христом. І як “з того ж міста багато-хто із самарян в Нього ввірвали”, та визнавали: “Справді Спаситель Він світу!”

Не раз я читав і чув це оповідання з четвертого розділу Євангелії від Івана. Але сьогодні воно для мене нове. Ось тут я бачу криницю, на якій Спаситель сидів... Ось самарянки з водоносами на голові спішать по воду... І ось ніби чую голос учнів: “Учителю, їж!” А Він ім: “Я маю поживу на ідження, якої не знаєте ви... Пожива моя — чинити волю Того, Хто послав Мене, і справу Його довершити... Підійміть свої очі, та гляньте на ниви, — як для жнив уже пополовили вони!”

Святі очі Спасителя з цього місця бачили велике жниво спасіння всіх віків. Поза своїми учнями, поза самарянкою й тими, що увірували були в Самарії, Христос бачив незлічені натовпи людей, що напротязі всіх часів, доки день Божої ласки не закінчиться, будуть шукати в Ньому дорогу до неба, правду спасіння й життя вічне... Очі Спасителя також бачили широку пополовілу ниву й поміж нашим народом, яка готова для жнив.

Гарячий день добігає до свого кінця. Сонце

привітно схилилося над чубком гори Гарізім. Вертаємось з Самарії до Юдеї. Зустрічаємо струнких, як тополі, жіноч, які з водоносами на головах ідуть по воду. Довгі тисячоліття не змінили давнього звичаю.

На передмісті бачу араба, який вертається на ослі з поля. Його жінка пішком поспішає за ним, як лоша за кобилою, несучи на голові копицю трави чи сіна. Питаю провідника-араба, чому у них жінка не ходить разом з чоловіком, а завжди позаду за ним тримається. Араб пояснює, що це дуже старий магометанський звичай, і жінці не годиться ходити разом з чоловіком, або перед ним. Однак араби в 1948 році цей давній звичай були зломили. Після закінчення війни арабів з жидами, на полях та дорогах, де проходили бої, залишилося багато мін. Декотрих чоловіків, що натрапили на міни, покалічило, забило. Отже, в той повоєнний час араби почали застосовувати добрий англійський звичай: “Жінки перші!” Самі ж здалека ходили позаду. Але тепер уже мін нема, то жінки знову ходять позаду.

Кожна жінка, що живе в християнському світі, повинна бути вдячна Богові за той привілей та пошану, що їй дала Євангелія. В тих бо народів, де ще світло Божої Євангелії не засяяло, в тих країнах, де Христову науку відкинули, то там і досі жінка упосліджена, вимучена тяжкою працею, поневолена.

На сьому годину вечора ми прибули до нашого готелю в Єрусалимі.

Неділя, 23-го травня

Іще одна палестинська ніч проминула, іще один новий день для мене розпочався в країні, де наш Спаситель ходив. Сьогодні неділя, 23-го травня. Ранок соняшний, свіжий. Для паломників вільний від відвідин день. Ранок проводжу в катедрі св. Юрія. Після обіду сам іду оглядати Єрусалим.

Знову Дамаською брамою входжу в серце міста. З мапою в руках ходжу, розглядаюсь, шукаю місця, які дорогі мені через Євангелію. На вузеньких вулицях базар. В маленьких крамничках повно різноманітного краму. На базарі людей, як комах. Повно паломників, що прибули сюди з різних частин вільного світу. Кожен хоче щось купити, щоб повезти додому пам'ятку з Єрусалиму. Повітря гаряче, тяжке. Поміж натовпом людей пропискаються осли з нав'юченним крамом. Приємно самому походити, не спішити, до всього притягнутися. А час дуже швидко проминає... Лишаю натовп, гамір і вертаюсь до нашого готелю.

Увечері цілою групою ідемо на Олівну гору. З плаского даху готелю оглядаю місто. Що за краса! Вгорі темне небо усіяне мільйонами зірок, які проковують зір і ваблять кудись в невідоме, високе. У стіп же гори мовчазно дрімає Гефсиманський сад, пильно ховаючи в собі молитви Спасителя. За Кедроном, на непорушній скалі стоїть старий Єрусалим, залитий вечірнім світлом.

Вузькою дорогою сходимо з гори й зупиняємося в тіні старезних оливкових дерев. Провідник читає з Євангелії історію про Петра, що мала місце в цьому саду. Як в обороні свого Учителя він відтяв вухо слузі первосвященика. На цьому місці сьогодні ростуть і цвітуть червоні маки. Молимось. В нічній тиші ллється щира молитва подяки Богові, що не вістрям меча, не силою зброї, а Своєю любов'ю Він полонив наші серця для Себе. Автобусом вертаємося до свого готелю. Отак в богоїйному спостереженні, в глибокій духовній насолоді, в спільноті з Господом проминула неділя.

Понеділок 24-го травня

Після короткої ночі знову нас навідав новий день. Сьогодні, коли Господь дозволить, перед нами велике завдання. Маємо відвідати Вифлеєм,

Хеврон, Соломонові купальні та, вернувшись, в Єрусалимі декотрі місця.

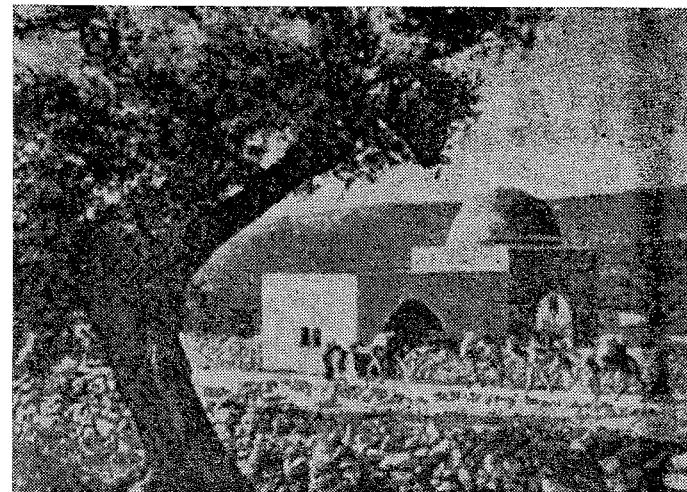
Серце наповняє якась невимовна радість. Уже з самого ранку тішуся, як колись тішилися мудреці, котрі йшли до Вифлеєму поклонитися народженному Цареві.

Учора ми іздили на північ від Єрусалиму, сьогодні ж головним шляхом ідемо на південь, що веде до Беер-Шевви.

Попутно минаємо місце відпочинку пророка Іллі, коли він утікав від безбожної Єзавелі, та криницю, з якої пили воду мудреці, йдучи до Вифлеєму. Але цього місця не відвідуємо, бо воно лежить в "невтральний смузі", яка знаходиться поміж Ізраїлем та Йорданією.

Зближаємося до Вифлеєму. Над самою дорою праворуч стоїть

Гріб Рахілі (1 М. 35: 16-20). Заходимо в середину цього камінного нагробника. За залізни-

Гріб Рахілі

ми дверима лежить великий камінь. Тут є написи в гебрейській та арабській мовах. Одні й другі шанують цей пам'ятник. Рахіль є першою жінкою, про котру давня історія подає, що вона померла при родах.

Рахіль стала прикладом материнського ридання за дітьми. Коли Навуходоносор в Рамі забивав юдеїв, щоб їх депортувати до Вавилону (Єр. 40: 1), то Єремія пригадував собі плачу Рахіль за відходящими дітьми (Єр. 31: 5). Євангелист же Матвій, пишучи про Ірода, який убивав невинних дітей, також наводить ридаочу Рахіль:

“Чути голос у Рамі, плач і ридання та голосіння велике: Рахіль плаче за своїми дітьми, і не дастесь розважити себе, бо нема їх...” (Мт. 2:18).

Яків нагадував своєму синові Йосипові, щоб той не забув, що його мати похована коло Вифлеему

Зараз же за гробом Рахілі розходяться дороги: одна біжить на Хеврон, а друга стелиться просто в

Вифлеем (дім хліба). Зупиняємося на передмісті. Дехто з нашої групи йдуть до крамниці де-що купити. Я стою край вулиці й насолоджується панорамою міста та околиці. Годі передати словами на папері мое перше враження з Вифлеєму. Сама свідомість, що ось я тепер знаходжуся на тому місці, про яке в давні дні писали пророки, де відбулось так багато різних подій, що дорогі всім побожним людям. І перебираю ті події в моїй пам'яті.

За днів патріарха Якова це місто називалося Ефрат (овочедайний). Після покорення Ханаану місто носило назву: Юдин Ефрат, щоб його відрізнисти від іншого Вифлеєму, що згадується в Нав. 19: 15, який знаходиться сім миль від Назарету, їй сьогодні називається Бейт Лагм...

З Вифлеєму походив Івцан, десятий суддя Із-

райля, котрий мав аж тридцять синів і тридцять дочок. (Суд. 12: 8-10).

Тут жили Елімелех та Ноомі, котрі під час голоду лишили Вифлеєм і пішли жити в моавські поля (Рут 1: 1-2).

На цих же полях чужинка Рут збирала колосся. Пізніше ж вона вийшла замуж за Боаза й стала пррабабкою Давида (Рут 4: 13-17). А до цього всього спричинилася Ноомі, що своїм побожним життям полонила серце своєї невістки Рути, поганки, яка навернулась до Бога живого. А любов Рути до Ноомі, невістки до скрухи, залишалася перлинною для всіх часів.

“А Рут відказала: “Не силуй мене, щоб я покинула тебе, щоб я вернулася від тебе, бо куди підеш ты, туди піду й я, а де житимеш ты, там житиму й я. Народ твій буде мій народ, а Бог твій — мій Бог. Де помреш ты, там помру й я, і там буду похована... Тільки смерть мене розлучить з тобою” (Рут 1: 16-17).

Загальний вид Вифлеєму

У Вифлеємі Давид провів свою молодість. На цих полях він доглядав отару свого батька Єсея, а коли закрадався лев чи ведмідь “тягнути штуку дрібної худоби зо стада”, то він побивав хижаків і виридав їм з пащі здобич (1 Сам. 16: 1-13, 17: 34-35).

У Вифлеємі пророк Самуїл помазав Давида на царя, а потім місто носило Давидове ім'я (Лук. 2: 4, 11). Та багато інших подій сталося у Вифлеємі. Але найбільше мене захоплює те, що всі давні пророцтва про Месію, що зв'язані з Вифлеємом, виповнилися:

“А ти, Віфлеєме-Ефрате, хоч малій ти у тисячах Юди, — із тебе Мені вийде Той, Хто буде Владика в Ізраїлі, і від давна постання Його, від днів віковічних” (Мих. 5: 2).

“Ось діва в утробі зачне, і Сина породить, і назвуть Йому Імення Еммануїл, що в перекладі є: з нами Бог” (Матв. 1: 23).

“Бо Дитя народилося нам, даний нам Син, і влада на раменах Його, і кликнуть ім'я Йому: Дивний Порадник, Бог Сильний, Отець вічності, Князь миру” (Іс. 9: 5).

Про це давно провіщали пророки, які були воджені Святым Духом.

“Як настало ж виповнення часу, Бог послав Свого Сина, що родився від жони...” (Гал. 4:4).

“...Від Бога був посланий Ангол Гавриїл у галілейське місто, що йому на ім'я Назарет, до діви, що заручена з мужем була, на ім'я йому Йосип, із дому Давидового, а ім'я діві — Марія...

...Ангол промовив до неї: “Не бійся, Маріє, — бо в Бога благодать ти знайшла! І ось ти в утробі зачнеш, і Сина породиш, і даси Йому імення Ісус. Він же буде Великий, і Сином Всешишнього званий... А Марія озвалася до Ангола: “Як же станеться це, коли мужа не знаю?”... Ангол промовив у відповідь їй: “Дух Святий зліне на тебе, і Всешишнього сила обгорне тебе, через те то Святе, що народиться, буде Син Божий!” (Луки 1:30-35).

І ось сьогодні я своїми власними очима оглядаю місто, де достовірно виповнилися пророцтва про Месію, Спасителя світу. А через те, що “ані йота єдина, ані жаден значок із Закону не минеться, аж поки не збудеться все”, то для проведення виповнення пророцтв, Бог ужив навіть поганського царя Августа, щоб діва Марія прийшла на перепись до Вифлеєму, де й породила Сина.

Паломники під час Різдва у Вифлеємі

Паломники нашої групи вертаються з крамниці й в руках несуть різні пам'яткові речі, що накупили. Перериваю нитку моїх спогадів та записок. Їдемо до центру міста, яке містить у собі

понад двадцять тисяч мешканців. Ген туди на північний схід від міста розгорнулася рівнина, яку називають "Поле Пастухів". На цих бо полях пастухи перші почули від Ангола вістку про народження Христа, про що подає Євангелія:

"А в тій стороні були пастухи, які пильнували на полі, і нічної пори вартували отару свою. Аж ось Ангол Господній з'явився коло них, і слава Господня осяяла їх. І вони перестрашилися страхом великим... Та Ангол промовив до них: "Не лякайтесь, бо я ось благовіщу вам радість велику, що станеться людям усім. Бо сьогодні в Давидовім місті народився для вас Спаситель, Який є Христос Господь. А ось вам ознака: Дитину сповиту ви знайдете, що в яслах лежатиме" (Луки 2: 8-12).

На полі пастухів стоїть каплиця, яку Канада помогла побудувати.

Зупиняємося в центрі міста. Ідемо оглядати місце народження Христа. Тут стоять великі камінні будівлі. Вузькими дверима заходимо до базиліки Святої Родини. Колись сюди вхід був просторий, але побожні християни його замурували, залишивши малий прохід, щоб різni завойовники, вороги християнства, не вводили до святині своєї худоби, що бувало в минулому.

В середині цієї давньої будівлі стоять чотири ряди стовпів, які підтримують стелю, що була свого часу привезена з Англії. Нашу увагу забирає монах, який відчиняє двері, що на долівці, і в углибленні під підлогою показує мозаїчну другу підлогу, яка походить з дуже давніх віків.

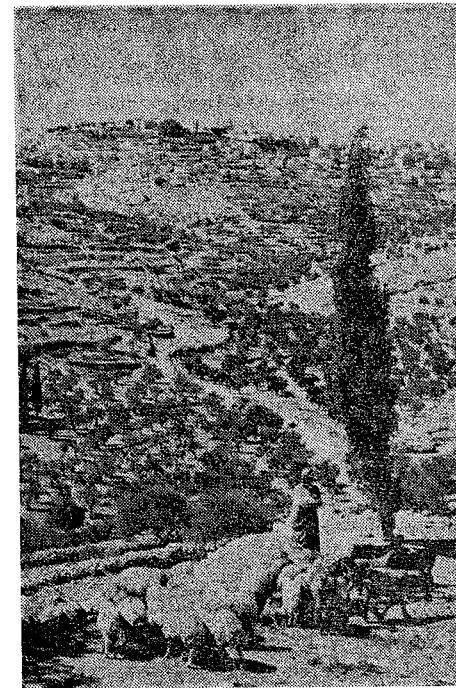
Сходами спускаємося в печеру. Колись вона була стайнєю, куди в негоду пастухи загонили овець. В цій сірій печері ось ліворуч місце, де Христос народився. Тут же зараз праворуч місце ясел, куди Марія поклала була Ісуса, Божого Сина. Напроти ясел збудований вівтар, який присвячений мудрецям, що колись шукали народженого

Царя, знайшли Його та вклонилися Йому й свої дари для Нього склали.

Печера давно стратила свій первісний вигляд. Стіни обвішані килимами, лямпадами тощо.

Гуртуємося і читаємо давню повість про народження Христове:

"І трапилось тими днями, — вийшов наказ царя Августа переписати всю землю. Цей перепис перший відбувся тоді, коли владу над Сирією мав Квіріній. І всі йшли записатися, кожен у місто своє. Пішов теж і Йосип із Галілеї, із міста Назарету до Юдеї, до міста Давидового, що зветься

Пастух з отарою біля Вифлеєму

Вифлеєм, бо походив із дому та роду Давидового, щоб йому записатись із Марію, із ним зарученою, що була вагітна. І сталося, як були вони там, то настав їй день породити. І породила вона свого Первенця Сина, і Його сповила, і до ясел поклала Його, — бо в зайді місця не стало для них” (Луки 2: 1-7).

Побожно в печері схиляємо наші голови й в щирій молитві дякуємо Богові за Його Сина, Який прийшов на землю нас спасти від наших гріхів.

Ще раз пильно приглядаюсь до печери, бо може ніколи не прийдеться знову тут бути. На пам'ять приходять слова ап. Павла:

“Бо ви знаєте благодать Господа нашого Ісуса Христа, Який бувши багатий, збіднів ради вас, щоб ви збагатились Його убозством” (2 Кор. 7: 9).

Так, народження Ісуса Христа в цій бідній печері, яка заледве має 39 стіп завдовжки, 11 стіп завширшки й 9 стіп заввишки, не тільки зробило Вифлеєм знаним і славним містом на весь світ, воно принесло “полоненим визволення, а незрячим прозріння”, відпущення на волю помучених і рік Господнього змиливання.

Довгоочікуваний день прийшов. “Народ, що в темряві сидів, світло велике побачив, а тим, хто сидить у країні смертельної тіні, засяяло світло”.

Прихід Христа розвіяв темряву поганства раз з його ідолопоклонством. Нова доба настала. День спасення й привернення утраченого Раю засяяв. Над зубожілим й безрадним світом могутньо пролунав клич:

“Прийдіть до Мене усі струджені та обтяжені, — і Я вас заспокою!”

“Я дорога, і правда, і життя!”

Христова наука перемогла темряву всяких фальшивих учителів, фальшивих провідників...

Виходимо з тісної печери надвір. На серці глибокий святочний настрій. Сонце вгорі повни-

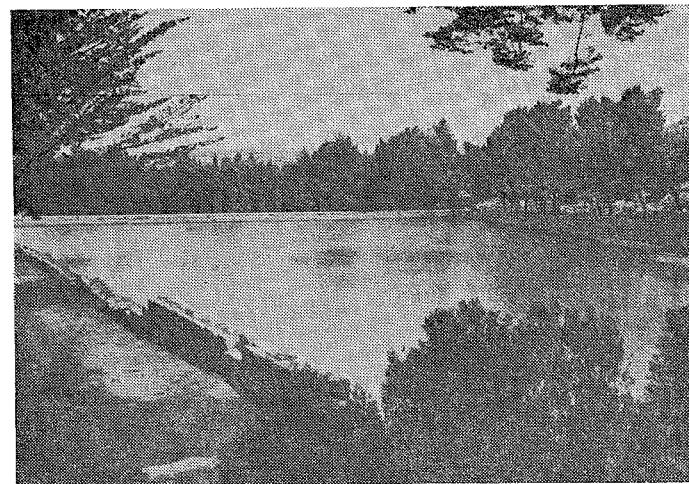
ми пригорщами розсипає світло й тепло. Паломники приходять і відходять.

Ще доки ми на вулицях Вифлеєму, то хочеться пригадати, що там, де Бог посилає для людей радість, то сатана приносить сльози. “...Ірод розгніався дуже, і послав повбивати в Вифлеємі й по всій тій околиці всіх дітей від двох років і менше...” (Мат. 2: 16-18).

Виїжджаємо за Вифлеєм. Тут ростуть фігові, мигдалеві та оливкові дерева. Зеленіють виноградники. Росте також пшениця, ячмінь та інше збіжжя й городина. На полях пасуться кози, вівці, а де-не-де можна й верблюда побачити.

Їдемо на південь. З головної дороги звертаємо ліворуч, щоб оглянути

Соломонові купальні. Тут три великих резервуарів з водою у відступі 50 метрів один від одного. Перша купальня 116 м. довга, 60 м. широка,

Соломонові купальні

7-8 м. глибока. Друга купальня 129 м. довга, 70 м. широка й 12 м. глибока. Третя купальня 177 м. довга, 64 м. широка й 15 м. глибока. Біля третьої купальні є водопровід, щоб достачати воду до Єрусалиму й Вифлеєму.

Знову ідемо далі головною дорогою, яка веде до Beer-Шеви, а там далі й до Єгипту. Зайжджаємо в

Хеврон (союз), що є одним найстаршим містом у світі, де ніколи не переставали жити люди. Називалось воно також Кірят-Арба (Нав. 14: 15. 15: 13). Сьогодні має біля 40.000 населення. В місті душно, повно куряви. Все говорить про смак Середнього Сходу. Перед очима оживають старі, порохом давнини припавші, події.

Тут колись Авраам був осівся, поставив намета й збудував жертівника Господеві (1 М. 13: 18). Пізніше він купив у синів Хетових печеру Махпела, щоб в ній поховати Сару, свою дружину (1 М. 23). Це був єдиний клапоть землі, що посідав Авраам в землі Обіцяній, хоч і мав обітницю посісти ввесь Ханаан (1 М. 15: 18-21). В печері Махпела пізніше були поховані Авраам, Ісаак і Ревека, Яків і Лія та інші.

Недалеко звідци протікає потік Ешкол рівниною тієї самої ж назви, звідки колись розвідка, що складалась з дванадцяти осіб, принесла велике гроно винограду в ізраїльський табір (4 М. 13: 23-24).

Після опанування Ханаану Хеврон дістався в насліддя Халеву (Нав. 14: 6-15. 15: 14-19), хоч і перед тим місто належало велетням.

Коли Ісус Навін визначав міста сховищ, то Хеврон був одним із них (Нав. 20: 7).

Коли Давид був царем над Юдою, а не над усім Ізраїлем, то Хеврон був його столицею сім з половиною років (2 Сам. 11: 11).

Авесалом був вибрав Хеврон центром свого

Загальний вид Хеврону

повстання проти Давида, свого батька (2 Сам. 15: 7-12).

Над печерою Махпела тепер стоїть велика магометанська мечеть. З великого закуреного подвір'я по сходах підіймаємося до گанку мечеті. Тут є аж три таких входи. Збудована мечеть з масивного каменя. Декотре каміння, що покладене на стіни, має півтора метра загрубшки та біля сім метрів завдовжки. Тут в گанку отримуємо вказівки, що в мечеті не вільно курити, невільно вводити собак до середини, а також потрібно бути належно вбраному. Кажуть нам раззутися. Взуття ставлять на поліці. Дехто вагається лишити свої черевики, в руках хоче нести. Араб завертає таких, щоб поклали своє взуття на поліцю. Жінкам же, що мають короткі рукави в блузках та розкриті голови, дають великі зелені хустки, щоб себе прикрили ними. Всі отримуємо інформаційну книжечку про мечеть.

Заходимо до середини. Вся долівка вкрита різноманітними килимами. Повіяло прохолодою. Сідаю по-арабському на килимові, підгорнувши ноги під себе. Відпочиваю, розглядаюсь та записую свої спостереження. До самої печери Махпела вступ заборонений. Заглядаю у вікно, крізь яке видно вхід до неї.

Оглядаємо надгробні пам'ятники патріархів. Їхні grobi знаходяться в печері, а надгробники, відповідно їхнього розміщення в печері, ось стоять тут в мечеті за таким порядком:

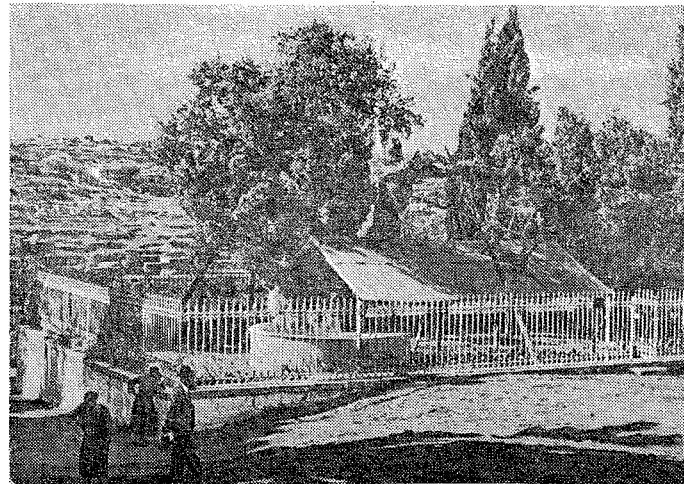
В південній частині стоять надгробники Авраама й Сарри, його дружини. Далі за ними стоять надгробники Ісака та його дружини Ревеки. В північній частині стоять надгробники Якова і його дружини Лії. Далі ж стойть надгробник Йосипа.

Поволі йдемо по кольорових килимах, слухаємо пояснення провідника, розглядаємо будівлю, надгробники й згадуємо отих славних мужів віри, які колись жили на цій землі, розумно служили Богові й лишили добре спогади по собі.

Вертаємось до ганку, котрим заходили до мечеті. Цікавлюсь, чи мої туфлі ще стоять на полиці. Чи не прийдеться босяком продовжувати подорож. Та зовсім не треба жируватись, бо туфлі стоять. Взуваємось. Жінки віддають арабові зелені покривала.

Надворі сонячно, душно. Ще перед обідом йдемо на північний захід від Хеврону, де стойть старий-старезний

Дуб Мамре, якого ще з 12-го століття називають: Дуб Авраама. Ось ми вже й приїхали. Справді, дуб великий і старий. Кругом нього висока загорожа, за котру паломникам заборонено заходити. Провідник інформує, що відвідувачі зривали з дуба листя, ломили гілки, обдирали кору, навіть коріння вигребували з землі, щоб собі мати пам'ятку з дуба. Через це вступ до дуба закритий.

Авраамів дуб в Мамре

Який би старий цей дуб не був, то куди більше мене цікавить біблійне оповідання, що зв'язане з Дубами Мамре. І ми групою читаемо з Біблії, як Авраам прийняв був на обід небесних Гостей десь на цьому місці:

“І явився до нього Господь між дубами Мамре, а він сидів при вході в намет під час денної спеки. І він ізвів очі свої та й побачив: ось три Мужі стоять біля нього. І побачив, і вибіг із входу намету на зустріч Ім, — і вклонився до землі, та й промовив: “Господи, коли тільки знайшов я милість в очах Твоїх, — не проходь повз Своого раба! Принесуть трохи води, — і ноги Свої помийте, і спочиньте під деревом. І хай хліба шматок принесу я, а Ви підкріпіть серце Ваше. Потому підете, бо на те Ви йдете повз Своого раба”. І сказали вони: “Зроби так, як сказав”... І Авраам... швидко приготовив... та й поклав перед Ними, а сам став біля Них під деревом. І їли Вони” (1 М. 18: 1-8).

Переказ говорить, що Йосип з Марією та Ісусом, втікаючи від Ірода до Єгипту, відпочивали тут під Дубом Мамре.

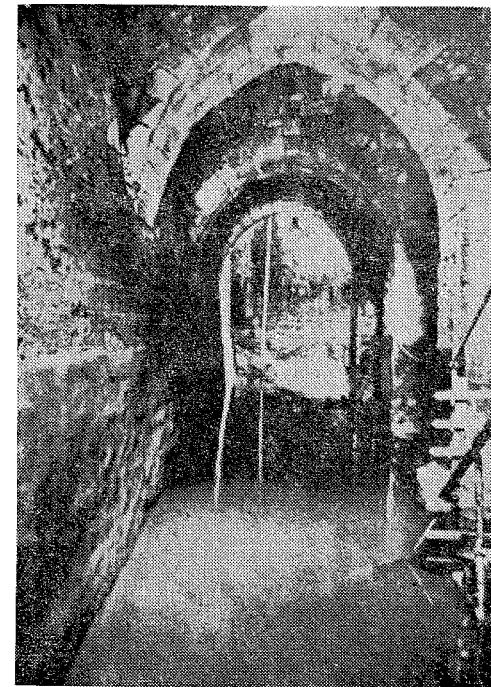
На обід вертаємось до нашого готелю в Єрусалим. В ці гарячі травневі дні є спрага випити кухель холодної води, а потім вже думати про їжу.

Пообідавши, о год. З-ій їдемо знову оглядасти Єрусалим. В'їжджаємо через браму св. Степана. Оглядаємо на подвір'ї св. Анни археологічні розкопки, які сягають 70-80 стп в глибину землі. Звідци їдемо відвідати

Купальню Віфезду (дім милосердя). Багатьома сходами спускаємось до води. Якраз один молодий араб там купається. Тут аж на 108-ох різних мовах написана подія, яка за днів Христа сталася на цьому місці. Розкриваємо Євангелію і один із нас уважно читає:

“А в Єрусалимі, біля брами Овечої, є купальня, Віфезда по-єврейському звється, що мала п'ять ганків. У них лежало багато слабих, сліпих, кривих, сухих, що чекали, щоб воду порушено. Бо Ангол Господній часами спускавсь до купальні, і порушував воду, і хто перший улазив, як воду порушено, той здоровим ставав, хоч би яку мав хворобу. А був там один чоловік, що тридцять і вісім років був недужим. Як Ісус його вгледів, що лежить, та, відаючи, що багато він часу слабує, говорить до нього: “Хочеш бути здоровим?” Відповів Йому хворий: “Пане, я не маю людини, щоб вона, як порушено воду, до купальні всадила мене. А коли я приходжу, то передо мною вже інший улазить”. Говорить до нього Ісус: “Устань, візьми ложе своє — та й ходи!” І зараз одужав оцей чоловік, і взяв ложе своє — та й ходив” (Івана 5: 1-9).

— 186 —

Купальня Віфезда

Їдемо від купальні. Не лишають думки про недужого. Я ніби чую його розплачливий голос: “Я не маю людини!” Це голос людей нашого часу, голос безрадного світу, який зайдов до безвихідного сліпого кута. І сьогодні, окрім Христа, Божого Сина, нема людини, яка могла б помогти, уздоровити. “Бо під небом нема іншого імення, даного людям, що ним би спастися ми могли!” (Дії 4: 12).

Переходимо через Хресну Дорогу й далі широкими камінними сходами входимо на

— 187 —

Місце юдейського храму, що на горі Морія. Вся площа має 144.000 квад. метрів, що рівняється одній третій цілої поверхні Старого Міста, яке обведене муром. Ціле місто займає площу біля 34 акри. Пригадую події, що зв'язані з цим місцем. Почуваю себе щасливим, що стою на горі, которую Сам Бог вибрав, щоб на ній Його Імення славилось.

Вперше це місце згадується в зв'язку з випробуванням Авраама. До нього був Господь сказав:

“Візьми свого сина, свого одинака, що його полюбив ти, Ісака, та й піди собі до краю Морія, і принеси там його в цілопалення на одній із тих гір, що про неї скажу тобі...” Авраам пішов. Господь за його слухняність і віру в воскресіння мертвих дуже ряснно винагородив. На цій бо горі він “взяв барана, і приніс його на цілопалення замість сина свого” (1 М. 22).

За днів Давида ця гора була власністю єусеянина Орнана. На верху цієї гори він мав тока для молочення збіжжя. Коли Давид перелічив Ізраїля та Юду, що було проти Божої волі, то Господь послав моровицю на край. Тоді Давид побачив Господнього Ангела при тоці Орнана й там поставив жертвінника (2 Сам. 24, 1 Хрон. 21). Тоді Давид пообіцяв побудувати храм Богові на тому місці. Але цю роботу виконав його син Соломон, десь в 955-му році до Христова.

“І зачав Соломон будувати Господній дім в Єрусалимі на горі Морія, що вказана була батькові його Давидові, на місці, яке приготовив Давид на тоці єусеянина Орнана” (2 Хр. 3: 1).

Соломонів храм зруйнував в 587-му році Навуходоносор, цар вавилонський, а юдеїв забрав до неволі у Вавилон (2 Хр. 36). Сімдесят років пізніше, після вавилонської неволі, Заровавель відбудував храм, але він далеко не дорівнював красою й багатством попередньому Соломоновому храмові. А тому зовсім є зрозумілим, що “багато-хто зо-

священиків і левитів та з голів батьківських родів, старші, що бачили перший храм, при заснуванні його, того храму, своїми очима, плакали ревним голосом” (Езд. 3: 12).

Пізніше цар Ірод, щоб придобритися юдеям, перебудував храм, роблячи його розміром в два рази більшим за Соломонів храм, хоч і не з такою оздoboю, як той мав.

За днів перебування Господа Ісуса Христа на землі, храм був дуже пов'язаний з Ним. Коли Йому було дванадцять років, Він навчав в храмі (Лук. 2: 41-50). До храму Він приходив під час Пасхи (Ів. 2: 13), під час свята Кучок (7-8 р.). В день же Свого славного в'їзду до Єрусалиму Він також вступив до храму (Мр. 11: 11). В храмі Він не раз навчав (Мат. 21-24 р., Мр. 11: 27-33. 12-13 р., Лук. 20: 21). І храм наш Господь очистив:

“Потому ввійшов Він до Єрусалиму, і в храм. А оглянувши все, як година вже пізня була, Він пішов у Віфанию з Дванадцятьма.. І прийшли воїни в Єрусалим. А Він у храм увійшов, то став виганяти продавців і покупців у храмі, і поперевертив столи грошомінам та ослони — продавцям голубів. І Він не дозволяв, щоб хто річ яку носив через храм. І Він їх навчав і казав їм: “Хіба не написано: “Дім Мій — буде домом молитви в народів усіх”, ви ж із нього зробили “печеру розбійників” (Мр. 11: 11, 15-17).

А через те, що храм стався “печерою розбійників”, Христос оплакував його й наперед сказав про його нещасну долю та долю Єрусалиму:

“Єрусалиме, Єрусалиме... скільки раз Я хотів зібрати діти твої, як та квочка збирає під крила курчаток своїх, — та ви не захотіли! Ось ваш дім залишається порожній для вас!” (Мат. 23: 37-38). “І коли Він наблизився, і місто побачив, то заплакав за ним, і сказав: “О, якби й ти хоч цього дня пізнало, що потрібне для миру тобі! Та тепер від очей твоїх сковане це. Бо прийдуть на тебе ті дні,

і твої вороги тебе валом оточать, і обляжть тебе, і стиснуть тебе звідусюди. І зрівняють з землею тебе, і поб'ють твої діти в тобі, і не позоставлять у тобі каменя на камені, бо не зрозуміло ти часу відвідин твоїх”... (Лук. 19: 41-44).

А коли учні показували Йому будинки храмові, то Він промовив:

“Чи бачите ви все оце? Поправді кажу вам: Не залишиться тут навіть камінь на камені, який не зруйнується!”... (Мт. 24: 1-2).

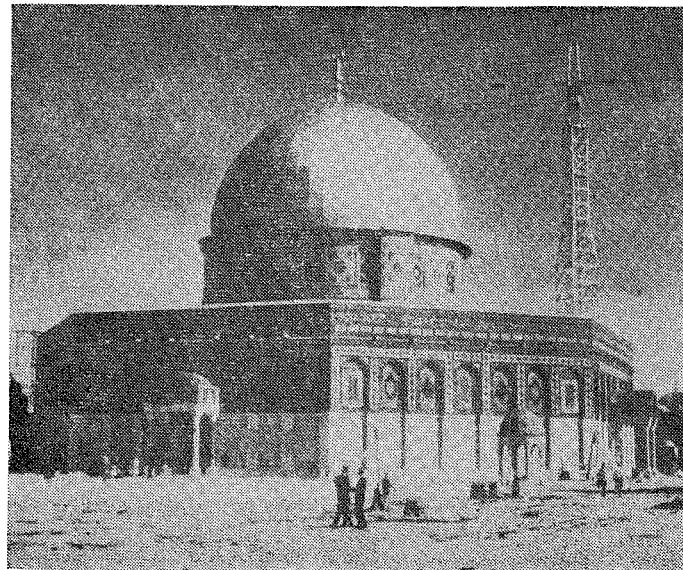
І не треба було довго чекати. Христове пророцтво збулося. В 70-му році по Христі Єрусалим був ограблений римським військом, а храм спалений, де не залишився камінь на камені.

А тепер ось на тому місці, де стояв храм, де священики з левитами відправляли служби, де блищало золото її навіть Біблію читали, але для Христа не було місця, сьогодні стоїть магометанська мечеть Омара, яка побудована в 691-му році по Христі.

Заходимо до середини магометанської святині. При дверях знову той самий порядок, що ми мали в Хевроні. Роззуваемось і взуття лишаємо просто надворі. Провідник дає різні інформації. Приглядаємося до величезної будівлі, яка вміщає в собі біля 3.000 людей. Долівка викладена мармуровими плитами, встелена перськими коврами. В самому центрі обгорожена “свята скала”. Це самий верх гори Моря, де Авраам був готовий принести свого сина в жертву. Під скалою знаходитьсь печера. Двадцятьма ступеньками спускаємось додолу. Печера квадратова, кожна стіна має три й пів метра завширшки й три метри заввишки. Долівка також викладена мармуровими плитами й покрита перськими коврами. Тут моляться. Входимо знову до мечеті. Рахую вікна. Тут їх є аж 56. Декотрі з них походять з 15-го століття.

Входимо на подвір'я. Ще раз дивлюсь на мечеть. Пригадую собі пророцтва, що юдейський

храм має бути побудований таки на цьому місці, де сьогодні стоїть мечеть. Але що ж тоді станеться з мечеттю? На це я відповіді не маю. Але ж поголоска ходить, що уряд Ізраїля замовив десятки тисяч тон найкращого будівельного каменя в ЗСА на будову храму в Єрусалимі. І на протязі декількох років увесь матеріал виготовлений. Тепер тільки час покаже, коли то на своєму місці знову буде стояти новий храм...

На місці, де був юдейський храм, стоїть мусульманська мечеть

Лишаємо площу храму. Ідемо до Стіни Плачу. На вулиці проходять паломники, араби, вештаються діти. Провідник поінформував, щоб дітям нічого не давати, бо вони пізніше б'ються поміж собою. Відстаю трохи позаду від нашої групи. Підходять декількох дівчат і хлопців і

просята грошей. Я вклав їм до рук по одній монеті. Вони щось по-арабському сказали й побігли за високу фіртку на подвір'я. Заглядаю через відхилену фіртку, що далі буде. На подвір'ї їх зустріли інші діти і завелась у них за гроші бійка. Переконався я, що не варто їм грошей давати.

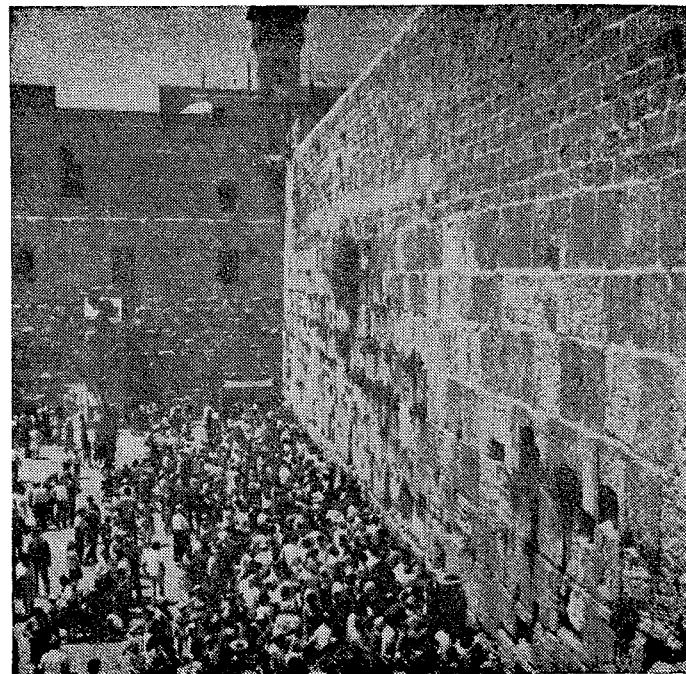
Повертаємо в сторону, і ось перед нами стоїть

Стіна Плачу, про котру я читав і багато наслухався. Це не позостала стіна юдейського храму, а мур-загорж площи храму. Вона має біля 160 стп довжини, а 40 стп висока. На її будову вжито 19 різних гатунків каміння. Євреї при Стіні Плачу дуже часто згадують своє славне минуле, а також і пережиті страждання. Тут вони моляться й плачуть.

В 1928 році британська поліція була усунула коло Стіни Плачу паперову заслону, яка відокремлювала чоловіків від жінок. Це викликало повстання й кровопролиття поміж арабами й жидами. В 1931 році євреям був заборонений доступ до Стіни Плачу, і в свято не вільно було тут трубити в баранячий ріг.

Після закінчення війни поміж арабами й жидами в 1948 році, ввесь Старий Єрусалим і Стіна Плачу опинилася в арабів. І на протязі довгих років євреїв не вільно було прийти до цього муру, підійти до нього близенько й біля мовчазного каміння згадати колишній храм, поплакати.

(Ці записи з 1965 року. Сьогодні, коли ця книжка виходить з друку, ситуація в Єрусалимі змінилася. Шестиденна війна поміж арабами й жидами закінчилася так, що ввесь Єрусалим, а в ньому й Стіна Плачу, прилучені до держави Ізраїля. Так що 14-го червня 1967-го року, на протязі тільки одного дня, Стіну Плачу відвідало 200.000 побожних євреїв. — Примітка автора).

Стіна Плачу в Єрусалимі

Сонце хилиться за гори, щоб дати місце надходячій ночі. Але після ночі воно знову засяє. Ізрайлева слава відгомоніла й сковалася за гори довгих і темних тисячоліть. Але ніч розвіється, настане ранок, прийде новий день, день виповнення пророцтв.

Вертаємося до нашого готелю...

Вівторок, 25-го травня

Сьогодні наша група розділилася. Декотрі ранінько поїхали на цілий день оглядати історичні залишки старого міста Петра. Ті ж, що лишилися

в Єрусалимі, мають вільний день, можуть піти, куди бажають. Я також лишився.

Сам іду зрання оглядати місто. Ходжу тими вулицями, де ми ще не були. Хочеться все побачити й якнайбільше спогадів забрати з собою.

На 5-ту годину по пол. частина нашої групи домовилась зустрінутися в саду Йосипа з Ариматеї, щоб мати разом читання Божого Слова. Я йду туди завчасу, щоб побути насамоті, ще раз подивитися на Голгофу, на порожній гріб. Пригадати славне воскресення Христа. В саду тиша. Де-не-де відзвивається пташка, перелітаючи з дерева на дерево. Зриваю з декотрих дерев листочки, збираю пелюстки з квітів, щоб усе це завезти за моря, за океани.

На визначений час сходяться паломники нашої групи. Сідаємо на лавках в тіні оливкових дерев і читаємо євангельські події, що тисячоліття тому відбулися тут. Надхненно молимось під відкритим небом.

Пішки вертаємося до нашого готелю, де, як звичайно, чекає на нас вечеря.

Середа, 26-го травня

Проміністий схід сонця та солодка надія збудили мене дуже рано. І як же можна спокійно спати, коли сьогодні перед нами розгортається велике завдання. Маємо відвідати Віфанію, гріб Лазаря, гостинницю Милосердного Самаряніна, Ерихон, джерело Єлісея, гору Спокушування, річку Йордан, Мертве море, Кюмран та Еммаус.

Рано о восьмій виїжджаємо з нашого готелю. Їдемо автотом вулицею Наблус, звертаємо ліворуч на Єрихонський шлях. Праворуч нас східня стіна Єрусалиму, ліворуч — Гефсиманський сад, а далі за ним — Оливна гора, Авто котиться Кедронським роздолом. Дорога звертає ліворуч. П'ятнадцять стадій (2.700 метрів) від Єрусалиму, ліворуч над дорогою, на південно-східному схилі Оливної гори стоїть село

Віфанія (дім незрілих фіг). Це ж рідне село Марти, Марії й Лазаря. Воно також було домом Христа, коли Він перебував в Юдеї. Сестри з братом тут не раз, схвильовані радістю, очікували дорогого Гостя. Тут наш Господь навчав, чуда творив, спасав від гріхів, споживав їжу, відпочивав. Марта ж з Марією обслуговували Христа. Вони Йому варили найсмачніший обід, стелили найм'якше ліжко, прали найчистіше білизну. Вони слухали Його небесну науку. Коли б ця прикладна християнська родина сьогодні жила, то напевно нас би запросила до свого гостинного дому й розповіла б нам про свою велику радість спільноти з Христом, що вона мала в своєму дому.

Заходимо на подвір'я, де Лазар та його сестри жили. Ліворуч на сірому камені кидаеться в очі напис:

“Марія ж обрала найкращу частку”.

Від того давнього каменя повіває потішуючою правдою, що в обездоленому світі є “найкраща доля”, яку можна знайти тільки в Христі. Праворуч показують нам гріб Марти й Марії. Оживают в серці євангельські оповідання, солодкі спогади радують душу. Бо ж усюди, де Христові ноги ступили, чого Його благословляючі руки торкнулись, де Його Божественна наука пролунала, там осталися сліди спокою, радості спасіння, віри, надії й любові.

Стаемо в затишному подвір'ї біля мовчазного каміння й читаемо:

“І сталося, коли вони йшли, Він прийшов до одного села. Одна ж жінка, Марта її на ім'я, прийняла Його в дім свій. Була ж в ней сестра, що звалась Марія; вона сіла в ногах у Ісуса, та й слухала слова Його. А Марта великою послугою клопоталась, а спинившись, сказала: “Господи, чи байдуже Тобі, що на мене саму полишила служити сестра моя? Скажи ж їй, щоб мені помогла”.

Господь же промовив у відповідь їй: “Марто, Марто, — турбуєшся й журишся ти про багато

чого, а потрібне одне. Марія ж обрала найкращу частку, яка не відбереться від неї” (Луки10:38-42).

Заходимо в печеру й оглядаємо примітивну тискарню оліви. Це стара “машина” з дерев’яними шрубами. Римляни тут мали тискарню вина.

Виходимо з однієї печери та йдемо далі до другої. Звертаємо ліворуч, спускаємось камінними сходами (нарахував іх аж 24) й заходимо до малої кімнати. А звідти ще сходами й через малий отвір дістаємось до місця, де лежав похований Лазар. Тут в скалі висічений порожній гріб. Виходимо з гробу на денне світло й з Євангелії читаємо захоплюючу подію про Лазаря:

“Був же хворий один, Лазар у Віфанії, із села Марії й сестри її Марти... Тоді сестри послали до Нього, говорячи: “Ось нездужає, Господи, той, що кохаєш його!”... Як прибув же Ісус, то знайшов, що чотири вже дні той у гробі... Тоді Марта, почувши, що надходить Ісус, побігла зустріти Його, Марія ж у дома сиділа. І Марта сказала Ісусові: “Коли б, Господи, був Ти отут, — то не вмер би мій брат”... Промовляє до неї Ісус: “Воскресне твій брат!”... Я воскресіння й життя. Хто вірує в Мене, — хоч і вмре, буде жити”... І сказав: “Де ви його поклали?” Говорять Йому: “Іди, Господи, та подивися!” І закапали сліози Ісусові... Ісус... до гробу прийшов. Була ж то печера, і камінь на ній налягав. Промовив Ісус: “Відваліть цього каменя!” Сестра вмрлого Марта говорить до Нього: “Уже, Господи, чути, — бо чотири вже дні він у гробі”... Він скричав гучним голосом: “Лазарю, вийди сюди!” І вийшов померлий, по руках і ногах обв’язаний пасами, а обличчя у нього було перев’язане хусткою... Ісус каже до них: “Розв’яжіть його та й пустіть, щоб ходив” (Ів. 11: 1-44).

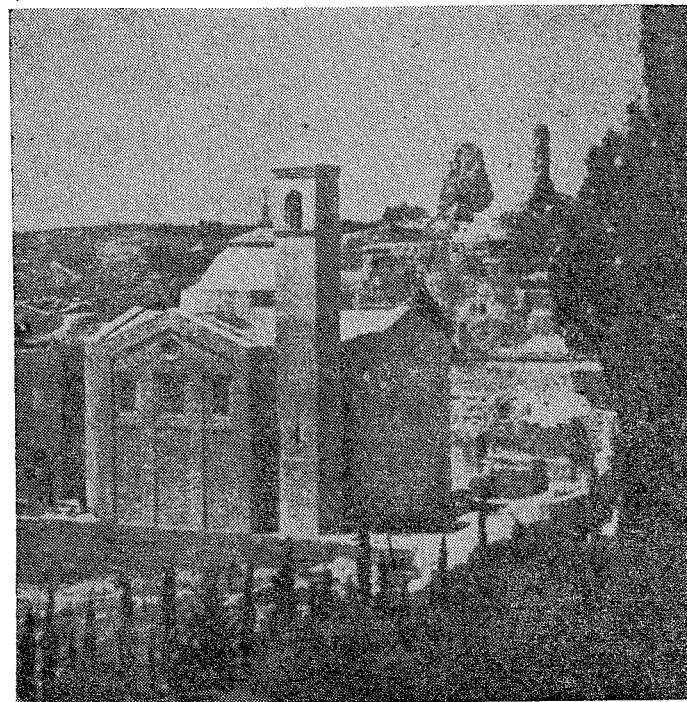
Закінчили читати. Дивлюсь на Віфанію, на старі хати, на оливкові дерева, на голубе небо, на гріб Лазаря. Мені видається, що всемогутнє слово Христове ще й сьогодні життєдайною піснею лунає на цьому місці:

“Я воскресення й життя. Хто вірує в Мене, — хоч і вмре, буде жити!”

“Лазарю, вийди сюди!” І вийшов померлий”.

Вістка про це чудо близькавкою була рознеслася довкола. Тоді до села “натовп великий юдеїв... поприходили не з-за Ісуса Самого, але щоб побачити й Лазаря, що його воскресив Він із мертвих”.

Радів Лазар, тішилися сестри, народ славив Бога. Одні тільки “первосященики змовилися, щоб Лазареві смерть заподіяти, бо багато з юдеїв з-за нього відходили, та в Ісуса ввірвали” (Ів. 12: 10-11).

Віфанія

Провідник показує нам поле, що на захід від села, яке називається: "Дім Симона прокаженого". Колись цього фарисея Христос був уздоровив від прокази, а він Його до себе в гостину запросив. В його дім до Христа прийшла була грішниця за прощенням. І ось тут вона почула з Христових уст:

"Прощаються тобі гріхи!... Твоя віра спасла тебе, — іди з миром собі!" (Мр. 14. Лк. 7: 36-50).

Поміж Віфанією та Оливною горою лежить євангельська Вітфагія. Але з давніх будинків тут нічого не лишилося (Мт. 21: 1, Мр. 11: 1).

Від славної Віфанії їдемо на схід, де розляглась Юдейська пустиня. Дуже рідко можна побачити десь управне поле. Ось праворуч нивка пополовілого ячменю. Убрані на чорно арабки жнуть його серпами, що виблискують на сонці. Їхні чоловіки нажате тут же на полі молотять палками й віють. Від нагрітого сонцем каміння з гір повіває гарячим повітрям. Від арабів віє вбогістю, біднотою.

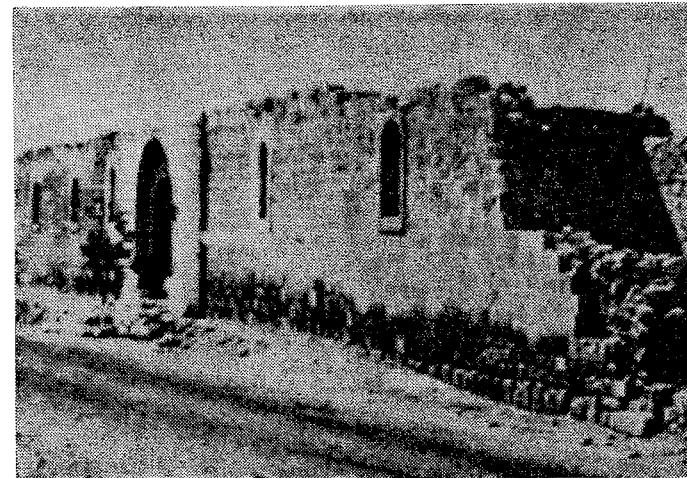
Ліворуч стоять чорні намети бедуїнів. Одного з них розбирають і нав'ючують на ослів, які стоять, як вкопані та чекають розпорядження господаря. Пси й кури також примостилися на нав'юченіх ослах. Бедуїни переїжджають десь на нове місце, де знову воду зустрінуть. Коли б час дозволив, то хіба не шкодило б до них пристати, з ними пожити деякий час, щоб пізнати їхнє життя. Не знаю, чи прийняли б вони в своє середовище посторонню людину. Ось чоловіки провадять за налигачів нав'юченіх ослів, а жінки, діти та декілька чорних кіз за ними позаду поспішають.

Наша дорога змією в'ється поміж горами та піщаною пустинею. На долинах де-не-де зеленіють маленькі кущики та якісь присадкуваті дерева. Мертві пустиня робить дуже неприємне враження. Дяка Богові за голубе небо, яке потішаючи впливає на паломників. Де-не-де зустрічаються чорні

кози, що шукають за поживою на схилках гір.

Якраз на половині дороги з Єрусалиму до Ерихону ліворуч стоять великий дім — це

Гостинниця Доброго Самаряніна. Заїжджаємо на подвір'я. В цьому домі міститься поліція. Будинок дуже старий, збудований з грубого каменю. В одній половині будинку стайння. Заходжу до середини. Тут стоїть гарний білий кінь, якого кличуть "Фердус". Він був дуже задоволений, коли я погладив його гриву. Гуртуємось на подвір'ї й читаємо:

Гостинниця Доброго Самаряніна

"...А той... сказав до Ісуса: "А хто то мій ближній?" А Ісус відповів і промовив: "Один чоловік ішов з Єрусалиму до Ерихону, і попався розбійникам, що обдерли його, і завдали йому рани, та й утекли, покинувши ледве живого його. Проходив випадком тією дорогою священик один, побачив його, — і проминув. Так само й левит надійшов на те місце, поглянув, — і теж проминув.

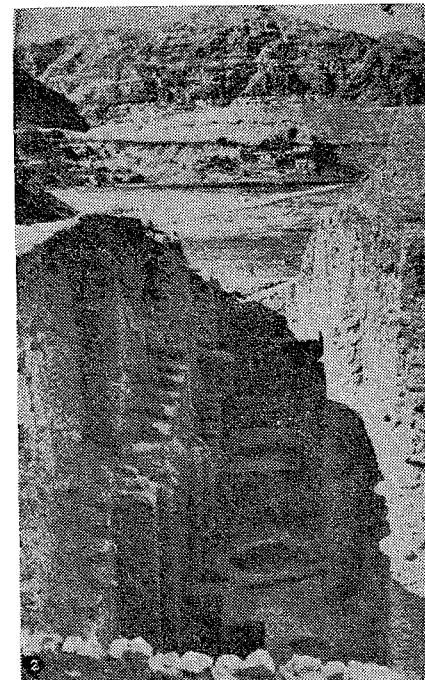
Проходив же там якийсь самарянин, та й натрапив на нього, і, побачивши, змилосердився. І він підійшов, і обв'язав йому рани, наливши оліви й вина. Потому посадив його на худобину власну, і приставив його до гостиниці, та й клопотався про нього... Котрий же з цих трьох — на думку твою — був ближній тому, хто попався розбійникам?... Іди, — і роби так і ти!” (Лк. 10: 29-37).

Їдемо далі. Довкола гори, каміння, пустиня. З Єрусалиму до Єрихону одна година їзди автом, але відчувається зміна в повітрі. Спускаємось з гір на єрихонську рівнину, яка лежить 392 метри нижче рівня моря. Дехто скаржиться на морську хворобу, а декому закладає вуха. Праворуч дорога побігла до Мертвого моря. Ми повертаємо ліворуч. Їдемо рівниною. Ось перед нами одне з найстаріших міст світу —

Єрихон (місто пальм). Властиво, тут є аж три Єрихони: перше місто — це Єрихон з днів Ісуса Навина, друге місто — це Єрихон з днів Христа, а третє місто — це Єрихон, що побудований в 1948 році. Кожне місто займає окрему площу.

Єрихон з днів Навина. Зупиняємось в тіні дерев. Їдемо сходами на гору. Тут велике поле, обведене загородою. Це старезний Єрихон, що його час зрівняв з поверхнею землі. Археологи розкопують це місце. Стою, дивлюся й дивуюся. Ось після довгих тисячоліть викопують з-під землі на денне світло місто й отої грубий мур, що ним воно було обведене. Частина муру лежить в грузах, а частина стоїть досить в доброму стані. Пригадую Ізраїля з давніх часів, коли він стояв біля мурів цього міста. Розкриваємо Біблію й читаемо, як Єрихон був замкнувся перед народом Божим, як Ізраїль на протязі шести днів, по разові щоденно, обходив місто. А сьомого дня він обійшов місто аж сім разів, як було йому наказано:

“І закричав народ, і засурмили в сурми. І сталося, як народ почув голос сурми, і закричав народ гучним криком, то впав мур на своєму місці, а народ увійшов до міста, кожен перед себе. І здобули вони те місто” (Нав. 6: 1-20).

Розкопки стародавнього міста Єрихону

Пізніше ап. Павло, наводячи цю подію, пише: “Вірою впали єрихонські мури по семиденнім обходженням їх” (Ев. 11: 30).

Пізніше місто дісталось в наділ для Веніямінового племені (Нав. 18: 21).

Єрихон був зруйнований. Потім збулося пророцтво й місто було відбудоване (Нав. 6: 26. 1 Цар. 16: 34).

До Єрихону не раз заходили пророки Ілля та Єлисей. Тут навіть була Біблійна Школа, учням котрої Господь об'явив тайну Вознесіння Іллі на небо (2 Цар. 2: 5).

Сходимо з гори. Роздумую над тими мертвими руїнами, а віра моя росте вгору. В розваленях єрихонських мурах я бачив підтвердження правдивости Біблії. В тих же руїнах я також спостеріг мізерну долю всіх ворогів Божого Слова. “Бо кожне тіло — немов та трава..., а Слово Господнє повік пробуває!”

Тут же зараз під горою дзюрчить і хлюпоче поміж камінням потік, який називають —

Джерело Єлисея. З нього араби черпають воду. Коли нас побачили, то відразу водоноси з водою поставили собі на голови й швидко пішли від потока, бо не бажають, щоб з них хтось зробив фотографію.

Не зважаючи на те, що звідци недалеко лежить Мертвє море з “мертвою водою”, то в потоці Єлисеевого Джерела вода прісна, чиста, свіжа й смачна. Беремо в пригорщі й п’ємо.

Пригадую оповідання про це джерело. Колись мешканці Єрихону жалувались пророкові Єлисеєві:

“Ось положення цього міста хороше, як пан бачить, та вода нехороша”. Єлисей справді єрихонців приніс перед Господом. “І була вилікувана та вода, і так є аж до цього дня, за словом Єлисея, яке він говорив” (2 Цар. 2: 19-22). А ми ось свідки цьому.

За Джерелом Єлисея розгорнувся

Єрихон з часів Христа. Це справді “місто пальм” (Суд. 1: 16. 3: 13). Воно кане в зелені. Вулиці висаджені пальмами, хати оточені садами, де ростуть банани, фіги, виноград, грушки, сливи та інші дерева. В теплому повітрі розноситься приемна запашність рож. Єрихон — оаза в пустыні.

ні. Йорданська рівнина багата на рослинність завдяки дощам, які часто в зимову пору проходять й з довколишніх гір вода спливає й напоює цю долину.

Джерело пророка Єлисея

А ці придорожні фігові дерева ніби кожному хочуть розповісти, що в цьому місті колись жив митник Закхей, котрий дуже бажав побачити Ісуса, “але з-за народу не міг, бо малий був на зріст”. Щоб таки досягнути бажанного, він виліз на фігове дерево.

“А коли на це місце Ісус підійшов, то погля-

нув угому до нього й промовив: “Закхею, — зійди зараз додолу, бо сьогодні потрібно Мені бути в домі твоїм! I той зараз додолу ізліз, і прийняв Його з радістю... Став же Закхей та й промовив до Господа: “Господи, половину маєтку свого я віддам ось убогим, а коли кого скривдив був чим, — верну вчетверо”. Ісус же промовив до нього: “Сьогодні на дім цей спасіння прийшло, бо й він син Авраамів. Син бо Людський прийшов, щоб знайти та спасти, що загинуло!” (Лук. 19:1-10).

Так би хотілось побачити Закхееву хату, місце прощення гріхів і примирення з Богом. Але тисячоліття його хату змили з обличчя землі, одна тільки правда Божого всепрощення осталась непорушною.

Також десь тут на передмісті колись сидів нещасний сліпий чоловік за ялмужним, який, почувши, що Ісус проходить цією дорогою, благав:

“Ісусе, Сину Давидів, — змилийся надо мною!”... I спинився Ісус, і привести до Себе його звелів. А коли той наблизився до Нього, то Він запитався його: “Що ти хочеш, щоб Я зробив тобі?” А той відповів: “Господи, — нехай стану видюшим!” Ісус же до нього сказав: “Стань видющий! Твоя віра спасла тебе!” I зараз видющий той став” (Лук. 18: 35-43).

Так що Єрихон багатий не тільки на овочеві дерева, але й на людей живої та діяльної віри, яка грубі мури валила, грішників спасала й очі сліпим відкривала.

Не так далеко від пальм і садів стоїть

Єрихон з 1948-го року. Війна жidів з арабами породила це місто. Воно побудоване на полі для арабів-втікачів з території Ізраїля. Без дерев і зелені місто має дуже сумний вигляд, як і його мешканці.

Довкола Єрихону стоять сірі гори. На північ за пальмовими деревами та оранжевими плантаціями промістилася стрімка

Гора Спокушування (Сорокденна Гора), де після сорокденного перебування Ісуса Христа в пустині, диявол Його спокушував. Дорога на гору провадить біля грецького православного монастиря, який ніби висить на скалі. З цієї гори дуже добре видно Йорданську рівнину та снігом покриту Єрмонську гору, що в Сирії. Але час наш обмежений, ми не пішли на гору, тільки прочитали з Євангелії відповідне слово — Мат. 4: 1-11.

Дивлюсь на схід. Ген аж за Йорданом стоїть гора Нево, де помер і похований Мойсей. Дивлюся в Біблію:

“I вийшов Мойсей із моавських степів на гору Нево, на верхів'я Пісгі, що навпроти Єрихону... I впокоївся там Мойсей, Господній раб, у моавському краї на приказ Господа. I похований він у долині в моавському краї... і ніхто не знає гробу його” (5 Мойс. 34: 1-6).

Я ніби знаходжуся в історично-біблійному музею. Кожен експонат стародавності для мене дорогий, любий. В кожній бо давній події я бачу Божу руку, Його провід.

З Єрихону їдемо яких 8 кілометрів до ріки Йордану. Рівнина тут врожайна, покрита зеленню, де-не-де кущами, деревами. Іду й до всього приглядаюся, пригадую події.

Цією рівниною йшли були двох вивідувачів, посланих Навином, щоб розглянути край та Єрихон (Нав. 2: 7. Суд. 3: 28).

Тут десь недалеко коло броду Гедеонове військо мало засідку на медіянітіян (Суд. 7: 24).

На цьому місці Їфтах, суддя Ізраїля, переміг своїх супротивників (Суд. 12: 4).

Десь сюдою йшов Яків, коли був “з самою палицею перейшов Йордан” (1 М. 32: 10-11).

В цій околиці Давид переходити Йордан, щоб воювати з сирійцями (2 Сам. 10: 17-19).

Тут Єлисей питав: “Де Господь, Бог Іллі?” (2 Цар. 2: 14)...

Ось перед нами спокійно собі пливе славний

Йордан (той, що спускається, сходить), що Ізраїльському народові був порогом входу до Обіцяної Землі, а християнам став символом переходу через смерть від землі до неба, від дочасного до вічного. Так і хочеться заспівати:

“Стоймо біля Йордану,
Нам дорогу проклади.
І в країну Ханаану,
Боже, Твій народ веди”...

“Недалеко за рікою,
Любі сестри та браття,
Нас чекає край спокою, —
Берег вічного життя”...

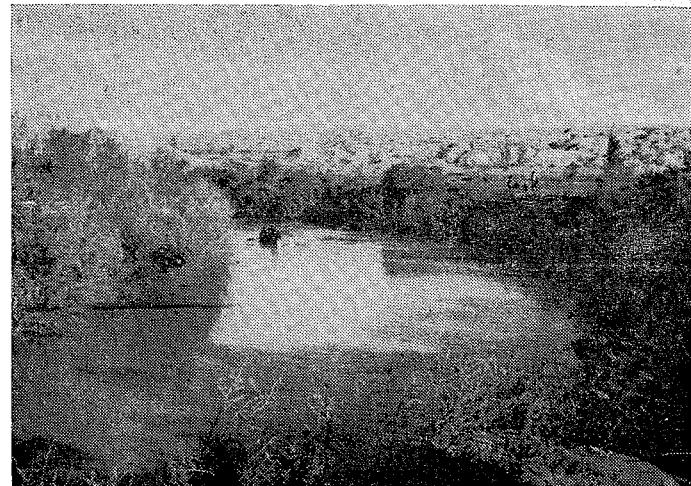
Ліворуч від Йордану лежать руїни давнього Гал'гу (зняття), який мав дуже велике значення для Ізраїля. Тут перестала падати манна, яку Ізраїль споживав довгі роки в пустині. За Господнім наказом тут Ізраїль виповнив постанову обрізування. На цьому місці Ізраїль почув потішаюче Господнє слово: “Сьогодні Я зняв з вас египетську ганьбу” (Нав. 5: 9).

Ось ми над самим Йорданом, на місці, де відбулось хрещення Ісуса Христа. На березі ріки стоїть чимало різних каплиць. Для паломників зробили піддашня, де в тіні можна посидіти, відпочити.

Тут Іван Хреститель кликав народ: “Покайтесь, бо наблизилось Царство Небесне!” Народ слухав, мав страх Божий. “До нього виходив Єрусалим, і вся Юдея, і вся йорданська околиця, і в ріці Йордані хрестились від нього, і визнавали гріхи свої” (Мат. 3: 1-6).

На цьому березі Іван проголосив велике Боже об'явлення:

“Наступного дня Іван бачить Ісуса, що до нього йде, та й каже: “Оце Агнець Божий, що на Себе гріх світу бере!”

Місце, де Ісус Хрестився в Йордані

Цементовими сходами спускаємось з берега до самої води. Праворуч стоїть прив'язаний човен. Тут багато паломників з різних частин світу. Кожна група поводиться згідно її релігійного обряду. Одні кладуть на себе хресне знамено рукою, другі протяжно співають і “святять” йорданську воду. Інші знову набирають до пляшок води, щоб цю “свячену” воду повезти з собою додому. Деякотрі, увійшовши до води, миють собі обличчя. Наша група стоїть над самою водою. Провідник розкриває Євангелію й читає з неї:

“Тоді прибуває Ісус із Галилеї понад Йордан до Івана, щоб хреститись від нього. Але перешкоджав він Йому й говорив: “Я повинен хреститись від Тебе, і чи Тобі йти до мене?” А Ісус відповів і сказав Йому: “Допусти це тепер, бо так годиться нам виполнити усю правду”. Тоді допустив він Його. І охристившись Ісус, зараз вийшов із води. І ось небо розкрилось, і побачив Іван Духа Божого.

жого, що спускався, як голуб, і сходив на Нього. І ось голос почувся із неба:

“Це Син Мій Улюблений, що Його Я вподобав!” (Мт. 3: 13-17).

Молимось...

Дивлюсь на йорданські води й радію. Сьогодні у мене на серці велике свято. Ці ж води колись відзеркалювали святе обличчя моого Господа, коли Він хрестився. Дякую Йому за Його наказа: “Хто увірує й охриститься, — буде спасений” (Мр. 16: 16).

Йордан, бувало, під час жнив виходив з своїх берегів (Нав. 3: 15). Сьогодні ж він ось тут спокійний, хоч і пора жнив. Береги його низькі, вода мутна. Лишаючи Галилейське море, в своїй течії він стає неспокійний, робить дуже багато закрутів, колін, так що 104 кілометри до Мертвого моря він викручує на 320 км. Попутно від Галилейського моря до Йордану впадають річки Ярмук і Яббок (1 М. 32: 23).

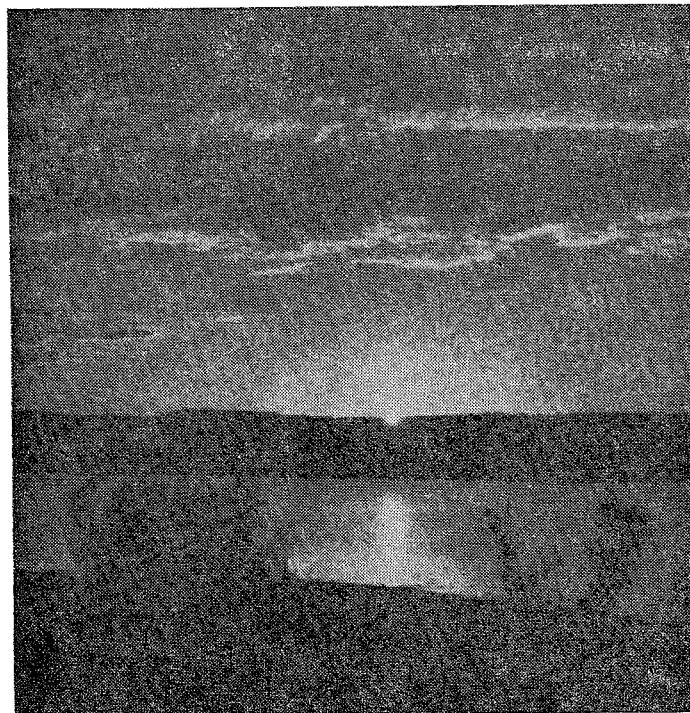
Збираємось їхати далі. Ще раз скеровую очі на Йордан, де наш Господь приймав хрищення. Підношу голову й дивлюся в повітря, де Дух Святий був злинув в тілесному вигляді, як голуб. І мій зір лине аж в голубе небо, звідки голос Небесного Отця лунав...

Їдемо в напрямку Мертвого моря, яке лежить біля 15 кілометрів на південний схід від Еріхону. Поволі зникають дерева й всяка рослинність. Ми опинилися в пустині. Перед нами, як на долоні, в соняшних проміннях блищить

Мертвe морe, в якому найсолоніша вода в світі, бо шість раз солоніша від океанської води. Тут на побережжі стоїть ресторан, побудовані купальні. Затримуємось. Пустинна околиця робить пригноблююче враження. Пригадую собі, що ця околиця в давнину зовсім іначе виглядала. Довколишня рівнина була покрита різною рослинністю, деревами. Бо коли “звів Лот свої очі, і побачив

усю околицю Йорданську, що наводнена вся вона аж до Цоару, — перед тим, як Содом та Гомору був знищив Господь, — як Господній садок”. І Лот був оселився тут в землі ханаанській. “Але люди содомські були дуже злі та грішні перед Богом” (1 М. 13). “І цей праведник (Лот), живши між ними, день-у-день мучив свою праведну душу, бачачи й чуючи вчинки безбожні” (2 Пт.2:8).

Отож, в п'яти великих заселених містах, що в цій околиці колись пишалися своєю красою, не знайшлось було навіть десять праведників, щоб можна було помилувати міста. Розпуста гомосек-

Мертвe морe

суального гріха зіпсувала була людей докраю. І тоді, щоб цей гріх не поширювався:

“Господь послав на Содом та Гомору дощ із сірки й огню, від Господа з неба. І поруйнував ті міста, і всю околицю, і всіх мешканців міст, і рослинність землі” (1 М. 19: 24-25).

І сьогодні замість “Господнього садка” тут пустиня. Замість Божого благословіння — прокляття. На поверхні землі й досі лежить багато сірки. Нічого тут не може рости. Кажуть, що сюдою навіть і птахи не перелітають, бо смертоносні випари Мертвого моря їх відстрашують. Ось це згубні наслідки гомосексуалізму. “Чоловіки з жінками сором чинили, І вони прийняли в собі відплату, відповідно їхньому блудові” (Рим. 1: 27).

Стою на місці, де відбувся справедливий суд Божий над непоправно зіпсованими беззаконниками. Думаю про Європу, Америку, про наш культурний, цивілізований світ, де содомський пріх не тільки смертельною болячкою ятриться на тілі суспільства, але де державні закони (на ганьбу й сором) потурають їому, узаконюють цей гріх, беруть під захист. Чи ж наші міста не зближаються до страшних судів Божих? Написано ж, що Бог міста Содом і Гомору спопелив, засудивши на знищення, і дав приклада для майбутніх безбожників” (2 Пт. 2: 6).

Але й в цьому пустинному довкіллі в серці розцвітає надія на Божу справедливість, та Його вірність. Перед тим бо, як знищити Содом і Гомору, Господь вивів звідти праведного Лота. Отож, “вміє Господь рятувати побожних від спокуси, а неправедних берегти на день суду для карі” (2 Петра 2: 9).

ПІСОК І СІРКА... МЕРТВА ТИША...

Пісок і сірка... Мертва тиша...
Довкола мертвій простори,
І ніби смерть усе колишє.
І спить в пустелі Мертвє море... ,

Пливе Йордан дзвінкий, співучий,
Й до моря Мертвого впадає,
Пропливши всі зигзаги-кручи,
Він тут безслідно умирає...

Живі думки несуть в минуле,
Я бачу дивну картину:
Поля родючі розгорнулись,
Зелені в горах полонини.

Високі трави, цвітуть квіти,
Запашність всюди розливають,
Промінням сонячним нагріті,
Пташки щебечуть і співають.

Земля врожайна, добра всюди,
Як сад Господній виглядає!
І в добробуті живуть люди,
Всього доволі всюди мають...

Содом й Гомора тут стояли,
А в них жили безбожні люди,
Які в гріхах перебували,
Морально звихнені і брудні.

Й були невдячні вони Богу
За всі Його дари, що з неба,
Пішли на згубну дорогу
І так жили, як жити не треба.

Щодня тут оргії справляли,
Бридку чинили всі розпусту,
У беззаконні виростали,
Як терня те на полі, густо...

I суд прийшов, бо зло дозріло.
Сірчаний дощ із неба линув,
Безбожне кодло погоріло
На цій прапам'ятній долині...

Содом... Гомора... Мертвє море...
Старе кладовище розпусти...
Про суд Господній все говорить!...
Пісок і сірка... Мертво... Пусто...

Вгорі ж блакитній простори,
Там сонце вільно світить, сяє,
І на пустелю, і на море
Свое проміння розсилає...

Над Мертвим морем — 26.5.1965 року

Мертвє море 76 кілометрів довге, 17 км. широке й 400 метрів глибоке. Лежить воно в найглибшій западині поверхні землі, бо аж 392 метри нижче поверхні Середземного моря, а до самого дна аж 800 метрів.

Йордан та інші допливи щоденно вливають в Мертвє море біля 6.500.000 тон прісної води, яка випаровує в гарячому басейні. А тому поверхня моря рідко коли міняється, а вода в ньому не стає прісною. Випари води дають неприємний запах. Риба, яка сюди впливає з водою Йордану, дуже скоро гине.

Подаютъ, что в Мертвому морѣ находятся наступні хімічні багатства:

Калію-хлору — 2.000.000 метричних тон.
Натрію — 11.000.000.000 метричних тон.
Магнію — 20.000.000.000 метричних тон.
Магнію-броміду — 980.000.000 метричних тон.
Кальцію-хлору — 6.000.000.000 метричних тон.
Вартість наведених мінералів сягає до 690.000.000.000 доларів.

Мене не так цікавлять мінерали, як щось цінніше. Ось ми збираємося їхати, щоб оглянути пе-

чери, в яких знайшли давні скарби — старі книги Святого Писання. З нашої великої британської групи, яка нараховує біля сто осіб, нас іде тільки чотирьох — двох римокатолицьких священиків і двох протестантських проповідників. Всі ж паломники залишаються на березі моря. Ми маємо вернутись до них.

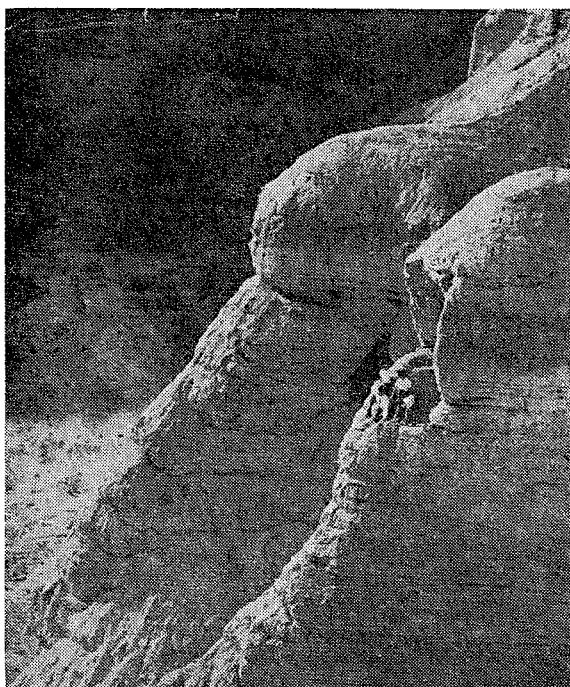
Їдемо автом сім кілометрів пустинею. Я сиджу з шофером, а трох на задньому сидінні. Дорога покручена, з вибоями, а місцями й зовсім губиться в пісках. Погода сонячна, гаряча. Священики повкладали до вуст грубі сигари й почали з рота пускати, як з комина, хмари смердячого диму. Від нього почало тошнити й голова боліти. Я їх членно попросив, щоб не курили. Вони погасили свої димарі. В цій околиці лежать спалені авта, танки. Це пам'ятка завзятих боїв, що в 1948 році точилися поміж жидами та арабами. Нарешті приїжджаємо в місцевість Кюмран, де в печерах знайшли були

Манускрипти (свої) Мертвого моря, як їх називають. Зупиняємося біля руїн, де ще 100 років до Христа жили Ессени, що належали до дуже побожного юдейського угруповання. Можливо в 68-му році по Христі, коли римляни здушували повстання юдеїв, тоді Ессени поховали були свої книги-звої в печерах, до котрих вони ніколи не вернулися. І ось після довгих двох тисяч років ті цінні книги побачили денне світло.

Від руїн ідемо трохи далі. Перед нами, за глибокою прірвою, гора, в якій є декілька входів до печер. Власне, тут на північно західному побережжі Мертвого моря випадково знайшли оті доброгоцінні свої. Вони містять книги Старого Заповіту, окрім книги Естер. В одному великому глиняному дзбанкові знайшли були три свої. Один з них мав сім метрів завдовжки. Виявилось, що це книга пророка Ісаї, писана на овечих шкірах. Во-

на збереглася в дуже доброму стані. Тепер знаходиться в єрусалимському музеї.

Перша група манускриптів була знайдена весною 1945-го року. Бедуїнський хлопець, пастух, випадково знайшов їх в кюмранській печері. Від 1940 року до 1950 археологи й бедуїни знайшли десять додаткових печер з стародавніми писаннями. Знахідка складається з окремих сувоїв та урив-

Печери в Кюмрані, де знайшли сувої

ків тисячі документів. Більшість манускриптів писані на шкірі та папірусі. Як думають, все це належало до бібліотеки Ессеїв. В 1951 році археологи розпочали розкопувати руїни будинку в

Кюмрані. Там вони знайшли кімнату з столом та приладдям до писання манускриптів.

В додаток до книг Старого Заповіту, мертвоморські сувої мають частину Септуагінти (переклад Старого Заповіту на грецьку мову з 284-246 року до Христа), частину книги Йова, написану по-арамейському та інші. Також знайшли теологічні писання, коментарі до Біблії та багато інших документів.

Знайшли також в дзбанках і старі монети. Так що до 1956 року обшукали аж 37 різних печер.

Сирійський митрополит Самуїл продав чотири манускрипти до ЗСА за 250.000 доларів. Ті манускрипти завезли до Ізраїля.

Їдемо автом назад до Мертвого моря. Шофер в пустині заблудив. Ми виїхали над море, але далеко на південь. Накладаючи дороги, вертає мось до нашої групи. Всі вже готові їхати на обід до Єрусалиму. А в мене велике бажання, щоб таки покупатися в Мертвому морі. Говорю про це провідникові. Він зрозумів моє бажання й погодився чекати, доки я покупаюсь. Спішу до купальні, заплатив 150 філс (біля 50 центів) й розпеченим піском біжу до води. Пливу на глибину. Пробую ногами дістати дно моря, а вода не пускає. Силкоюсь дати нурка, а вода викидає на поверхню. Так що тут хто вміє пливати і хто не вміє, то не потоне, бо вода не приймає до себе.

Простягнув я ноги й руки й лежу на поверхні, як ота вкинута до води пальма, що не тоне. І ось тут приходять мені на пам'ять слова Євангелії, де говориться про справедливі Божі суди:

"І в ті дні люди смерти шукатимуть, — та не знайдуть її! Померти вони захотять, — та втече від них смерть!" (Об. 9: 6).

Знаю, що ця вода недобра, але беру в рот, щоб попробувати. Годі її смак окреслити; і солона, і гірка, і терпка... На мене чекають, ніхто бо з нашої групи не купається. Спішу до критої купальні й

під краном милюся прісною водою. Вбираюсь з поспіхом. Їдемо на обід.

Крізь вікна авта дивлюсь, чи де не побачу Лотову жінку, яка стала соляним стовпом, коли Господь виводив з Содому (1 М. 19:26). Ніде не видно того стовпа. Напевно, давно його дощі розмили й в струмочках занесли в Мерве море... Дивлюсь на свої руки, а вони білі, покриті сіллю, може й сіллю Лотової жінки. Лизнув я свою руку, а вона солона, як оселедець...

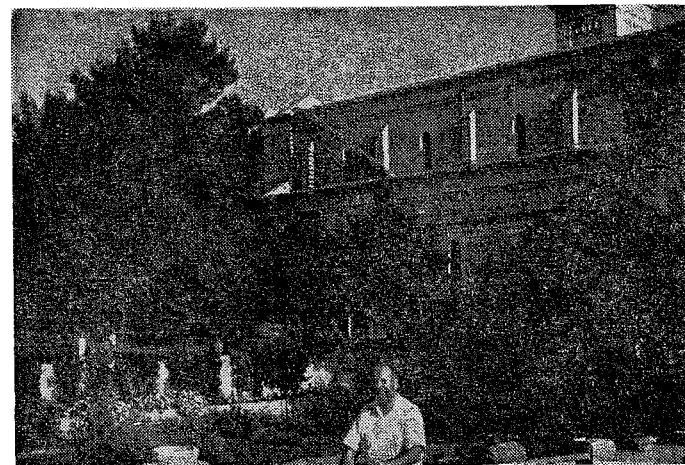
Вертаємось тією самою дорогою, що й туди їхали. Минаємо бедуїнів, череди чорних кіз, гори й долини. Провідник інформує, що праворуч за горою знаходиться потік Керіт, з якого пророк Ілля пив воду, куди круки приносили йому поживу (1 Цр. 17:3 - 4).

Ми вже в Єрусалимі, в міському готелі. Всі пішли до столової обідати, а я спішу до ванної кімнати сіль з себе змивати. Декілька днів після того почувався солоним.

Після обіду їдемо відвідати всім християнам знаний **ЕММАУС**. Наше авто котиться доброю дорогою, що провадить до Сихему. Попутно заходимо до притулку-школи Гелен Келлер, де виховують сліпих арабських дівчат та опікуються ними. В притулку порядок, чистість. Декотрі з дівчат виробляють гарні тканини та інші речі. Розповідають нам про їхнє минуле. Декотрих дівчат їхні батьки-мусульмани викинули їх з хати на вулицю тільки через те, що вони сліпі. (Жіноча ж стать у мусулман упосліджена). Таких притулок підібрал і ось виховав на добрих християнок. Хоч вони й сліпі, але на їхніх обличчях відбивається глибоке щастя, яким їх Христос наділив.

Їдемо далі. Звертаємо ліворуч з головної дороги. Польовою дорогою скеруємось на захід в напрямку великого Середземного моря. Ось тут не так далеко старе містечко Гів'он, мешканці якого хитрощами й обманом склали були умову з Ізраїлем. Але за те потім у них були дроворубами

(Нав. 9:1 - 27). Пізніше це місто дісталось в спадщину Веніаміновому племені, і було преділене левитам (Нав. 18:25. 21:17). З цього ж Гів'ону походив фальшивий пророк Ананій, проти якого виступав Божий пророк Єремія (Єр. 28).

В Еммаусі. Луки 24: 13-35

Проїхавши яких 6 км. від головної дороги, ми прибули в мале мусульманське село Еммаус (Ель Кюбейнбег). Там нам показують традиційне місце, де лишились рештки Клеопової хати, в котрій він колись прийняв був Воскреслого Господа Ісуса Христа. Сідаємо на дворі й читаємо зворушливу історію про двох Христових послідовників, які від глибокого розчарування й невіри прийшли до великої радості воскресення:

“І ото, двоє з них того ж дня йшли в село, на ім’я Еммаус, що від Єрусалиму лежало на стадії із шістдесят. І розмовляли вони між собою про все те, що сталося. І ото, як вони розмовляли, і розпитували один одного, підійшов Сам Ісус, —

і пішов разом із ними. Очі ж їхні були стримані, щоб Його не пізнали. І спітався Він іх: "Що за речі такі, що про них між собою в дорозі міркуєте, і чого ви сумні?" (Лук. 24: 13-36).

Читаемо цю захоплюючу історію до кінця. Вона полонить мою душу. Мое серце палає. Зникають тисячоліття. Здається, все це діялося сьогодні, і що я йду разом з розчарованими учнями, чую їхні болючі скарги:

"Його віддали на суд смертний, — і його розп'яли... А ми сподівались... Кажуть, що живий Він... Та Його не бачили"...

Слухаю голос Воскреслого Господа:

"...Перетерпіти треба було, і ввійти в Свою славу".

Знову благання учнів: "Зостанься з нами, бо вечоріє"...

"Очі відкрилися їм, — і пізнали Його"...

Зустріч з воскреслим Господом розвіяла їхній сумнів, наново запалила серця життедайною вірою. Вони спішать до Єрусалimu й там розповідають про все, що сталося з ними на дорозі, і як пізнали Воскреслого Господа...

Ясне сонце хилиться на захід, ніби спішить за море, щоб в Європу понести радісну вістку про Христове воскресіння.

Настанку оглядаємо "Дорогу Учнів", якою вони йшли дві тисячі років тому. Вона вузька, кострубата, викладена камінням.

ВЖЕ СОНЦЕ НА ЗАХІД ПОВОЛІ СПУСКАЛОСЬ

Вже сонце на захід поволі спускалось,
Щоб канути ген за далекий обрій...
Двох учнів шляхом в Еммаус поверталися
І несли журбу від розбитих надій.

Обидва сумні, мов вечірній тіні,
Хода їх непевна, тяжка їхня путь.
У серці пустеля. Нема воскресіння.
В журбі безпросвітній поволі діуть.

Ідуть й між собою розмову все точать
Про Того, що кажуть: "Із гробу Він встав."
Котрого не бачили їхні очі,
Й постилися в путь цю вони без Христа...

Та раптом до них підійшов Подорожній
І з ними Він щиру розмову завів,
Поволі про все розпитав їх побожно
Й розбиті серця Він любов'ю нагрів.

Прийшли в Еммаус. Вони Гостя благають,
Щоб в дім на вечерю до них Він зайшов,
Бо сонце заходило, тіні лягали,
І довгий журливий вже день відійшов.

І Гість залишився. За стіл посадили.
І раптом їм очі відкрились обом.
Воскреслого Господа учні пізнали.
О, радість знову бути з воскреслим Христом!

Та дивного Гостя між ними нестало.
У серці життя, воскресіння псалом.
І ночі тієї вони вже не спали,
Пішли сповістити про зустріч з Христом...

І ось вони знову вже в Єрусалимі,
Розказують браттям про пройдений шлях,
Як то в дорозі Господь ішов з ними,
І як об'явився на їхніх очах...

Стою в Еммаусі. Кругом вечоріє.
У серці жевріє стосайна мета.
Душа убирається в світлу надію,
Яку нам дає воскресіння Христа...

Еммаус, Палестина — 26. 5. 1965 р.

Вертаємось до Єрусалimu. Думаю про тих двох учнів, що після зустрічі з Воскреслим вони цією дорогою спішли до міста, де не тільки мали радість знову з Ним зустрінутися, оглянути на Його руках і ногах рані розп'яття, але й удостоїлись разом з Ним піти на Оливну гору й бути свідками Його Вознесіння на небо:

“...Як дивились вони, Він угору возноситься став, а хмара забрала Його сперед іхніх очей... А коли вони пильно дивились на небо, як Він віддалявся, то два мужі у білій одежі ось стали при них, та й сказали: “Галілейські мужі, — чого стоїте й задивляєтесь на небо? Той Ісус, що вознісся на небо від вас, прийде так, як бачили ви, як ішов Він на небо!” Тоді вони повернулись до Єрусалиму з гори, що Оливною звуться” (Дії 1:9-12).

Ще раз дивлюсь на Дорогу Учнів і думаю собі, як то сумно жити на світі без віри в воскресення мертвих, у Воскреслого Христа. Яка то тяжка дорога життя без мети, без надії. Знову ж, яке то велике щастя дізнають ті, що життєвий шлях проходить з Воскреслим Господом, який сповняє життя справжнім змістом, радістю й дає осяяну мету вічності...

Сонце вже низенько. Сьогодні останній день наших відвідин Святої Землі. Домовляємося, щоб наше паломництво завершити в Гефсиманії. Переїжджаємо Кедрон і заходимо в сад. Оливкові дерева стоять, як ота сторожа, що береже цінні скарби минулих віків. Вони вітають нас і приймають під свої зелені покрови. Читаємо з Євангелії від Матвія з 26-го розділу про сплячих учнів, про зрадника Юду й про страждаючого Христа. Вухоловить ті звуки:

“Ви ще далі спите й спочиваєте?... Ви ж оті, що перетривали зо Мною в спокусах Моїх, і Я вам заповітую Царство... Отче Мій... нехай станеться воля Твоя”.

На цьому місці, де колись наш Спаситель молився, ми молимось. Схиливши наши голови перед Творцем і Спасителем всесвіту, дякуємо за Його всі добродійства.

Сонце на прощання згасило свій останній промінь і сковалось за гору Морія.

Лишаемо сад Гефсиманський та їдемо до на-

шого готелю. Вечеряємо. Переглядаю мої нотатки, вписую більше своїх спостережень.

З ЄРУСАЛИМУ ДО ЛОНДОНУ

Четвер, 27-го травня.

Остання ніч в Єрусалимі проминула дуже скоро. Пробудивсь я удосявіта. Якесь дивне почуття огортає мою душу. Хочеться на довший час залишитися тут, щоб більше місць відвідати, краще до всього приглянутись...

Востаннє їмо арабське снідання. О 7.15 ранку лишаємо Ситі Готель і їдемо автами на летовище в Аман. Ще раз пильно до всього приглядаємося, збираю останні спостереження, щоб їх наважди забрати з собою. Можливо, ніколи не прийдеться знову бути на цьому місці. Минаємо Єрусалим, гору Морія, Гефсиманський сад, Оливну гору, Віфанію... Зупиняємося. З'їжджається авта, щоб усіх паломників разом везти на летовище. Наша група сходиться докупи. Ми в гарячій молитві дякуємо Богові за збереження та за все, що ми могли бачити й чути та пережити в днях відвідування святих місць. А також просимо Його охорони в нашу зворотну дорогу. Ще раз оглядаємо в сторону Єрусалиму. З грудей зривається останнє слово:

— До побачення, Єрусалиме! Прощайте, Гефсиманіє й Оливна гора!

Їдемо знаною вже дорогою. Ось минаємо горбатих верблюдів, які згори на авта позирають з якоюсь погордою. Їдемо біля гостинниці Доброго Самарянина, знову бачимо здалека Ерихон, Мертвє море. Переїжджаємо через Йордан. Авто котиться біля гори Нево. На 10-ту годину дня ми приїхали в Аман, в столицю королівства Йорданії, що має більше як 200.000 мешканців.

На вулицях рух. Тут скучились індустрія й адміністрація країни. Надворі соняшно, гаряче. Їдемо на летовище, яке лежить п'ять кілометрів за містом. Тут проходимо перевірку паперів, митну ко-

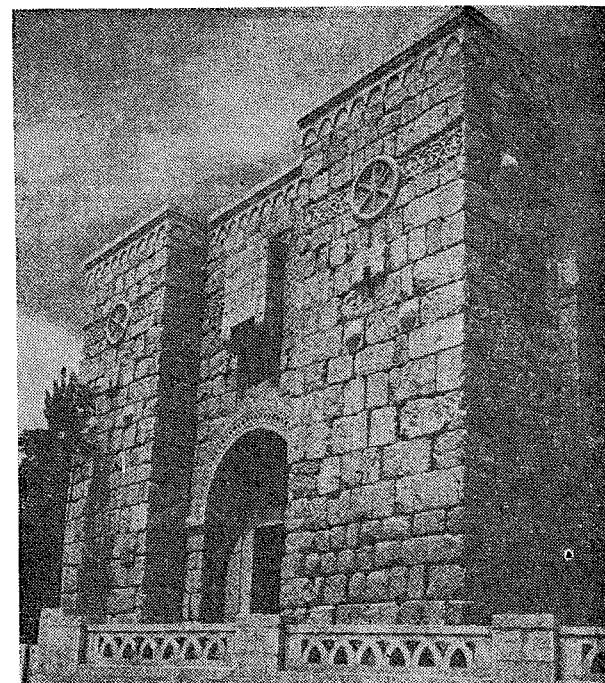
місію. Хоч і наші документи були в руках влади цілий тиждень, то все ж таки нас тримають в душному будинку довгі години. Полагодження формальних справ іде дуже повільно. До паломників араби стараються ставитись прихильно.

Нарешті все полагоджено. Загув літак, покотився по гарячому бетоні й піднісся в голубі простори. До побачення, Палестино!

Не довго летимо. Під нами манячить місто ДАМАСК, столиця Сирії. Спускаємось на летовище. Затримуємось на короткий час. З летовища видно місто, а також і гору Хермон (Пс. 89:13), яка покрита снігом. Захоплений її красою, хочу зробити знімок. Озброєний сирієць забороняє. Можливо, ця гора зарахована до державних таємниць. Доки механіки справджають літака, а обслуга наливає бензину, ми йдемо до модерногоЛ великого будинку й чекаємо. Я маю доволі часу згадати Дамаск, і пов'язані з ним події, що їх по-дає Біблія.

Місто було знане ще за часів Авраама (1 М. 14:15). В ньому Авраам був узяв собі Елі-езера, що був керівником його господарства (1 М. 15:2 - 3). Авраам не бажав, щоб його син Ісаак узяв собі жінку з сирійського народу (1 М. 24). Яків довгі роки працював в Сирії за свою жінку Рахиль (1 М. 29). Соломон вів торгівлю з сирійцями, з чого мав великий дохід (1 Цар. 10: 29). Тут протікають річки, що ними хвалився гордий Нааман: "Чи ж не лішні Авана та Парпар, дамаські річки від усіх Ізраїлевих вод?" (1 Цар. 5: 12). З цих річок і сьогодні поливають рослинність міста.

В Дамаску було багато віруючих-християн за днів Савла, куди він ішов з Єрусалиму, щоб їх переслідувати. В цій же подорожі він навернувся до Христа (Дії 9:1 - 18). В Дамаску була вулиця, що називалася Простою, де Ананія шукав навернено-го Савла в домі Юдовім (Дії 9: 11). Це ж в Дамаску віруючі, рятуючи Павла від його ворогів, вночі його "із муру спустили в коші" (Дії 9:25.

Вікно, через котре спустили Павла в Дамаску

2 Кр. 4: 33). Тут і сьогодні показують те вікно в муріві, що через нього Павла спускали.

Дамаск — головне місто на Близькому Сході. В 1958 р. він мав 454.600 мешканців. Тут знаходиться магометанський центр освіти й релігії. В самому Дамаску стоїть більше 300 мечетей...

Лишаемо Дамаск. Наш літак зноситься все вище й вище, аж понад хмари. Зникає земля. Під нами внизу білють кучеряви хмари, а над нами в горі простора голубінь, високе небо. Час-від-часу нас інформують, як високо ми знаходимось, понад якими островами та країнами летимо.

Проминув гарячий день. Вечоріє. Сонце згасило своє світло. Небо засвітило зірки. Внизу темрява. Де-не-де на землі жевріють огні європейських міст. Зближаємось до Англії. Падає наказ, прив'язатись поясом до сидіння. Ось і світляне море — це Лондон. Летовище залите різнобарвним світлом. Спускаємося додолу. Літак непомітно приземлився й котиться до освітлених будинків. Зупинився. Висідаємо. Після довгих і гарячих днів, зустрічаемо прохолоду. Надворі йде дощ. Автобусом їдемо освітленими вулицями в центр Лондону.

Закінчились незабутні дні, які я провів в країні, де наш Спаситель ходив. Ніколи не зітруться з моєї пам'яті ота велика радість, глибокі духовні зворушення та всі благословення, що отримав на місцях, де Ісус Христос колись Своїми святыми ногами обходив міста і села, звіщаючи людям Добру Новину спасіння.

З глибини душі дякую Богові за Його поміч, охорону й провід в моїх відвідинах.

“Благослови, душа моя, Господа, і не забувай за всі добродійства Його!” (Пс. 103:2).

СКІЛЬКИ РАДОСТИ І ЩАСТЯ СЬОГОДНІ

Скільки радості й щастя сьогодні!
Я у серці ношу, в мене свято!
Бо душа моя правди голодна
Має з неба дарів преображення...

Я ходив Вифлеем оглядати,
І там бачив печеру убогу,
Що Ісусові стала за хату,
Як на землю прийшов Він від Бога.

В Галилеї стояв я над морем,
Де Христос кликав всіх в Царство Боже,
Де нещасних спасав Він від горя,
В людські душі вливав спокій гожий.

У Віфанії бачив могилу,
Отой гріб, що лежав Лазар в ньому,
Де Христос його з смерті всесильно
Воскресив, й той вернувся додому.

Я на гору Голгофу дивився,
Де розп'ятий Христос терпів муки,
Де за них Він з любов'ю молився,
Хто прибив Його ноги і руки.

В саду бачив порожнього гроба,
Три добі в ньому Спас наш пролежав.
Він воскрес! У життя гріб оздобив
І убрається в нетлінну одежду!

На Оливній горі розглядався,
Де Спасителя учні стояли,
І дивились, як Спас підіймався
До Отця у небесну славу.

В мене радости повнії груди,
До Ісуса торкнувсь я душою,
Я сліди Його бачу усюди,
Його голос знов чую в Юдеї...

Єрусалим, 20-го травня 1965 р.

ПІСЛЯМОВА

Моя подорож до Святої Землі склалася дуже несподівано. Приїхавши з Канади до Англії, я довідався, що група християн з Лондону їде на відвідини Святої Землі. Я з поспіхом полагодив усі формальності з документами й полетів в оту давно бажану країну, щоб там провести мої вакації.

В початку я думав тільки короткого дописа дати до нашої преси про мої відвідини Святої Землі. Але після двох тижнів перебування там, я свою думку змінив. Маючи на увазі багатьох, котрі не зможуть відвідати Святої Землі, щоб пережити оту блаженну радість, що я пережив, я вирішив

мої спогади написати трохи ширше, які ось і вклалась в цю книжку Свята Земля, щоб інші могли перечитати, про що мене й просили.

Мої спостереження я записав для слави нашого Господа Ісуса Христа.

Бож тільки коротке двохтижневе мое перебування в Святій Землі, тільки короткі спостереження й спогади про Спасителя — це краплина з моря. А все ж таки моя спрагнена душа приклала свої вуста до джерел життя, до глибокого миру, до мети в житті, до блаженної вічності.

Бо тут же в Святій Землі Творець торкнувся серця упавшої людини. На цьому місці звершив на Голгофі спасіння для цілого світу.

Від дотику святих місць мое серце обгорнула нова радість, влилася в нього небесна любов. Живими наново сталися пророцтва, а правдивість Біблії життерадісним світлом засяяла.

Моє щире бажання, щоб Читач моїх записок Свята Земля міг пережити ту радість і духове задоволення, що я його пережив, щоб міг відчути близькість Господа й теплоту Його любові.

Автор

СПИСОК ЗНІМОК

Сторінки

Знімка Автора	5
Тиверіада	17
Рибалки на Галилейському морі	27
Гора Блаженств	32
Руїни старої синагоги в Капернаумі	35
Назарет і Галилейські гори	47
Криниця Марії в Назареті	51
Гора Фавор	56
Молода арабка пече хліб	64
Місто Сафед	66
Старе фінікійське місто Акко-Акра	68
Гайфа	71
Кооперативна ферма в Ізраїлі — кіббуц	79
Галилейське море	83
Армагедонська рівнина	91
Руїни римського театру в Кесарії	93
Руїни старого порту в Кесарії	96
Йоппія — Яфа	98
Вузька вулиця в Йоппії	101
Еїн Карем	103
Загальний вид нового Єрусалиму	105
Вид Єрусалиму	109
Кімната, в якій відбулася Вечеря	111
Загальний вид старого Єрусалиму	117
Загальний вид Єрусалиму з Оливної гори	121
Брама св. Степана	125
Авесаломів гріб	127
Сілоамський ставок	129
Гефсиманський сад і Оливна гора	133
Каплиця Вознесения	135
Зовнішній вид храму Воскресіння в Єрусалимі	137
На мармуровій плиті молитва “Отче наш”	139

Старі оливкові дерева в Гефсиманському саду	143
За мурами сад Гефсиманський	145
Хресна дорога	151
Дамаська брама в Єрусалимі	153
Голгофа	155
Гріб в саду	157
Усередині в гробі	158
Сихем — Наблус	165
Яковова криниця	169
Гріб Рахілі	173
Загальний вид Вифлеєму	175
Паломники у Вифлеємі	177
Пастухи з отарою біля Вифлеєму	179
Соломонові купальні	181
Загальний вид Хеврону	183
Авраамів дуб в Мамре	185
Купальня Віфезда	187
Мусульманська мечеть	191
Стіна Плачу в Єрусалимі	193
Віфанія	197
Гостинниця Доброго Самаряніна	199
Розкопки Єрихону	201
Джерело пророка Єлісея	203
Місце хрещення Ісуса в Йордані	207
Мертвє море	209
Печери в Кюмарні, де знайшли сувої	214
В Еммаусі	217
Вікно, через котре спустили Павла в Дамаску	223

ЗМІСТ

	Сторінка
Передмова	7
Вступ	9
З Лондону до Галилейського моря	9
Галилейське море	17
Перший вечір над Галилейським морем	19
Море тихо собі спочиває — Вірш	21
Магдала	26
Ел Табга — Віфсаїда Галилейська	28
Гора Благословення	30
Капернаум	33
Стоять довкола сірі гори — Вірш	39
Горис Гатін	41
Пшеничне Поле	42
Кана Галилейська	43
Машад, — давніше Гат Гахвер	46
Назарет	47
Гора скинення	52
Найн	53
Гора Фавор	55
Господня Вечеря	59
Пекій	63
Нагарія	67
Акра	67
Гайфа	69
Кармел	69
Деганія	77
Еін Ґев	77
Гергеса	80
Вечір над Галилейським морем — Вірш	84
Армагедонська долина	87
Кесарія	92
Йопія — Яфа — Тель-Авів	98
Лідда — Лод	101

Еїн Карем	103
Єрусалим	107
Гора Сіон	109
Тайна Вечеря	111
Давидів Гріб	113
Пожар	116
Мандельбаумська Брама	117
Королівство Йордан	118
Старий Єрусалим	118
Брама св. Степана	123
Авесаломів гріб	126
Сілоамський стовок	128
Церква св. Петра	130
Оливна Гора	131
Каплиця Вознесіння	135
“Отче наш”	136
Гефсиманський сад	141
Нічний суд у Кайяфи	144
Суд над Ісусом у Пилата	147
Сповідь і смерть Юди	148
Юдина зрада — Вірш	149
Гефсиманський сад — Вірш	150
За грішних Він пішов вмирати — Вірш	151
Дорога на Голгофу	152
Сад Йосипа з Аритатеї	153
Голгофа	154
На Голгофі — Вірш	155
Гріб Христа	156
Я сьогодні раненько ходив сам до саду — Вірш	159
Рама	160
Біроф	161
Бет-Ел	162
Тімнат	163
Шіло	163
Сихем	164
Самаряни	166
Самарія	167
Яковова криниця	168
Гріб Рахілі	173
Вифлеєм	174

Соломонові купальні	181
Хеврон	182
Дуб Мамре	184
Купальня Віфезда	186
Місце юдейського храму	188
Стіна Плачу	192
Віфанія	195
Гостинниця Доброго Самаряніна	199
Єрихон з днів Навіна	200
Джерело Єлісея	202
Єрихон з часів Христа	202
Єрихон з 1948 року	204
Гора Спокушування	205
Річка Йордан	206
Мертвє море	208
Пісок і сірка... Мертві тиша — Вірш	211
Манускрипти Мертвого моря	213
Еммаус	216
Вже сонце на захід поволі спускалось — Вірш	218
З Єрусалиму до Лондону	221
Дамаск	222
Скільки радості й щастя сьогодні — Вірш	224
Післямова	225
Виказ знімок	227
Зміст	229

Книжку “СВЯТА ЗЕМЛЯ”, а також інші видання видавництва “Дорога Правди”, можна виписувати по такій адресі:

“DOROHA PRAWDY”
P. O. Box 3, Station D
Toronto 9, Ontario
Canada

**ВИДАВНИЦТВО "ДОРОГА ПРАВДИ" ВИДАЛО ТАКІ
КОРИСНІ КНИЖКИ:**

1. Алкоголь і людина — Ів. Барчука. Ціна \$0.80
2. Ап Петро і Рим — Ів. Барчука \$3.00
3. Бесіди Івана Плугатаря — Ч. Сперджена \$1.50
4. Божий спокій — М. Подворняка (Оповідання) \$2.00
5. Великодній ранок — збірка віршів і оповідань \$1.50
6. Відгомін життя — Ю. Ілюшиник (вірші) \$1.00
7. Голрофська дорога — Рой Гессіон \$1.00
8. Далека дорога — М. Подворняка (Спогади) \$3.25
9. Джордж Мюллєр — Ф. Г. Варне \$1.50
10. Євангелія, яку ми проповідуємо — О. Смита \$1.50
11. Єлисей Сукач — І. Лазарева \$0.75
12. За віру — В. Г. Павлова \$0.50
13. Збережені Господом — Ів. Семенина (Спогади) \$0.50
14. Зелений гай — М. Подворняка (Оповідання) \$2.00
15. Іван Гус — З. Бичинського \$2.00
16. Іконопочитання — Ів. Барчука \$1.75
17. Країна, яку я найбільше люблю — О. Смита \$1.25
18. Молітва, просіть і одержуйте — Дж. Райса \$3.00
19. Муж, якого вживає Бог — О. Смита \$1.50
20. На батьківщині і на чужині — А. Дубового \$1.00
21. На крилах віри — Іл. Тарасюка (поезія) \$1.50
22. На шляху життя — М. Подворняка \$1.50
23. Небесний дім — М. Подворняка \$3.00
24. Недоспівана пісня — М. Подворняка (повість) \$3.50
25. Останні дні Єрусалиму — І. Мордовцева \$0.50
26. Пояснення на книгу Об'явлення — І. Барчука \$3.50
27. Правдиве й фальшиве покаяння — І. Барчука \$0.80
28. Про католицьких святих — Ів. Барчука \$1.50
29. Проміння — В. Остапчука (збірка поезій) \$1.50
30. Різдвяна зірка — збірка поезій і оповідань \$1.25
31. Свята Тройця і свідки Єгови — І. Барчука \$0.50
32. Суботництво — Ів. Барчука \$2.00
33. Християнський співаник — малого формату \$2.50
34. Хрещення по вірі — І. Барчука \$1.25
35. Чи існує Бог? — Ів. Барчука \$2.50
36. Чаша золота — Ів. Кмета-Єфимович (поезія) \$0.50
37. Штундист Павло Руденко — С. Степняка \$3.50
38. Фундаментальні доктрини Біблії — з англійського \$1.00